

NATIONAL INTEREST

MAGAZINE FOR NATIONAL AND STATE ISSUES

01/2006 год. II vol. 2 UDK 323.1 (=163.40) ISSN 1820-4996

ЧАСОПИС ЗА НАЦИОНАЛНА И ДРЖАВНА ПИТАЊА

Национални интерес

Милован Радовановић

КОСОВО И МЕТОХИЈА

- историјскогеографски, етнографски и
геополитички положај

Славенко Терзић

КОСОВО И МЕТОХИЈА И НОВЕ
СТРАТЕГИЈСКЕ ГРАНИЦЕ

Милош Кнежевић

КОСОВО И МЕТОХИЈА У СРБИЈИ -
СРБИЈА У ЕВРОПИ

Јан Еберџ - Александар Мијић

КОСОВО И МЕТОХИЈА - ПЕТИ ЧИН ДРАМЕ

Пејтар Милосављевић

КОРПУС СРПСКОГ НАРОДА И
МУЛТИКОНФЕСИОНАЛНОСТ

Михаило Појовић

СРБИ НА ИСТОРИЈСКОЈ НИЗБРДИЦИ

Пјер Бурдије, Лоик Вакан

НОВА ПЛАНЕТАРНА ВУЛГАТА

Мамору Садакаѿа

ХУМАНИТАРНА ИНТЕРВЕНЦИЈА И АМЕРИЧКА
СПОЉНА ПОЛИТИКА ПРЕМА БАЛКАНУ

Борис Кривокаѿић

МАЊИНСКА ПРАВА: ИНДИВИДУАЛНА ИЛИ
КОЛЕКТИВНА ПРАВА

НАЦИОНАЛНИ ИНТЕРЕС NATIONAL INTEREST

ЧАСОПИС ЗА НАЦИОНАЛНА И ДРЖАВНА ПИТАЊА

ISSN 1452-2152 UDK 323.1(=163.41)

Број 1/2006 год. II vol = 1 стр. 1-???

Часопис покренут поводом 200 годишњице савремене српске државности.

Часопис излази три пута годишње.

Издавач: Институт за политичке студије

Адреса: Савски трг 7а, Београд

Телефон: 642-042, 36 13 240; Факс: 645-490

Е-mail=sni@eunet.yu

Оснивачи часописа

Милан Матић, Живојин Ђурић

Главни уредник

Милан Матић

Одговорни уредник

Живојин Ђурић

Редакција

Милан Матић

Миломир Степић

Милош Кнежевић

Зоран Петровић-Пироћанац

Живојин Ђурић

Обрада текста:

Смиљка Пауновић

Светлана Јовановић

Прелом:

Петар Милановић

Штампа

Тираж: 500 примерака

Радове објављене у овом часопису није дозвољено прештамповати, било у целини, било у деловима, без изричите сагласности издавача. Оцене изнесене у чланцима лични су ставови њихових писаца и не изражавају мишљење нити уредништва, нити установа у којима су аутори запослени.

САДРЖАЈ

УВОДНИК 3-10

ЧЛАНЦИ

Милован Радовановић

КОСОВО И МЕТОХИЈА - ИСТОРИЈСКО
ГЕОГРАФСКИ, ЕТНОГРАФСКИ И
ГЕОПОЛИТИЧКИ ПОЛОЖАЈ..... 7-34

Славенко Терзић

КОСОВО И МЕТОХИЈА И НОВЕ
СТРАТЕГИЈСКЕ ГРАНИЦЕ 35-50

Милош Кнежевић

КОСОВО И МЕТОХИЈА У СРБИЈИ -
СРБИЈА У ЕВРОПИ 51-94

Јан Еберџ, Александар Мишић

КОСОВО И МЕТОХИЈА - ПЕТИ ЧИН
ДРАМЕ (II) 95-110

СТУДИЈЕ

Петар Милосављевић

КОРПУС СРПСКОГ НАРОДА И
МУЛТИКОНФЕСИОНАЛНОСТ..... 113-124

Михаило Појовић

СРБИ НА ИСТОРИЈСКОЈ НИЗБРДИЦИ 125-134

Пјер Бурдије, Лоик Вакан

НОВА ПЛАНЕТАРНА ВУЛГАТА 135-142

ИСТРАЖИВАЊА

Мамору Садакаиџа

ХУМАНИТАРНА ИНТЕРВЕНЦИЈА И
АМЕРИЧКА СПОЉНА ПОЛИТИКА
ПРЕМА БАЛКАНУ 145-164

Борис Кривокайић

МАЊИНСКА ПРАВА: ИНДИВИДУАЛНА
ИЛИ КОЛЕКТИВНА ПРАВА 165-184

ВИЂЕЊА И КОМЕНТАРИ

"НОВИ ЗЛОЧИНАЦ ИЛИ ТРАГОВИ СТАРИХ
ПРЕДРАСУДА 187-198

ИНТЕРВЈУ

АЛЕКСАНДАР ГЕЉЕВИЧ ДУГИН..... 201-210

ОСВРТИ И РЕЦЕНЗИЈЕ

Збиђњев Бжежински

АМЕРИКА У ДИЛЕМАМА 213-217

Славенко Терзић

НОВА ПОДЕЛА СВЕТА: СРПСКИ
ЕКСПЕРИМЕНТ 217-224

У В О Д Н И К

Темаџика другог броја часописа **Национални интерес** великим делом је посвећена проблематици везаној за решавање коначног стања Косова и Метохије, питању од највећег и животног значаја за очување целивности српске државе, али и мира и стабилности на Балкану, у Европи, као и у многим другим деловима света. Окосницу обраде ове главне теме чине четири студије еминентних домаћих и европских стручњака посвећене историјским, геополитичким, међународним и комуникацијским аспектима косовског проблема. Део анализа које се саопштавају у овом броју, као што је студија јаванског професора Мамору Садакати о легионистима НАТО интервенције на Косову 1999. године или виђење геостратежских проблема савременог света у прилозима А. Дућина и З. Бжежинског, представљају текстове који непосредно или посредно прате кључну тему и омогућују њено дубље разматрање и разумевање у ширем контексту савремених међународних односа.

Имајући у виду сложену међународну, али и унутрашњу политичку ситуацију данашње Србије, овај број часописа доноси и неколико прилога угледних домаћих писаца и савараца у области социологије, лингвистике и права, који разговарају о референцијој темици која је од преваходног значаја за афирмацију и промоцију српских националних и државних интереса унутар Србије, како у данашњем, тако и у будућем времену.

Као и раније, Уредништво је настојало да најљивим одабирањем и презентацијом актуелних и квалитетних научних студија допринесе бољем и популарнијем разумевању крућних и судбинских питања са којима се данас суочавају Србија и српски народ, на путу ка даљем демократском преображају и укључивању у најредне европске и светске процесе. Надамо се да ће учиненим избором бити задовољена интересовања наших читалаца и потврђене програмске интенције нашег часописа, које смо објавили у прошлом, односно првом броју.

**НАЦИОНАЛНИ ИНТЕРЕС
NATIONAL INTEREST**

ЧЛАНЦИ

Милован Радовановић

КОСОВО И МЕТОХИЈА - ИСТОРИЈСКО
ГЕОГРАФСКИ, ЕТНОГРАФСКИ И
ГЕОПОЛИТИЧКИ ПОЛОЖАЈ 7-34

Славенко Терзић

КОСОВО И МЕТОХИЈА И НОВЕ
СТРАТЕГИЈСКЕ ГРАНИЦЕ 35-50

Милош Кнежевић

НЕУСПЕХ ЈУГОСЛОВЕНСТВА И СРПСКО
ИСТОРИЈСКО ИСКУСТВО 51-94

Јан Еберџ, Александар Мијић

КОСОВО И МЕТОХИЈА - ПЕТИ ЧИН
ДРАМЕ (II) 95-110

*Милован Радовановић**

КОСОВО И МЕТОХИЈА историјскогеографски, етнографски и геополитички положај

Резиме

У овом прилогу аутор размајира геополитичке детерминанте, историјске процесе и етнографске промене који су довели до садашње кризног стања на Косову и Метохији, као и могућности политичког разрешења тог стања, у складу са демократским европским и светским стандардима. Албанизација Косова и Метохије зајочела је крајем 17. века у време турске владавине, чија су насиља изазвала прво велико иселјавње већинског српског живља. У следећим раздобљима, албанизација праћена даљим нарушавањем етничке равношце, настајала се под штићом туђинских освајача, углавном насилним средствима, са обележјима изгона, етничког чишћења и геноцида српског и осталог неалбанског становништва на Косову и Метохији. Износећи прецизне податке о етничким променама, аутор посебно указује на насилну албанизацију Косова и Метохије за време Другог светског рата, односно италијанско-немачке окупације, као и на фаворизовање албанске преваге и превласти у овој српској покрајини од стране Титовог комунистичког режима. У том времену је албански сецесионистички покрећ, настајавши још 1878. године (Призренска лига), добио јојачани замаха, да би током распада Титове Југославије и агресије НАТО пакта проиш Србије, праћеним погромима и етничким чишћењем Срба и других неалбанаца са Косова и Метохије, стицао до врхунца крајем 20. и почетком 21. века.

* Професор Универзитета и истакнути писац у области геополитике и етнографије. Аутор више обимних књига и студија у својој области.

Аутор размајра неодрживости стања које је у тој последњој фази створено унуирашњим и спољним насиљем, а у том контексту могуће алтернативе и импликације политичких решења будућега стања Косова и Метохије, којима би се заштитили легитимни интереси и суверена права српске државе и српског народа у овој покрајини и уједно сиречило намењање асурдних решења евантуалним стварањем дружје албанске државе на Балкану, која би могла постати узрок будућих конфликта у овом делу Европе.

Кључне речи: Системски пристији, стање система, етнографске промене, лимес, еџодус, еџничко чистићење, џеноцид, мултиетничност, албанизација, одрживи стајиус.

1.0. Системски пристији

Косово с Метохијом по свим компонентама и атрибутима своје структуре образује мултипараметарски природногеографски, историјскогеографски, културно - цивилизацијски, етнонационални, етнодемографски, управно - територијални и регионално геополитички организациони систем условљен историјским процесом у најширем смислу тог појма. У односу на окружење косовско - метохијски регион представља ентитет¹ на споју западног и централног Балкана који, на једној страни, припада српском историјском, културном и државном простору, а на другој страни, већим делом територије и популације, албанском етничком простору територијално и политички организованом и функционално усмереном ка остварењу независне и унитарне националне државе. Међународна заједница настоји да имплементацијом европских стандарда косовски ентитет задобије својства територијално целовитог, политички стабиллизованог и функционално децентрализованог мултиетничког регионалног система са реалним изгледима за прикључење глобалном систему европске регионалне организације и интеграције.

Косово и Метохија као регион и ентитет ранга аутономне области (1945/46-1963.), односно покрајине (1963-1999.) у саставу НР Србије - СР Србије - Републике Србије као федералне јединице ДФЈ, ФНРЈ и СФРЈ (1945-1991/92.), СР Југославије (1992-2003.) и државне заједнице Србије и Црне Горе (од апри-

1 *Ентитет*: појам који се у свом изворном значењу односи на постојање неке ствари као објективне датости. У релацији је са појмом *квидитет* који се односи на суштину ствари. - Упор.: *Речник филозофских појмова*, Изд. БИГЗ Publishing, Београд, 2004, стр. 168, 268 (Wörterbuch der philosophischen Begriffe, Hamburg, 1998).

ла 2003. до данас), а пре, за време и после периода југословенске државности централна историјска област Старе Србије, односно Јужне Србије у склопу краљевина Србије и Црне Горе (1912-1918.), Краљевине СХС (1918-1929.), односно Краљевине Југославије (1929-1941), представља данас на европској и светској геополитичкој сцени уникални геополитички, културолошки, социолошки, етнографски и демографски феномен којим се баве Савет безбедности и Генерална скупштина Уједињених нација, експозитуре и комесаријати међународне заједнице, ОЕБС, Контакт група, хелсиншки одбори, Европска унија, НАТО алијанса, балкански регионални политички форуми и скупови и скоро непрегледан број научних и просторно - планерских установа, владиних и невладиних организација, политичких странака и медија.

Око идентификације параметара, чинилаца и узрочно - последичних веза у територијално - функционалној организацији косовско - метохијског региона ради препознавања и објашњења критичног стања система и покушаја његовог усмеравања ка пожељном и одрживом решењу (које се из геополитичких и сецесионистичких циљева замењује појмом коначног решења), сустичу се, преламају и излучују различите идеје, концепције, модели и норме. У овима се често занемарују наслеђене парадигме и конструишу и операционализују нове системске парадигме у функцији геополитичких, геостратешких и геоекономских циљева регионалних и светских центара политичке, економске и војне моћи.

1.1. Стање система

Актуелно стање косовско - метохијског регионалног система је парадоксално и са становишта европских норми и стандарда неодрживо. Ако бисмо га представили у облику генералне блок - шеме ма којег система не бисмо били у недоумици да ли и ком смислу припада моделу "црне", "сиве" или "беле кутије". Као ентитет у коме је у једном трену опустошена српска културна баштина у размерама које релативно премашују њено сатирање током петовековне турске владавине и одакле је у једном таласу прогнано преко две стотине хиљада Срба, Црногораца и осталих неалбанаца, опљачкано, спаљено и разорено на хиљаде кућа и економија уз немо присуство војске НАТО алијансе и полиције УНМИК-а, где су криминал, контрабанда, насилна узурпација приватне својине и незапосленост достигли катастрофалне размере, Косово је по еруптивним изливима и упозоравајућим репризама софистицира-

ног варварства "црна кутија", "црна рупа Европе", зјапеће средште балканске Пандорине кутије зала. Међутим, када ту "црну кутију" подвргнемо квалитативно - квантитативној анализи компонената и поставимо матрицу веза добићемо "белу кутију", што значи да су нам познати: утицаји из окружења U_i (улазне величине, тзв. независне променљиве), стање система S_x и излазне величине Y_i које представљају функцију $F(U, x)$. Ову функцију образују следећи искази и значења:

- а) Етнонационална, етногеографска и етнодемографска хомогенизација (албанизација) око 88% укупне популације и око 70% територије.
- б) Селективна етничка, социјална и културна асимилација преосталих флотантних етничких група и супстрата.
- в) Власничко преузимање територије, природних извора, инфраструктуре, привреде и финансија.
- г) Консолидација албанско - косовског модела мултиетничког друштва као резултанта историјског процеса и садејства исказа наведених под претходним тачкама.
- д) Сконцентрисани притисак легалне албанске номенклатуре и њене субверзивне паралеле у процесу преговарања и одлучивања о коначном (одрживом) решењу политичког статуса покрајине у смислу суштинске и формалне сецесије од Републике Србије и међународног признања Републике Косова као државе неког типа ограниченог суверенитета уклопљене у инфраструктуру НАТО алијансе и наредне фазе европске интеграције.
- ђ) Организовање и деловање српске косовске заједнице у садејству са Владом и Скупштином Републике Србије, Координационим центром за Косово и Метохију, невладиним организацијама и привредним субјектима у заступању државно - територијалног интегритета и суверенитета Републике Србије, егзистенцијалних права и интереса српске заједнице пред администрацијом УНМИК-а, Привременом косовском владом, Контакт групом, Европском унијом, Саветом Европе и другим међународним телима на плану доследне примене Резолуције 1244. Савета безбедности УН и европских стандарда, посебно релевантних повратку избеглих и интерно расељених лица, из-

градњи стамбених објеката, заштити и обнављању културне баштине, слободи кретања, личној и имовинској безбедности и децентрализацији власти на локалном и регионалном нивоу.

С обзиром да је одрживо решење политичког статуса покрајине релевантно стандардима/смерницама међународне заједнице који "јачају паралелни напредак Косова ка европским стандардима у оквиру Пакта Европске уније за процес стабилизације и асоцијације", посебну улогу и значај има локална општинска самоуправа и децентрализација у смислу "стварања функционалних структура локалне управе", "одрживог повратка" избеглих и расељених лица, реализације принципа "мултиетничности и одговорности општинске управе за заштиту људских права и права заједница", итд. Интенције Савета безбедности у оквиру стандарда подржавају оснивање, односно повећање "броја општина са одрживим повратком", наглашавајући одговорност општина и министарстава "за повратак припадника свих заједница на начин сагласан европским стандардима".

1.2. Геополитичка деструкција савезне државе

Бивша СФР Југославија, установљена на принципу лењинско (совјетско) - титоистичког и коминтерновско - хабзбуршког принципа етничког федерализма драматично је крахирала у знаку сепаратизма, грађанског рата, екстремног национализма, етничког чишћења и узастопних војних интервенција НАТО алијансе. Тиме је политичко - историјски и геополитички процес умногоме враћен у период највећег заостравања Источне кризе у ратовима 1876-1878., 1912-1913. и 1914-1918. Историја се наставила разарањем Краљевине Југославије 1941., да би на самом крају Другог миленијума деструкција СФР Југославије са свим наслеђеним и притајеним тензијама задобила одлучујући подстицај од некадашњих и садашњих централних сила којима су се вољно-невољно придружиле силе Антанте, односно западно крило Европске уније и НАТО алијансе. Посебно је питање колико мотиви и циљеви такве геополитике измичу рационалним критеријумима, али је чињеница да је таквим током и исходом поновљене и настављене историје западни и централни Балкан, који се простире између Јадранског приморја на потезу од которског и дубровачког сектора, преко Далмације до Кварнера и Истре, на једној страни, и "Панонске лепеде" на другој страни, као и између посавске Хрватске на северозападу и карпатско-балканског

лука и Родопа на истоку и југоистоку, враћен у оквире балканског *Лимес*-а у чијем се средишту налази Косово с Метохијом.

1.3. Лимес

Између Европске уније као посебног типа конфедералне интеграције на основама тростепеног субсидијарног система (регион - држава - унија), која са Сједињеним Америчким Државама, водећим евроатлантским крилом западнохришћанског цивилизацијског круга и првом класичном федералном демократском државом образује трансконтинентални систем постиндустријског мултиетничког и мултикултурног друштва, на једној страни, и земаља западног и централног Балкана, на другој страни, успостављена је својеврсна граница која обједињује функционалне елементе скоро свих типова граница историјски насталих и географски обликованих од римске епохе до краја Другог и почетка Трећег миленијума Нове ере. Та граница има одбрамбени и цивилизацијски карактер, те је аналогна римском *Лимес*-у, с краја Старе и почетка Нове ере, када је у југоисточној Европи раздвајала цивилизовани Југ од варварског Севера. Данас је та граница, некада фундирана војним крајинама и утврђењима дуж подравско - дунавске, савске и потиске зоне према европској Турској у 17. и 18. веку, реституисана на перипанонском балканском сектору раздвајања високоразвијеног демократизованог Запада и Севера од оних области са њене јужне стране у којима се процес транзиције одиграва у знаку дубоких политичких, социјалних и економских потреса, међунационалних сукоба, регионалне диференцијације и поларизације на етнонационалној, културној, развојној и социјалној основи. Пробијана је ко зна колико пута сеобама народа и номадских освајача са севера и североистока учинивши простране равничарске крајеве са оне стране *Лимеса* " медијумом за паркурирање, протрчавање и пројуривање " варвара - како вели Јован Цвијић у свом *Балканском полуострву*. Преко ње су прелазили са запада крсташи на походу у Свету Земљу; турски освајачи са југоистока ка Будиму и Бечу; аустријске и угарске хришћанске војске дубоким продорима у јужне области старосрпских земаља до Косова, Призрена, Шарпланине, Скопља и Велеса у време аустро - турских ратова и великих сеоба Срба под патријарсима у Панонију. У пространим областима *Лимеса* остварена је аустро - угарска хегемонија над Словенијом, Хрватском, Босном, Херцеговином и Јадранским приморјем и са те исте северне и северозападне стране су наступале Централне силе у Првом светском рату и фашистичка Немачка у Другом светском рату настављајући

ратну геополитику и геостратегију *Drang nach Osten*. Са источне и североисточне стране *Лимеса* функционисала је руска подршка устаничкој Србији и Кнежевини Србији у ослободилачким српско - турским ратовима и совјетска доминација над Југославијом до њеног раскида са совјетским блоком...

И тако, све до распадања претходне СФР Југославије у знаку грађанског и етничког рата, етничког чишћења и масовних избегличких и прогнаничких миграција, стварања унитарних националних држава Словеније и Хрватске, двостепене федерације Босне и Херцеговине под протекторатом међународне заједнице, привременог трајања СР Југославије као посткомунистичког сурогата претходне федеративне југословенске државе. А затим и осамостаљења Републике Македоније (БЈРМ) као унитарне децентрализоване државе са два конститутивна народа (Македонци и Албанци) чији назив, изведен из појма античке Македоније, још увек не признаје суседна православна Грчка особито значајног геостратешког положаја у медитеранско - егејском крилу Европске уније и НАТО структуре, реалне кандидатуре Бугарске - некадашње монархије Кобурга - за прикључење евроатлантским интеграцијама и најзад, до директне војне интервенције НАТО алијансе у Босни и Херцеговини и бомбардерске кампање против Србије (СР Југославије) у оном моменту када су њене војне и полицијске снаге водиле рат са одредима албанског сецесионистичког покрета у косовско - метохијској области своје државне територије. Исход ове интервенције западних сила у којој су дозирали партиципирале све земље у окружењу *Лимеса*, а једна од њих, Албанија, - у самом срцу његове структуре, је суспензија суверенитета Србије над њеном јужном покрајином са катастрофалним последицама по њен мултиетнички и мултикултурни идентитет. Ову савремену степенасту геостратешку и недовршену геополитичку структуру *Лимеса* допуњује (дис) функционална заједница Србије и Црне Горе, око чијег се одржања у разним варијантама, бар до сада, залаже естаблишмент Европске уније.

Према томе, актуелни *Лимес* се суштински разликује од античког, средњовековног и нововековног и по функцији, и по политичко - географској организацији и по свим осталим диференцијалним карактеристикама и облицима транзиције. То је, дакле, она област Европе којој предстоји усмерени развој, демократизација друштвеног, културног и политичког живота, остварење цивилизацијских стандарда Европске уније и релевантних облика функционалне регионалне организације. Да ли ће, када ће и како ће државе и региони западног и централ-

ног Балкана бити прикључени Европској унији зависи, у првом реду, од имплементације европских стандарда, али и од стратегије даљег развоја Уније. Битно је и питање синхроног, *en bloc* придруживања, или селективног и метахроног. По свој прилици ће преовладати диференцијални приступ, мада поједини утицајни кругови Уније настоје да се из стратешких разлога тај процес изведе бар приближно једновремено, без међусобног сачекивања и одлагања ка некој будућности која се једва назире. У стратешком је интересу уједињене Европе да актуелни балкански *Лимес*, као наслеђена, али и генерисана историјско - географска структура, заједно са својом косовском "црном рупом", што пре нестане са њене геополитичке карте.

У *шом контиекстиу особити значај задобија децентрализација власти, локална и регионална самоуправа, лична и имовинска сигурност, слобода кретања, удруживања и иницијатива, очување културног наслеђа које припада српској и европској културној баштини, обнављање мултиетничког и мултиконфесионалног друштва као високог цивилизацијског и демократског принципа и циља. У тој реално диспаритетној сфери, која је у вишеструкој мери са политичким, етничким и демографским процесом, на Косову и Метохији се сусрећу, конфронтирају и разносмерно садејствују са непосредним балканским и посредним евроатлантским окружењем два хомогена система, односно два модела мултиетничког друштва: традиционални српско - православни и традиционални албански патријархални. Од токова, облика и исхода њиховог паралелног функционисања и интерференције у смислу европских цивилизацијских стандарда, који су негде између очувања етнокултурне посебности, глобализације у функцији технолошке револуције, регионалне функционалне организације и придруживања Европској унији, умногоме зависи и одрживи стајус косовско - метохиског ентитета.*

2.0. Егзодус, етничко чишћење и геноцид

Историјскогеографске, цивилизацијске, етнографске, социолошке и геополитичке детерминанте албанског и српског модела међусобно инкомпатибилних етнодемографских и етнокултурних система су на Косову и Метохији на различите начине функционално спрегнути са европским моделом мултиетничности и мултикултуралности и релевантним облицима и нивоима управно-територијалне организације и децентрализације у текућем и предстојећем процесу конституисања системски уређеног и одрживог (гео) политичког статуса ен-

титета, на простору омеђеном административном границом аутономне покрајине устројене на принципу етничког федерализма у периоду владавине југословенско-албанске комунистичке номенклатуре, с циљем деструкције српског историјског, етничког, културног и политичког простора, у духу коминтерновско - хабзбуршко - титоистичке антисрпске идеологије и националне политике.

У заблуди да ће суспензијом територијалне аутономије Косова и административно - полицијском репресијом над албанским ентитетом, који је у Покрајини крајем 80-их и почетком 90-их година XX века обухватао око 82% становништва и са преко 60% партиципирао у укупном природном прираштају становништва државе Србије, интегрисати Србију у унитарну националну државу и на такав начин обновити ослободилачку мисију краљевина Србије и Црне Горе према државотворном и културном језгру српског краљевства и царства под петовек-овним јармом азијатског војно - феудалног теократског Османлијског царства и санирати последице 45-годишње диктатуре југословенске комунистичке партократије у њеном садејству са покрајинском албанском националкомунистичком сепаратистичком олигархијом, - посткомунистички, аутистички и популистички српски режим је у условима суштинских геополитичких промена на Балкану и осталој Европи игнорисао међународну арбитражу у решавању српско - албанског сукоба. Таквом ирационалном, антиисторијском политиком је *акционо консолидовао албански национално - сецесионистички њокреџ* који је уз подршку иностраних медијатора и одреда убачених из Албаније, западне Македоније и прешевског Карадага, кренуо у отворену побуну, у рат са српском војском и полицијом, у геноцидно насиље над српским живљем и у рушилачке акције над његовом културном баштином у скоро свим крајевима Косова и Метохије.

Није требало имати много памети да би се, с обзиром на догађаје из 1941-1944/45., 1968, 1972-1974., 1981. и 1989., и све оно што им је претходило још од оснивања Призренске лиге 1878, - предвидео ток и исход продуженог и продубљеног српско - албанског сукоба, и то под изузетно неповољним условима у непосредном балканском окружењу.

У Метохији између 30-их и 50-их година XIX века етнички Албанци, албанизовани Срби (арнауташи) и муслимани српског порекла и језика задобијају изразиту бројчану надмоћ над православним Србима, а на Косову јужно од Митровице, у Лабу и Косовском Поморављу постају етничка већина од срп-

ско - турских ратова 1876-1878. до 1910. године. То је раздобље албанске побуне против централне турске власти ради остварења политичких циљева Призренске лиге и разулареног насиља над српским живљем чији изабрани представници изражавају лојалност Отоманском царству и спремност на сарадњу у спровођењу реформи у Царевини². Од 1876/78 до Првог балканског рата 1912. са Косова је преко српско - турске границе према Ибру, копаоничким жупама, Расини, Карановцу (Краљеву), Топлици, Косаници и Јабланици избегло око 150.000 Срба, а са наспрамних страна се на Косово доселило неколико десетина хиљада, од српских власти присилно исељених Албанаца, тзв. мухаџира (од арапске речи мухаџер - избеглица, емигрант, исељеник) из Топличког и Врањског округа присаједињених Кнежевини Србији (заједно са Нишким и Пиротским округом), као и неколико хиљада босанско - херцеговачких муслимана српског порекла који се нису мирили са аустро - угарском окупацијом Босне и Херцеговине и присуством аустро - угарских гарнизона у Санцаку.

Према процени изведеној из резултата Цвијићевог монументалног дела о Македонији и Старој Србији³, на Косову и Метохији је 1905. године живело око 97.500 Срба (20,5 % укупног процењеног броја становника који износи 475.000), што је

2 Од 10. до 13. августа 1908. у згради Српског клуба у Скопљу одржана је Конференција српских првака са територије српских земаља у саставу Отоманског царства у циљу да се "поставе услови за организацију једне српске демократске лиге". Изабран је Централни одбор у чији су састав ушли Богдан Раденковић и Сава Стојановић из Приштине, Давид Димитријевић из Гњилана, Глиша Елезовић (наш истакнути турколог и дописни члан СКА) из Вучитрна, Јован Шантрић из Пећи и Милан Чемерић из Призрена. По овлашћењу Конференције, Централни одбор је саставио *Манифест* у коме, између осталог, стоји следеће: "да Срби у Отоманској империји напуштају досадашњу револуционарну организацију и преносе своју борбу на уставно земљиште. Лига признаје апсолутну потребу одржања интегритета Отоманске царевине, и то одржање истиче као основу свога рада. Најпосле, Лига изјављује своју готовост да уђе у споразум са свима осталим елементима у отоманској империји и са њима поради на утврђивању истински уставног живота." Конференција је одлучила да се што пре у Скопљу сазове Скупштина отоманских Срба, "у сваком случају одмах после избора за Скупштину у Цариграду." Поред напред наведених, Манифест је потписало још 8 српских првака са Космета (Стојан Зафировић, Арсеније Ђирић, Милутин Стерђевић, Коста Поповић-прота, Јосиф Поповић, Живко Фртунић, Петар Костић и Живко Рајевић). Скупштина Отоманских Срба је одржана у Скопљу од 2. до 11. фебруара 1909. године. - Публикација о раду Скупштине и њеним одликама објављена је у Скопљу у издању Прве српске штампарије "Вардар" 1910. године.

3 Ј. Цвијић, *Основе за географију и геологију Македоније и Старе Србије*, књига Прва и Друга, СКА, Београд, 1906; књига Трећа, Београд, 1911.

приближно броју Срба у Покрајини 2005. године. Високи степен тачности процене за 1905. годину потврђују и резултати првог југословенског пописа становништва из 1921. године који је забележио 93.203 православних, односно 21,2% од укупно 439.010 становника Косова и Метохије у садашњим административним границама.

За време италијанско - немачке окупације и функционирања власти великоалбанске агентуре (април 1941. - септембар 1943. - октобар 1944.) из Метохије и са Косова је прогнано око 12.000 породица српских и црногорских колониста насељених од 1919/1920. до 1938. и избегло и прогнано више хиљада Срба староседелаца, укупно око 100.000 људи, убијено око 10.000 Срба и Црногораца и по немачким логорима уморена целокупна популација Јевреја из Приштине и Косовске Митровице. Истовремено, из Албаније је пристигао незнани број Малисора и Мирдита, међу њима и двадесетак хиљада качака (побуњеника и пљачкаша) пребеглих са Космета и из Македоније у Албанију између два светска рата.

Од 1961. до 1981. са Космета се иселило 93.165 Срба и 20.651 Црногорац, укупно 113.816, а од 1981. до 1991. године 42.770 Срба и Црногораца - свега за 30 година 162.188. А то што је и поред егзодуса српског народа из косовско - метохијског језгра Старе Србије у друге области Републике Србије, у њеној јужној покрајини 1991. године ипак преостало 194.190 Срба и 20.265 Црногораца (укупно 214.555) треба захвалити релативно високом природном прираштају у овој популацији који је у периоду 1969-1991. износио 104.900. Услед емиграције репродуктивни потенцијал Срба и Црногораца је нагло опао са 50.100 (апсолутни природни прираштај) у декади 1961-1971, на 21.288 у декади 1981-1991, када је у албанској популацији износио 384.451 (88,9% од природног прираштаја у Покрајини, односно 63,0% од укупног природног прираштаја у Републици Србији). То је период експлозивне репродукције косметских Албанаца, када су се просечне годишње стопе природног прираштаја у овој популацији - која се 60-их година налазила тек на прагу демографске транзиције - кретале између 28,7 и 24,3 промила. Осим тога, за демографски развитак косметских Албанаца је веома значајна чињеница о позитивном салду пресељавања. Наиме, од 1961. до 1981. у Покрајину се доселило 43.978, а иселило 16.266 Албанаца, те позитивни салдо пресељавања износи 27.681. Практично није могуће у овом контингенту разлучити досељенике из Албаније (тзв. "избеглице") од досељеника са других страна (из Македоније, из Прешевске

долине и Карадага), али је ван сваке сумње да је албански етно-демографски систем и у то време, као и у претходним историјским периодима, функционисао као целовита антропогеографска структура.

Од средине јуна 1999. до априла 2000. године је према подацима Високог комесаријата Уједињених нација за избеглице (УНХЦР) и Комесаријата за избеглице Републике Србије са Косова и Метохије избегло и прогнано 187.129 лица, од тога 141.398 Срба, 7.748 Црногораца, 4.254 Муслимана (највећим делом Горанаца), 20.156 Рома, 305 Албанаца, осталих националности 3.613 и 9.646 национално неизјашњених. Ови подаци обухватају само косметске избеглице ("интерно расељена лица") у Централној Србији и Војводини, и то само оне који су се одазвали позиву за регистрацију код надлежних комесаријата и њихових експозитура. Ударни талас егзодуса наступио је из добро познатих разлога у јуну 1999. године и трајао је до истека другог и током већег дела трећег квартала када се раселило 125.653, а затим 35.532 лица - укупно 161.185, односно 86,1% од укупног регистрованога континента, уз напомену да до априла 2000. "расељавање са Косова и Метохије јењава, али се још увек одвија". У ова два интервала (мисли се на четврти квартал 1999. и први квартал 2000. - нап. М. Р.) "расељено је 9.119, односно 11.115 лица", укупно 20.234, односно 10, 8% од 187.129 избеглих и расељених лица.

Најзад, 17-19. марта 2004. догодила се муњевита реприза погрома из 1999. То је догађај који се могао очекивати у сваком оном тренутку када легална косовско - албанска номенклатура и њена субверзивна паралела процене да међународне центре одлучивања треба акционо уверити да албански национално - сецесионистички покрет неће ни по коју цену одустати од остварења независности Косова, без обзира на ризик компромитовања концепције о мултиетничком Косову по европским стандардима који објективно никада није имао нити сада има реалне цивилизацијске, етнокултурне и политичке основе.

Званично признати статус интерно расељених лица (уствари избеглица) у Централној Србији, Војводини и Црној Гори данас има, према евиденцији УНХЦР-а 225.738 лица, од тога у Србији 207.719, у Црној Гори 18.019. Према истом извору на Космет се до 2005. године вратило око 11.000 лица неалбанске народности (4,9% од укупног броја интерно расељених лица, односно око 2% од укупног броја избеглих и прогнаних Срба). Нема никаквог значаја да ли су наведени подаци потпуно

тачни или нису, јер ни уз најбољу вољу регистратора не могу претендовати на потпуни обухват. Али је од суштинског значаја маргинални ефекти повратничког процеса који се у прошеклим годинама повратничког међународне заједнице и по обиму и по објективно - субјективним условима изводљивости одвијао у знаку подршке албанско - косовском моделу мултиетничког друштва. У том смислу кардинални етнокултурни значај има чињеница да је српско - православна компонента поништена у градовима, с изузетком северног дела Косовске Митровице. Њено обнављање у Приштини, Призрену (некадашњем "балканском Дубровнику"), Пећи, Ђаковици, Урошевцу, Ђилану и Вучитрну, у којима је 1991. пописано 54.073 Срба и Црногораца (1981. - 56.953) има крајње ограничене изгледе, што важи и за скоро сва остала градска насеља. Када узмемо у обзир територијалну деструкцију и фрагментацију српског етничког простора сведеног на северну рашко - ибарску зону са Ибарским Колашином, Бањском, Звечаном и Лепосавићем и на разбацане енклаве и гета по Косову, Косовском Поморављу и Метохији са шарпланинским жупама Сирињем, Средском и Гором, у којима је српско - православни и старосрпско - муслимански етнички корпус стекао богато искуство преживљавања, прилагођавања и суживота са албанским суседима, онда је његов даљи опстанак у албанском окружењу у највећој мери условљен повратком избеглица, обнављањем разорених кућа и насеља, повратком насилнички узурпираних непокретних имовина и обештећењем за уништена и опљачкана материјална добра, успостављањем и функционисањем сектора друштвеног стандарда, децентрализацијом власти на локалном и регионалном нивоу, законски регулисаним и одрживим стањеном надлежности српских и етничких мешовитих општина са српском већином, те и имплементацијом европских стандарда демократског друштва усаглашених са традиционалним облицима социјалне организације.

3.0. Мултиетничности

Мултиетничност је семантичка и парадигматичка категорија која подразумева стварну, више или мање сложену етничку структуру људских популација и заједница у одређеним историјским областима, државним заједницама, регионалним функционалним организацијама и конфедералним унијама створеним на основу консензуса о заједничким геополитичким, геостратегијским, геоекономским, цивилизацијским и друштвеним развојним циљевима у функцији међуентитетске, интеррегионалне и трансрегионалне интеграције.

Мултиетничност је онтолошка, историјска, антропогеографска, етнолошка, културно - цивилизацијска, социолошка, правно - нормативна, системско - структурна и статистичка категорија. Њена обележја представљају резултату метахроног и синхроног сливања, конвергенције и диференцирања сродних и разнородних антрополошких и етничких група у народе и нације, у културно и територијално хомогенизоване и поларизоване друштвене системе и државне ентитете, у идеолошки профилисане и циљно усмерене политичке покрете, у функционалне етнодемографске и етногеографске системе развијених механизма саморегулације и управљачког деловања. Логика системског приступа друштвеним заједницама, те и њиховим функционално организованим и развојно усмереним суб-системима полази од принципа целовитости и структурираности чија се својства испољавају кроз распоред елемената у њиховим међусобним односима, што значи да номенклатурни приступ не може сам по себи да створи скрупулозно тачну представу о целини и њеном понашању у одређеном простору и времену.

Смисао историјског приступа мултиетничности се своди на поимање историчности као независне променљиве величине у чијем се оквиру догађаји смењују у времену, испољавајући се као "момент системског приступа који му је иманентан у оним гносеолошким ситуацијама када је предмет истраживања развојни систем"⁴. У том контексту испољене су многоструке релације између историјске условљености етничког процеса и настајања национално-политичких покрета који се рефлектују као чинилац у правно-територијалне, регионалне и државно-политичке организације хомогених, поларизованих, социолошки, цивилизацијски и развојно компатибилних и инкомпатибилних етнонационалних ентитета којима се мањинске заједнице прилагођавају акултурацијом, асимилацијом и свим начинима етничке, духовне, и социјалне мимикрије.

Косово и Метохија представља јединствену "етничку лабораторију" у којој - према критичкој оцени монографије М. Радовановића из 2004. године - "поједини етноси имају властите типичне трајекторије и покретачке снаге еволуције демографских процеса и налазе се у различитим фазама демограф-

4 Упор.: М. Радовановић, Становништво као аутономни биосоцијални и географски систем, Зб. радова ГИ "Јован Цвијић" САНУ, књ. 40, Београд, 1988, стр. 172; А. Г. Вишневский, Воспроизводство населения и общество, Москва, 1982, стр. 4; В. Г. Афанасьев, Системность и общество, Москва, 1980, стр. 43-44; М. С., Системность и историзм, "Филозофские науки", No 5/1977, стр. 114.

ске транзиције"⁵. Ове појаве су условљене и релативизиране не само демографским потенцијалом и асимилацијским капацитетом албанског етноса, већ и синергизмом албанске имиграционе и биолошко - демографске експанзије са политичко - историјским приликама, друштвеним односима и владајућим номенклатурама од времена скоро петовековне турске владавине до данас, премостивши притом период српско - црногорског суверенитета (1912-1918), прве Југославије (1918-1941) и критичну фазу реституције српске државе (1989/90-1999), бомбардерском кампањом НАТО алијансе ("Милосрдни анђео", 24. март - 8/9 јуни 1999.), суспензијом суверенитета Републике Србије (СР Југославије) над њеном Јужном покрајином, успостављањем цивилне (УНМИК) и војне (КФОР) управе и преношењем највећег дела административних ингеренција на Привремену владу Косова - фактички на албанску политичку номенклатуру. "Пацификацијом" Косова и Метохије у периодима српско - црногорске и српско - југословенске власти (1912-1915., 1918-1941.) није нарушена унутрашња стабилност већинског албанског етничког корпуса, већ је само обуздана његова насилничка експанзија, да би у окупационим периодима (1915-1918., 1941-1944.), током владавине албанско - југословенске политичке номенклатуре (1944/45-1948/49. и 1963-1989.), а особито од момента НАТО интервенције и увођења протектората међународне заједнице, задобио снажну подршку и легализоване институционалне оквири етнонационалне и територијалне хомогенизације усмерене ка остварењу сецесије и прокламовању независне Републике Косова као друге албанске националне државе на Балкану, и то на територији међународно признате државе Србије.

На тај начин је мултиетничност као историјско и културолошко променљиво својство етнографске и етногеографске структуре косовског друштва сведено на два дубоко поларизована и изразито диспропорционална ентитета - већински хомогени албански, и мањински српски. Преостали етници - ти који се налазе између албанског (највећим делом муслиманске конфесије) и српског (православног) корпуса су или маргинализовани и раслојени исељавањем (Хрвати, етнички Турци и турцизирани градски Албанци), избеглиштвом и прогонном (посрбљени Цинцари, Македонци, православни и муслимански Роми), или се налазе у фази поновљеног, у основи изнуђеног флотантног понашања и организовања у ентитете које

5 М. Грчић, Предговор у монографији М. Радовановића "Етнички и демографски процеси на Косову и Метохији", изд. Liberpress, Београд, 2004, стр 9.

албански корпус прихвата као декор мултиетничког друштва (Ашкалије, Египћани, горански и старосрбијански Муслимани - Бошњаци), насупротив Муслиманима - Бошњацима санџачког, полимског и босанског порекла који у непосредном залеђу имају респективно упориште Бошњака као међународно признате нације.

Посебан аспект системско - структурне анализе мултиетничности и конкретних појава и облика њене етнокултурне, етнодемографске и етнотериторијалне организације проистиче из специфичних, диференцијалних својстава *хомеостазе*. Хомеостаза је онтолошка, историјско - развојна и статистичка категорија која подразумева релативно стабилну унутрашњу структуру датог антрополошког и територијално интегрисаног (суб)система становништва усмереног ка одржању етничког, културног и социјалног идентитета посредством развијених механизма саморегулације и управљања. У том смислу хомеостаза се може схватити и као векторска, циљно усмерена величина и својство аутономних, културно, социолошки и територијално хомогенизованих система становништва, који остварују садејство са оним спољним чиниоцима који подржавају њихове развојне циљеве, супротстављајући се дејствима која настоје да дезорганизују и пониште њихове унутрашње механизме саморегулације. Стога је својство хомеостазе пре свега карактеристично за интегрисане и етнички консолидоване људске популације и друштвене заједнице дуготрајног историјског искуства и развијених унутрашњих веза унутар којих функционишу многобројни дублирани канали повратне спреге⁶.

У том контексту албански и српски модел (систем) мултиетничког друштва, етнодемографског развитка и територијалне организације имају суштински различите релације са савременим европским стандардима мултиетничности на основама људских права, демократизације и децентрализације власти.

4.0. Географски, реџионалноисторијски, етнографски, културни и геополитички положај Косова и Метохије као чинилац биполарне етничке структуре

Од античког, византијског, српског средњовековног, раног и позног турског, обновљеног српског, првог и другог југословенског периода, па све до данас, Косово са Лабом, Косовским Поморављем и Карадагом (планинска пречага према ку-

6 М. Радовановић, Ibid; А. Г. Вишњевски, Ibid.

мановско-скопској Македонији и јужноморавској Србији од Врања до Прешевске повије), и Метохија са горостасним планинским ободом Мокре, Хајле, Проклетија и шарске планинске групе Динарида и Шарида према басенима Лима и главног Дрима и према Горњој и Доњој Зети, односно Црној Гори, северној Албанији у областима Малесије и Мирдитије (Дукађина) и према западној Македонији у областима Горњег и Доњег Полога у вардарском сливу, представља сложени геосистем мултилатеријалног и централизућег антропогеографско-етнографског и геополитичког положаја у региону Западног Балкана. Он се простире на споју са централнобалканском моравско-вардарском директрисом и њеном ибарско-косовском паралелом, на укрсници са трансбалканском комуникацијом (античка *Via de Zenta*, познији Вељи пут, односно Скадарско - призренско - косовски пут), од Љеша и Скадра, преко Призрена до Приштине, и даље преко Подујева, Куршумлије и Прокупља до Ниша.

Аутор овог текста је у својој монографији из 2004. године и у монографијама из 2005. године анализирао аспекте положаја Косова и Метохије од значаја за етничке и етнодемографске процесе у овој примарној области српске државности и културе⁷.

4.1. Косово

Висока тектонска потолина (котлина, ров - Graben) меридијанског правца пружања, дужине 85 км., између лактастог скретања Ибра код Косовске Митровице на северу и Качаничке клисуре Лепенца на југу, чворног геостратегијског положаја на Босанском путу (Скопље - Митровица - Нови Пазар - Сарајево) и Ибарском путу ка Краљеву (ранијем Карановцу),

7 М. Радовановић, *Етнички и демографски процеси на Косову и Метохији*, изд. Liberpress, Београд, 2004. - Поглавља: Косово и Метохија - геосистемска структура, обласне и предеоно целине (стр. 25-32); Косово и Метохија у старој Србији (стр. 33-42); Историјско-географски, регионални, етнографски и геополитички положај (стр. 44-185).

М. Радовановић, *Косово и Метохија у Републици Србији и на Западном Балкану*, изд. *Mnemosyne* (Центар за очување наслеђа Косова и Метохије), Београд, 2005. - поглавља: Регионални, историјско-географски и етнографски положај (стр. 3-18); Граничне прелазне и лимитрофне области (стр. 20-51); Долина Дрима као размеђа Србије и Албаније и лимитрофна зона Срба и Арбанаса (стр. 64-69); Узајамни етнографски положај историјске Зете, Косовско-метохијске Старе Србије и Северне Албаније (стр. 71-73); Геополитички и геостратегијски положај (стр. 129-137).

М. Radovanović, *Kosovo and Metohija - Serbian and Regional Context*, *Mnemosyne*, Belgrade, 2005, pp: 1-50, 61-71, 110-128, 129-137.

Шумадији и Београду, и на попречним правцима од Ниша и Лесковца, Врања, Ћустендила, Кратова, Прешева и Куманова. Са Лабом (секундарна котлина у сливу истоимене реке) и Косовским Поморављем у сливу Биначке Мораве (Горња Морава, Изморник и Новобрдска Крива Река са западним странама скопско - кумановско - прешевског Карадага) образује обласну регионалну целину повезану са Топлицом, Понишављем, Јабланицом, Јужним Поморављем и Повардарјем.

У централном делу Косова је највеће лежиште лигнита у Европи. Металична минерална богатства образују рудоносне ревири размештене највећим делом на јужним падинама и оградницама Копаоника, на споју централног дела Косова са Дреничким субрегионом, у горњем Лабу и косовском Поморављу, у околини Приштине и на другим секундарним локалитетима. Чине их рудоносна тела хрома, која се настављају из сиринићког ревира на Шари на лежишта у Призренском Подгору и поново јављају око Ђаковице (Дева, Бабај Бокс, Ђафа Прушит) и северно од Ораховца у Подримском субрегиону Метохије. Рудишта хрома од економског значаја су исцрпљена. "Највећу економску вредност имају лежишта полиметалне оловноцинкалне руде. Поред олова и цинка, из ње се добијају још и сребро, злато, бизмут, кадмијум и велике количине пирита" затим антимоун, индијум и манган. Главна рудна поља Косова су у ревиру Трепче у источном делу копаоничке металогенетске области, затим Ајвалија - Кишница код Приштине, Ново Брдо и Фарбани Поток у Новобрдско - криворечком субрегиону Косовског Поморавља, Бело Брдо, Копорић и друга поља и лежишта полиметалних руда⁸ чија је експлоатација зачета још пре 4-5000 година, да би се у римском периоду, а посебно у српској средњовековној држави, развила до нивоа главне привредне гране која је представљала развојну основу металургије, занатства и трговине разуђених трговачко - саобраћајних веза, особито са Дубровником, Котором, Задром и Венецијом.

У басену Дренице, посебне преоне целине између Косова и Метохије, налазе се рудна поља никла (Голеш и Доброшевац) са неколико рудишта од којих је највеће у Чикатову, у непосредној близини Глоговца, где је изграђен комбинат за прераду руде никла.

8 Ј. Динић, *Природно богајство Косова и Метохије*, Liberpress, Београд, 2002, стр. 21-22, 23-27.

У списима наводног доминиканског калуђера Буркарда (Брокер - Брошар у француским изворима), заправо барског надбискупа Гијома Адама, предоченим Папској столици и француском краљу Филипу де Валоа почетком 30-тих година XIV века у циљу покретања крсташког похода у Свету Земљу, уз успутно освајање краљевине Расције у којој живе шизматици (јеретици) непокорни Риму, посебно се указује на природна богатства српске краљевине, особито на руднике сребра и злата "који непрестано раде", позивајући француског владара да се код освајања Рашке и Зете треба ослонити на Албанију "где су људи побожни и покорни Цркви римској" и повести их у бој "против проклетих Словена", итд.⁹

Према резултатима истраживања најбољег познаваоца Косова и Косовског Поморавља, академика Атанасија Урошевића, "назив Косово се јавља тек после битке између српске и турске војске 1389. године. За средњовековне Србије, све до поменутих битке, ова област, са једним сумњивим изузетком, није ниједном поменута под називом Косова"¹⁰, који се етимолошки везује за птицу кос, "а у страним изворима преводи као *Campur merulae*, или *Champ de merles*, или *Amselfeld*"¹¹.

У историји српског народа и народној традицији појам Косова има особито историјско, национално, цивилизацијско и митолошко значење у смислу судбоносне историјске размеђе - Косовске битке на Видовдан 28. јуна 1389. која историјску судбину Срба дели на времена "пре Косова" и "после Косова". Исти појам ушао је и у назив албанског сепаратистичког покрета и пројектоване друге албанске државе у Југоисточној Европи (*Republika ë Kosovës*), из чијег је назива искључен појам

9 Ст. Новаковић, Буркард и Бертрадон де-ла-Брокијер о Балканском полуострву XIV и XV века, "Годишњица Николе Чупића", књ. XIV, Београд, 1894, стр. 15-17, 19-22, 31-32 и даље. - У свом спису "Упутство како треба путовати преко мора" (*Directorium ad passagium faciendum*) доминиканац Буркард (надбискуп Гијом Адам) овако описује српску краљевину: "...А краљевина је та много богата житом, вином, уљем и месом, пријатно је испресецана текућим водама, изворима и рекама, окићена шумама, планинама, долинама и равницама и пуна сваковрсне дивљачи: укратко речено, добро је и одабрано све што у њој роди, нарочито у крајевима приморским. У Србији сада има пет рудника злата, и толико исто пет рудника сребра, где рудари непрестано раде. И осим тога има руда сребра помешаног са златом" (мисли се на чувено *џламско сребро* са високим процентом злата).

10 А. Урошевић, *Косово*, САНУ, Српски етнографски зборник, књ. LXXVIII, Насеља, књ. 39, Београд, 1965, стр. 1-3.

11 А. Урошевић, *Етнички процеси на Косову током турске владавине*, САНУ, Пос. изд. књ. DLXXVII, Од. Друштвених наука, књ. 94, Београд, 1987, стр. 9.

Метохије "који симболизује српско - православну, у ширем смислу српско - византијску културноисторијску основу"¹².

Косово је главно балканско поприште битака и војних концентрација, рачунајући од Косовског боја 1389., до бомбардерске кампање НАТО алијансе (24. март - 9. јуни 1999.) и изградње америчке војне базе Бондстил код Урошевца.

Академици Милисав Лутовац и Сима Ђирковић помињу следеће битке и пустошења на Косову и Косовском Поморављу: на Видовдан, 28. јуна 1389. између турске војске под султаном Муратом I и српске војске на челу са кнезом Лазаром Хребељановићем; између одреда Лазаревића и Бранковића код Грачанице 1403.; пустошење Косова и Приштине у међусобном обрачуна синова султана Бајазита 1409.; турска опсада Новог Брда под султаном Мусом 1412.; опсада и први пад Новог Брда под султаном Муратом II 1427. и поновно турско освајање овог знаменитог града 1441.; продор хришћанске војске угарског краља Владислава I, деспота Ђурђа Бранковића и угарског војводе Јанка Хуњадија (у српској народној песми опеван као Сибињанин Јанко) 1443., после чијег повлачења следи контраудар Даут-бега 1444. и српски пораз на Ситници; пораз хришћанске војске Јанка Хуњадија октобра 1448. од турске војске султана Мурата II; пораз војводе Николе Скобаљића 24. септембра 1454. од турске војске султана Мехмеда II; коначни пад Новог Брда 1. јуна 1455., којим је окончано српско - турско двовлашће у Области Бранковића (1393 - 1455.). - Од краја XVII до краја XIX века Косово је поприште аустро - турских и српско - турских ратова: продор аустројске војске под командом генерала Пиколоминија, освајање Приштине, Скопља, Велеса и Призрена, устанички покрет православних Срба који обухвата области од Кратова и Куманова, до Призрена и Пећи, где им се прикључује и одред католичких Арбанаса; после пораза Аустројанаца код Качаника, пред пустоносним репресалијама турске војске и кримских Татара, покренута је масовна сеоба Срба под патријархом Арсенијем III Чарнојевићем, која је на западној страни, према Зети и северној Албанији, отворила широку брешу усељавању арбанашких сточара из Малесије и Мирдителије; поновни продор аустројске војске у аустро - турском рату 1737-1739. кроз Топлицу и Лаб, захвата северно Косово, Приштину и околину, а у Рашкој области (Санџаку) Новопазарску котлину и Сјеницу, где јој се придру-

12 М. Радовановић, *Етнички и демографски процеси на Косову и Метохији*, стр. 28.

жују устанички одреди Срба и Арбанаса од Климената, Хота и Груда под вођством патријарха Арсенија IV Јовановића Шакабенде, да би са повлачењем Аустријанаца наступила друга велика сеоба Срба у Угарску, која покреће и један део арбанашких устаника ка Руднику, Ваљеву до Срема, где са српском милицијом ступају у аустријску војну службу и распоређују се дуж јужне посавске границе. Друга велика сеоба Срба је осим Косова, највише опустошила Шумадију, Колубару, Мачву, Посавину и Поморавље, али српско становништво ових области убрзо обнављају снажне метанастазичке миграције Срба из Црне Горе, Брда, Херцеговине, Босне, југоисточне Србије, западне, северне и североисточне Македоније, којима се придружују и бугарске струје из Пиринске и Цинцари (Власи) из јужне Македоније. За ратне операције на Косову у XIX веку највећи значај има поход побуњених босанских муслимана на челу са младим капетаном Хусеином Градашчевићем ("Змај од Босне"), који је 16. јула 1831. на Косову поразио регуларну турску војску султана Махмуда II (званог "Ђаур-султан" због реформи које су побољшале социјални и правни положај православних Срба, укинуле неке привилегије муслимана и настојале да уведу обавезу редовног служења војске). У српско-турским ратовима 1876-1878., српска војска је продрла у Лаб и Горњу Мораву до прилаза Приштини, одакле се повукла на основу одредби Берлинског конгреса. Током Првог балканског рата српска војска је без већег напрезања ослободила Косово, бујановачко - прешевски крај, а заједно са црногорском војском Метохију. Одсудна битка између Прве српске армије и турске Вардарске армије догодила се код Куманова 23-24. октобра 1912., окончана победом српске војске. Од 9. октобра српска Трећа армија је са Косова кренула у поход на Јадранско море преко северне Албаније, одакле се повукла под притиском западних сила. Током Другог светског рата Косово је, поред магистралне моравско - вардарске комуникације, главна немачка геостратегијска зона у Јужној Србији, да би у периоду успостављања комунистичке власти крајем 1944. и почетком 1945. године, са Лабом и Дреницом било на главном операцијском правцу Народно-ослободилачке војске Југославије против арбанашких балиста.

4.2. Метoхија и Призренско - шарџланинска област

Метохија са Призренским басеном представља највећу котлину на простору јужнословенских земаља која се по физичкогеографским и еколошким одликама знатно разликује

од Косова, Лаба и Косовског Поморавља. Простире се у области тектонског сутока Динарида, шарске планинске групе и јадранске приморске зоне "чије се тектонске директрисе и планински венци размичу око Метохије и удолине главног Дрима повијајући из динарског (СЗ - ЈИ) у метохијски правац (ЈЗ - СИ) ", обухватајући и Скадарско - јужнојадранску потолину којој припада Зетска равница " са криптодепресијом Скадарског језера у Црној Гори и СЗ Албанији... За време леденог доба (плеистоцена) са Проклетија су се спуштали леднички језици ка дну Метохије (Руговски, Дечански и други ледници), а са Шаре је силазило неколико ледника у долине Плавске реке, Призренске Бистрице и Лепенца"¹³.

Призренски басен је секундарна морфотектонска целина у саставу Метохије, док је шарска планинска група, коју неки аутори прикључују Призренском, односно Метохијско - призренском басену, услед функционалне повезаности са Призреном, градом великих утицаја и царском престоницом из периода зенита српске државе Средњег века, посебна обласна целина изванредно сложене географске, биогеоценолошке, антрополошке и етничке структуре. Шарпланински регион, са горостасним Проклетијама на западном ободу Метохије "има ексклузивну еколошку вредност у читавој јужној Европи, особито по ендемичним биљним формацијама, лековитом и ароматичном биљу, пространим планинским пашњацима алпског типа и фауни птица, дивљачи и звери. Захваљујући тим особинама у планинској области Метохије и Шарском региону основана су два национална парка са изванредним потенцијалима за развој туристичке привреде".¹⁴ Клима Метохије је под јаким медитеранским утицајем који се највише одражава на температурни и плувиометријски режим који је условио развој иригационе културе од давних античких времена. Захваљујући густој речној мрежи и водном богатству планинских река које силазе са високопланинских обода или настају од снажних крашких врела (Бели Дрим, Источка река, Пећка Бистрица, Дечанска Бистрица, Ереник, Призренска Бистрица) Метохија је знатно богатија водом од Косовске и Горњоморавске котлине. Осим изванредних услова за развој плантажног виноградарства и воћарства, повртарства и сточарства, по којим је особинама Метохија постала надалеко чувена у српској средњовековној држави и током турске владавине, у

13 Ј. Ђ. Марковић, *Регионална географија СФР Југославије*, изд. "Грађевинска књига", Београд, 1980., стр. 440-441; М. Радовановић, *Етнички и демографски процеси на Косову и Метохији*, 28-29.

14 М. Радовановић, *Ibid.*

северном делу Метохије у рејону Клине је велики угљени басен лигнита "чије се резерве процењују на око 4,7 милијарди тона, али се за сада још није приступило експлоатацији"¹⁵.

Према објашњењу академика Радослава Грујића, најбољег нашег познаваоца српске православне духовне културе и истраживача-историчара који је пронашао гроб цара Душана у развалинама манастирског комплекса Светих Арханђела код Призрена, назив *Метхохија* је у географској номенклатури настао преузимањем грчког појма *метох* који је у "прво време означавао монашку земљорадничку колонију једног манастира... Доцније је метохом називан и сваки манастир који су ктитори или владари приложили другом ком већем манастиру и потчинили га његовој власти. Тај назив је носила област једног црквеног властелинства... Обично је називано по имену светитеља, али и по месту на ком је метох био. У Средњем веку сви већи манастири, нарочито владалачке задужбине, имали су по неколико метоха"¹⁶. С обзиром на изванредну густину и концентрацију манастирских и црквених метоха (метохија) који се наводе у владарским повељама (хрисовуљама) од Стефана Немање па до последњег Немањића, као и у повељама кнежева, деспота и великих властелина Хребелјановића, Лазаревића, Бранковића и других, читава област Метохијско - призренске котлине је добила назив Метохија. Овај појам се јавља у радovima угледних домаћих и страних аутора током XIX века. У "Српском рјечнику" Вука Караџића из 1818. и 1852. Метохија ("Метоија") се објашњава као "südöstliche Theil Serbiens". Већу пажњу посветио је Вук Караџић Метохији у свом "Географическо-статистичком описанију Србије" из 1827. године које је детаљно приказао академик Владимир Стојанчевић, од немачких географа посебно Алфред Филипсон¹⁷, а од руских истраживача и путописаца руски конзул у Призрену Иван Степанович Јастребов. Посебна је заслуга Јастребова што је у свом делу о Старој Србији и Албанији извео статистичке податке о броју кућа (породица) муслимана - Албанаца, исламизованих Срба и Влаха, о броју Турака у градовима и у селу Мамуши код Призрена, католика (Латина) који се односе на католичке Албанце, о броју кућа православних Срба, православних и "турских" (муслиманских) Цигана, и то за свако насеље Ђакович-

15 Ј. Динић, Ibid., стр. 21-22.

16 Р. Грујић, *Метох, Метхохија*, Народна енциклопедија СХС, књ. ИИ, Загреб, 1928, стр. 748; Р. Грујић, *Ојкојављење Светих Арханђела код Призрена*, Гл. Скопског научног друштва, књ. III, Скопље, 1928.

17 В. Стојанчевић, *Срби и Арбанаси 1804-1912*, изд. "Прометеј", Нови Сад, 1994, стр. 76-77; А. Philippson, Europa, 2. Auflage, Leipzig-Wien, 1906, S. 254.

ког округа и Призренске области, да би особиту пажњу посветио шарпланинским жупама Гори, Ополу, Средској и Сиринићу¹⁸.

Фундаментални допринос антропогеографији, етнологији и историјској демографији Метохије, Призренског басена и Шарпланинске области пружили су Јован Цвијић, академик Милисав Лутовац, оноματοлошка истраживања Митра Пешикана, Милице Грковић и читава плејада осталих историчара, антропогеографа, етнолога, оноματοлога, лингвиста, културолога, социолога, архитектата, чији су радови наведени у монографији М. Радовановића и у библиографији у недавно објављеном издању Етнографског музеја у Београду¹⁹.

За познавање и објашњење албанизације Метохије од краја XVII и почетка XX века особити значај имају социолошко - историјска истраживања Сретена Вукосављевића²⁰. "Арбанашке струје усељавања у својим почетним етапама биле су упоредне са струјама из наше главне исељеничке области (мисли се на Црну Гору и Херцеговину - нап. М. Р.). Опустелу Метохију смо насељавали и ми и они, а тако и извориште Лима. Мешање исељеника је престало када су се арбанашки исељеници почели скоро сви исламизовати. На додирним линијама наша се струја угибала све више северу". Повлашћени друштвени статус у турској теократској држави Арбанаси су стекли исламизацијом. "Без тога им не би користио ни наслон на своје крвне организације, ни то што су били више сточари него југословенско становништво. Без тога не би уопште ни имали ту могућност да заузму земље искрчене и урађене, нити да турска власт толерише када они сами себи негде заузму места, па ма којим начинима заузели. Али је турска држава толерисала када то чине муслимани и зато је њихов притисак био неодољив... Тек доцније арбанашки усељеници одржавају се понегде у католичкој вери, али постају такви муслимани да су једновремено и криптохришћани"²¹. Метохија са удолином Дрима ка Призрену је представљала - а то је и данас, ту широку брешу кроз коју је пролазила "главнина свих арбанашких усељеника и у Србију и у Македонију".²²

18 И. С. Јастребов, *Стара Србија и Албанија - путевња записки*, Споменик СКА, ХLI, Други разред, Београд, 1904, стр. 1-115.

19 Гордана Јовановић, *Косово и Метохија у светлу етнологије* - Прилог библиографији, Етнографски музеј у Београду, Београд, 2004.

20 С. Вукосављевић, *Историја сељачког друштва*, 1, Пос. изд. САНУ, књ. ССIХ, Институт за изучавање села, књ. 1, Београд, 1953.

21 Ibid, стр. 45-46 и д.

22 С. Вукосављевић, Ibid.

* * *

На основу одлуке Скупштине народних представника Косова и Метохије одржане у Призрену 8-10. јула 1945., установљена је Аутономна Косовско-Метохијска област (АКМО), која се присаједињује Србији. Ову одлуку, која је фактички имала карактер декларације, потврдио је АВНОЈ на свом Трећем заседању 7. августа 1945., а затим Народна скупштина Србије 3. септембра 1945. Уставотворна скупштина Демократске Федеративне Југославије (ДФЈ) је на свом Првом заседању од новембра 1945. прогласила ФНР Југославију и 31. јануара 1946. усвојила први Устав федеративне Југославије који је потврдио постојање две аутономне јединице различитог ранга у саставу НР Србије: Војводине као аутономне покрајине, и Косова и Метохије као аутономне области. Исте одредбе потврђене су Уставом НР Србије од 17. јануара 1947. године. Према Уставу СФР Југославије из априла 1963. године, дотадања АКМО добија статус покрајине - САП Косово и Метохија. Уставним амандманима из 1968. из назива Покрајине нестаје појам Метохије, а промењени назив потврђује и Устав СФРЈ из 1974. године. У вези с тим Бранислав Крстић напомиње да "Искључивање речи Метохија из назива Покрајине, кад се вратимо поменутих прекрајањима имена ове области, сведочи да то није могло бити скраћивање, али је могло да значи настојање ка стварању посебног идентитета становника Покрајине".²³ М. Радвановић указује да ова промена назива "има карактер тешког политичког и националног насиља над објективним географским, цивилизацијским, историјским и етнокултурним идентитетом Метохијско-призренског дела Покрајине, који се непосредно граничи са Албанијом и где је таква концентрација српских културно-историјских споменика која се може упоређивати само са неким областима старих цивилизација. М е т о х и ј а недвосмислено означава православно-српску етнокултурну основу, те је брисањем овог појма требало дефинитивно ликвидирати српску етничку и цивилизацијску компоненту из политичкогеографске одреднице Покрајине".²⁴

Устав Републике Србије из 1990. године (члан 6) вратио је ранији назив Покрајине који гласи *Аутономна Покрајина Косово и Метохија*. Администрација УНМИК-а и привремене

23 Б. Крстић, *Косово између историјског и етничког права*, Београд, 1994., стр. 32.

24 М. Радвановић, *Косово и Метохија у Републици Србији и Савезној Републици Југославији*, Београд-Ваљево, 1993., стр. 13.

ни органи власти на Косову (и Метохији) су у свим облицима и приликама представљања и комуникације са телима међународне заједнице, Европске уније и невладиним организацијама, потпуно искључили појам Метохије, чиме су *a priori* прихватили настојање институционализованог албанског сецесионистичког покрета за дефинитивним поништењем српско-православног идентитета оне историјске и управне целине Републике Србије која се са становишта међународног права од 1912. године налази у саставу матичне државе, и која никада у својој целокупној историји није имала статус међународно-правно признатог државног субјективитета. У исто време, административна граница Косова и Метохије према Централној Србији и Црној Гори је фактички преквалификована у државну границу, а државна граница Србије према Албанији и Републици Македонији на косовско-метохијском сектору је до те мере пропусна, да не представља препреку не само двосмерном и вишесмерном пресељавању Албанаца по линији родовских веза и из економских разлога, већ ни препреку пребацивању оружаних група.

4.3. Закључак и синџеза

Географски, регионално-историјски, етнографски, културно-географски и геополитички положај Косова и Метохије има четири наспрамна лица која су у просторно-физичком и просторно-функционалном смислу ситуирана ка а) западној и југозападној подримској, северно-албанској и брђанско-црногорској, б) северној рашко-санџачкој и ибарско-копаоничкој, в) источној и североисточној топличко-јабланичкој и јужноморавској, и г) јужној и југоисточној шарпланинско-полошко-кичевској и горњевардарско-скопској области.

Метохијска и косовско-горњоморавска потолина са острвским планинама (Девичке планине, Милановац, Чичавица, Црнољева, Голеш, Жеговац и др.), северном Шаром, њеним огранцима, Паштриком и Коритником и планинским жупама (Врхлаб, Бањска, Гора, Опоље, Средачка жупа, Сиринић) образују сложени морфотектонски комплекс и централну област српске средњовековне државе на средокраћи између историјске Зете и Зетског приморја и Јужноморавске удолине, Рашке области и Вардарске Македоније. У том региону особитих центрипеталних особина створена је између 17. и краја 19. века највећа концентрација албанског етничитета изван његових матичних малисорских и мирдитских крајева северне Албаније, захвативши кумановско-скопске, полошко-кичевско-дебарске и струшке крајеве северне и западне Македоније и

остваривши високи степен етничке хомогенизације (албанизације), десрбизације (десловенизације) и територијалне де-струкције српско-православног и македонско-словенског етничког простора.

У најновијем периоду српско-албанске конфронтације коначно су уобличени геополитички и националистички циљеви албанског сецесионистичког покрета који се свде на потпуно политичко овладавање територијом АП Косово и Метохија и на стварање друге унитарне албанске државе на Балкану, уз довршење процеса њене максималне етничке хомогенизације и уништење српске православне културне баштине. Албански етнос је на већем делу територије Косова и Метохије, систематски, такав начин запоседања земље и насеља и такав систем односа између људи и простора који је, својевремено, у немачкој геополитичкој доктрини назван *Bodenblut Organismus*, или *Bodenständiger Organismus* ("организам крвно везан за тле", "организам срастао са земљом"). Током послератног развоја европских међудржавних, међунационалних, регионално-економских и цивилизацијских односа, ова доктрина је као ратна и геноцидна идеологија, темељно поништена, да би на историјској и политичкој сцени преовладали процеси сарадње, мултиетничности и мултикултуралности, интеграције и регионализма на принципима развијеног демократског постиндустријског друштва, којима се са више или мање успеха прилагођавају земље у транзицији.²⁵

Република Србија, Западни и Централни Балкан, Европска унија и међународна заједница су данас директно суочени са проблемима реалног обнављања мултиетничког друштва на Косову и Метохији, са изналажењем одрживог политичког статуса овог региона и децентрализацијом по европским принципима и стандардима. Какви ће бити исходи овог мукотрпног процеса, показаће најближа будућност. Модели и конвенције било ког решења се непосредно тичу националних и државних интереса и права Србије и српског народа, али далеко превазилазе ужи регионални домет и представљају акутно питање многих државних заједница, историјских народа и етничких заједница у формирању, те имају не само диференцијални етнополитички, већ и макрорегионални геополитички карактер.

25 М. Радовановић, *Етнички и демографски процеси на Косову и Метохији*, стр. 66, 175.

* * *

*Свешћо је наде, уиџехе и лејоџе на свету, оџкрива се очима
џобеђених; џобедници су слейи, дрхџе и зоре и немају нишџа
до своје дивље џламене радосџи, иза које осџаје џејео.*

Иво Андрић, Немири

Milovan Radovanovic

KOSOVO AND METOHIA

Historic, Geographic, Ethnographic and Geopolitical Position

Summary

In this article the author analyzes geopolitical determinants, historical processes and ethnographic changes which have led to current crisis condition in Kosovo and Metohia, as well as possibilities for political solution to the conflict in line with democratic European and world standards. "Albanization" of Kosovo and Metohia started at the end of 17th century, in time of Turkish reign, whose violence had caused first large migration of Serbian majority. In next periods, the albanization resulted in further altering of ethnic balance and was continued under cover of foreign conquerors, mostly by force, with all characteristics of exodus, ethnic cleansing and genocide of Serbian and other non-Albanian peoples in Kosovo and Metohia. By stating precise data on the ethnic changes, the author especially pointed out forced albanization of Kosovo and Metohia in time of the Second World War, when the region was under Italian-German occupation, and the advocacy of Albanian predominance by Tito's communist regime in this Serbian province. At that period, the Albanian secessionist movement, which had started in 1878 (by the Prizren League), got on enforcement, and reached its peak during the break up of Tito's Yugoslavia and aggression of NATO forces against Serbia and ethnic cleansing of the Serbs and other non-Albanians from Kosovo and Metohia at the end of 20th and the beginning of 21st century. The author analyzed the untenable condition which was created in the last phase as the result of violence occurring inside and outside of the region. In the context of situation, he analyzed possible alternatives and implications of political solutions to future status of Kosovo and Metohia, including protection of legal and sovereign rights of Serbian state and Serbian people in the province, and prevention of enforcement of absurd solutions resulting in possibility of creation of another one Albanian state on the Balkans, which could become the cause of future conflicts in this part of Europe.

Key Words: *Systematic approach, condition of the system of ethnographic change, limes, exodus, ethnic cleansing, genocide, multi-ethnicity, albanization, sustainable status*

Славенко ТЕРЗИЋ*

КОСОВО И МЕТОХИЈА И НОВЕ СТРАТЕГИЈСКЕ ГРАНИЦЕ

Велика Албанија и "продор на Исток"

Резиме

У овом чланку аутор излаже историјску еволуцију великоалбанског иредентистичког и сепаратистичког покрета и различитих фаза етничког чишћења Срба и осталих неалбанских становника на просторима српске покрајине Косово и Метохија. Посебна пажња посвећена је експанзији великоалбанске идеологије и праксе у време италијанско-немачке окупације Косова и Метохије током Другог светског рата, као и под утицајем пољитике Коминтерне и Титовог комунистичког режима после тог рата. Управо таква пољитика настављена је од стране одређених кругова међународне заједнице током и после распада Титове Југославије, да би кулминирала агресијом против Србије 1999. године и следственим захтевима за независним, односно великоалбанским Косовом, које би се остварило од Србије и касније припојило Албанији, којој ова покрајина никад није припадала. Таква пољитика у суштини је и нелегитимна ревизија резултата два светска рата у 20. веку.

Кључне речи: Великоалбанска пољитика, иредентизам, етничко чишћење Срба, "италијанизам", Коминтерна, Титов режим, продор на Исток, нове иредентистичке границе.

У савременим расправама о приликама на Косову и Метохији и уопште о коренима албанског сепаратистичко-терористичког покрета

* Истакнути историчар и саветник Историјског института САНУ у Београду. Писац више књига и студија у својој научној области.

ристичког покрета у Србији односно Југославији, по правилу се занемарује шири историјски и идеолошки контекст проблема. Заступници великоалбанског експанзионистичког пројекта, сепаратизам и насиље на Косову желе да прикажу као наводно природну и сасвим оправдану реакцију албанске мањине на тобожње вишедеценијско насиље српских власти. Неке утицајне међународне организације као што је *Међународна кризна група* желе да умире међународну јавност инсистирањем на "независном Косову" које је по њима "сасвим различита ствар од велике Албаније". Супротно свему што се зна о идеологији велике Албаније у двадесетом веку, и о данашњим нескривеним плановима којима се оспоравају границе са свим суседним државама, Међународна кризна група је у свом Извештају за Европу бр. 153 од 25. фебруара 2004. године насловљеном *Паналбанизам: колика је ирејшња стабилности на Балкану?*, изашла са готово невероватним закључком: "У овом тренутку мало Албанаца покреће питање формирања јединствене политичке јединице. Међутим, уколико се коначни статус Косова не реши у скоријој будућности на Јужном Балкану ће се неизбежно поново видети наставак конфликта. Независност Косова, дакле, остаје језгро албанског питања."¹ Председник Управног одбора Међународне кризне групе у тренутку објављивања овог извештаја био је Марти Ахтисари, садашњи главни посредник тзв. међународне заједнице у преговорима о "коначном статусу Косова". Поред њега у управном одбору се још налазе личности које су директно уплетене у збивања око агресије на Југославију 1999. године. Мортон Абрамовиц био је главни саветник косовских Албанаца у Рамбујеу, генерал Весли Кларк био је у то време врховни командант НАТО снага за Европу, а Луиз Арбур била је главни тужилац Међународног кривичног суда за бившу Југославију. То се уосталом види и из следећег закључка Међународне кризне групе: "Имајући у виду да је НАТО кампања 1999. године установила протекторат УН на Косову као и могућност да би вероватни исход коначног статуса преговора о Косову могла бити независност, повлачење административних граница није више само ствар унутрашњих државних структура. Пре има конотацију променљивих међународних граница. Такође указује на Србију која додатно губи од своје територије:"

За сваког иоле објективног истраживача и аналитичара балканских прилика запањујућа је подударност политике Аус-

1 *Паналбанизам: Колика је ирејшња стабилности на Балкану ?* 25. фебруар 2004. International Crisis Group, Извештај за Европу 153, Тирана/Брисел, 30.

тро-Угарске, фашистичке Италије и нацистичке Немачке према Косову и Метохији и Србима, са политиком вођа западних сила окупљених око НАТО-а крајем двадесетог и почетком двадесетпрвог века. То указује да је питање Косова и Метохије увек само део ширих војностратегијских и политичко-религиозних пројеката према Југоисточној Европи, Блиском Истоку и Средњој Азији. То уосталом показују и програми и конкретне акције прве, друге и треће Албанске лиге, али и војна подршка НАТО-а сепаратистичко-терористичком покрету албанске мањине у Србији. Сасвим је јасно да НАТО на Балкану жели да створи велику Албанију као "тврђаву која ће неумољиво владати Балканом". Већ је више пута у свету постављено питање: да ли ће НАТО на исти овакав начин решавати евентуална спорна мањинска питања широм света? Ствар само на први поглед изгледа парадоксално. Стога нам се чини да је врло важно за разумевање данашњих прилика, указати на искуства односа Европе према великоалбанском пројекту током двадесетог века.

Великоалбанска иредентистичка активност према Југославији између два светска рата имала је снажну подршку фашистичких сила, заинтересованих за разбијање новостворене југословенске државе, наводно као творевине "версајског система". Била је то на првом месту фашистичка Италија, али на другој страни и Трећа комунистичка интернационала (Коминтерна) са седиштем у Москви. Великоалбански "Косовски комитет" се почетком 1920. године повезао са Коминтерном; у децембру 1921. године Бајрам Цури, један од првака ове организације посетио је совјетског посланика у Бечу и са њим расправљао о питању Косова и Метохије, предавши му меморандум о намерама Комитета.²

Уочљиво је да се у питању подршке сепаратизму косовско-метохијских Албанаца између два светска рата такмиче руководства фашистичких и комунистичких политичких организација. Фашистичка Италија је директно подржавала акције албанских терориста (качака) у Југославији у годинама после Првог светског рата. Вође овога покрета Хасан Приштина и Мустафа Круја добијали су од италијанске владе у почетку 50.000 лира месечно, касније око 200.000, а од септембра 1927. године знатно више. Италијанска влада је координирала активност хрватских и бугарских фашиста на челу са Антом Па-

2 Nicolas C. Pano, *The People's Republic Albania*, Baltimore 1968, 27.

велићем и Иваном-Ванчом Михаиловим и активност Хасана Приштине и других лидера сепаратистичког великоалбанског покрета југословенских Албанаца.³ У Риму је 1931. године објављена пропагандна брошура члана Косовског комитета Мехмеда Вокшија (Tutta L' Albania di tutti gli Albanesi) у којој су означене "територије" будуће Велике Албаније. Ове границе према Вокшију "полазе од јадранске обале, из залива Шпице, воде на сјевер до Бара слиједећи правац сјевероистока, Скадарско језеро, Трговишка брда, Скадар, Хоти, Груду, Гусиње, Плав и Пећ, цијелу високу равницу на сјеверу до Митровице, Куршумлије и Прокупља; одавде силазе на југ до Куманова, слиједећи линију која је ограничена градовима Скопље, Битољ, Касторија, Арта и Превеза."⁴

Од 1939. године започиње још јача и организованија активност фашистичке Италије усмерена према Грчкој и Југославији. Италија је, као што је познато, извршила окупацију и анексију Албаније 7. априла 1939. године. Гроф Ђано и маршал Бадоло били су просто опседнути припајањем Косова и Метохије и Чамерије (Епира) "новој Албанији". Приликом закључења немачко-италијанског пакта 21.5.1939, Ђано је Рибентропу истицао "значај Албаније за будуће стратегијске продоре Осовине у Средоземљу и на Балкану". У свом *Дневнику* забележио је Рибентропов став: "Одушевљен је нашим намерама да је претворимо у тврђаву која ће неумољиво владати Балканом."⁵

Гроф Ђано је већ у јулу 1939. дао инструкције албанским емигрантима за акцију у Епиру и на Косову и Метохији; он је често понављао да је косовско-албански иредентизам "нож уперен у кичму Југославије!" Исте године у Риму је отворен биро за организовање албанског иредентистичког покрета. Италија свесрдно помаже нове руководиоце великоалбанског "Косовског комитета" Бедри Пејанија и Ибрахима Ђакову. Италијански обавештајни центар у Куксу био је од 1939 године средиште великоалбанске активности према Југославији и главна база субверзивног и диверзантског деловања. У Албанији је створена Албанска фашистичка странка, а приликом посете Тирани 19. августа 1939. гроф Ђано је обећао брзо

3 Giovanni Zamboni, *Mussolinis Expansionpolitik auf dem Balkan*, Hamburg 1970, 313.

4 Цит према : Ђ.Борозан, *Велика Албанија*:поријекло, идеје, пракса, Београд 1995, стр. 121.

5 Исто, 187.

остварење пројекта Велике Албаније. Напад Немачке на Пољску почетком септембра 1939, ојачао је великоалбанску акцију.

Већ почетком 1940. године Кољ Биба, секретар албанске фашистичке странке, изјавио је у Скадру да ће Италија ускоро анектирати крајеве Југославије и Грчке насељене Албанцима. У Тирани је исте године формиран нови "Косовски комитет" са Ђерим-бегом Махмудбеговићем из Пећи. Италијански листови *Giornale d'Italia*, *Il Popolo d'Italia* и *Corriere Vaticano* током августа 1940 године водили су кампању за пројект Велике Албаније и тражили хитна решења за "хронично тежак" положај албанске мањине у Грчкој и Југославији.⁶

Са почетком Другог светског рата и нешто касније нападом фашистичких сила на Југославију, предвођених Немачком и Италијом, започело је и крваво остварење пројекта Велике Албаније. "На основу Мусолинијевог декрета од 29. јуна 1941. донијет је 22. јула *Декрет* бр. 165 којим се Албанији прикључују дијелови југословенске и грчке територије (Косово, Метохија, дијелови западне Македоније, источна подручја Црне Горе и Чамерија).⁷ Већи део Косова (осим Подујевског, Вучитрнског и Косовско-митровачког среза) и цела Метохија припојени су фашистичкој Великој Албанији. Немци су инсистирали да Косовска Митровица са Трепчом остане у њиховим рукама. Делови Ђњилана, Урошевачког среза, северно од Пасјана, Качаник, Витина и Сиринићка жупа, припојени су новоствореној Великој Бугарској. Области западне Македоније са Тетовом, Гостиваром, Кичевом, Дебром, Стругом и Св. Наумом такође су припали Великој Албанији. Бечким споразумом од 24. априла 1941. године утврђена је демаркациона линија између Велике Бугарске и Велике Албаније, али Бугари нису били задовољни овим разграничењем.

Мустафа Круја, председник марионетске владе, одржао је 30. маја 1941. године у Краљевској италијанској академији предавање о природним и историјским коренима Велике Албаније. Истакао је "да ће Бенито Мусолини и Адолф Хитлер обезбедити албанском народу после победе сила Осовине и успостављања новог поретка (фашистичког) такву националну државу која ће обухватити најшире етничке границе и бити у неразднојој заједници са фашистичком Италијом."⁸ Он је у ју-

6 Исто, 219.

7 Исто, 300.

ну 1942. године посетио Косово и Метохију и на састанку са албанским првацима јавно говорио "да треба настојати да се српски живаљ на Косову што пре смени... Све староседеоце Србе огласити колонистима и као такве преко албанских и италијанских власти послати у концентрационе логоре у Албанији. Насељенике Србе треба убијати".⁹ Показало се, још једном, да у великоалбанском националном програму, нема места ни за један други народ осим албанског.

За четири године окупационе власти учињено је веома много на остварењу великоалбанског пројекта на Косову и Метохији. Локални Албанци уз помоћ својих сународника из Албаније под заштитом окупационих сила, починили су масовне злочине над Србима. У европској јавности нису познате размере ових злочина. Према подацима америчких специјалних служби (Office of Strategic Service) Албанци су од априла 1941. до августа 1942. године убили око 10 000 Срба.¹⁰ Хапшени су и убијани и свештеници Српске православне цркве. Рашко-призренски епископ Серафим ухапшен је и интерниран у Тирану где је умро 13. јануара 1945. године. На простору под окупационом италијанском влашћу Албанци су убили 14 свештеника и једну монахињу. Убијен је, примера ради, на зверски начин Дамаскин Бошковић старешина манастира Девич, док су неки свештеници: Лука Поповић, Урош Поповић и Слободан Поповић, убијени за време вршења Свете литургије.¹¹

Са окупацијом ових области од стране Италије започето је не само етничко чишћење већ и систематско спровођење великоалбанског политичког и културног програма у свим сферама живота. Незнатан број српске деце која су похађала школе под италијанском окупацијом била су принуђена да уче на албанском језику. Тако је било и са децом у Западној Македонији. Дошло је до масовног протеривања Срба са Косова и Метохије и до насељавања више десетина хиљада Албанаца из Албаније (неки историчари сматрају да тај број износи најмање око 100 000 људи). До априла 1942. године на јужним грани-

8 Али Хадри, *Окупациони систем на Косову и Метохији 1941-1945*, ЈИС 2 (1965), 42.

9 Цит. према: Димитрије Богдановић, *Књига о Косову*, Београд 1990, 248-249.

10 Serge Krizman, *Maps of Yugoslavia at war, Massacre of the Innocent Serbian Population, Committed in Yugoslavia by the Axis and its Satellite from April 1941. to August 1942*, Washington 1943.

11 *Споменица православнога свештенства - жртава фашистичкога терора и палих у народно-ослободилачкој борби*. Београд 1961, 117.

цама окупиране Србије под немачком влашћу налазило се око 60.000 избеглица из Метохије и делова Косова који су ушли у састав Велике Албаније. То је битно изменило етничку структуру овог дела Србије, односно Југославије, и у суштини било једна од најважнијих претпоставки за успешно настављање великоалбанског програма након Другог светског рата под комунистичком влашћу. Таква делатност комунистичке олигархије (Хоџа, Нимани, Дева, Бакали, Власи) косовско-метохијских Албанаца била је свесрдно подржавана у партијском и државном врху Титове Југославије.

Немци су после капитулације фашистичке Италије, подстакли оснивање тзв. "Друге призренске лиге", септембра 1943. године у Призрену. Лига је организована под покровитељством Абвера, немачке војне обавештајне службе а на челу су били Џафер Дева, Бедри Пејани, Исмет Криезиу и други. Председник "Друге албанске лиге" Бедри Пејани обратио се писмом Адолфу Хитлеру, 29 марта 1944. године, с молбом за формирање једне СС добровољачке албанске дивизије, јер Албанци наводно могу прикупити армију од 120-150.000. људи. Тражио је, међутим, и исправљање "на стратегијским основама досадашње албанске границе према Црној Гори и Србији/.... Што се тиче привремене границе према Црној Гори и Србији која је 1941. године уговорена између Немачког Рајха и Италије она је ставила Косово у неповољан положај, не само са чисто стратегијске тачке гледишта већ и у националном и историјском погледу. Са садашњим границама веома је тешко одбранити Косово и Албанију од једног српско-црногорског напада, како за време овог рата, тако и после рата."

О размерама етничког чишћења Срба из ових области ради успостављања "стратегијских граница", поред мноштва других сведочанстава, говори и Херман Нојбахер, специјални политички опуномоћеник Трећег Рајха на југоистоку Европе од јесени 1943. године: "Шиптари су пожурили да протерају што је могуће више Срба из земље. При томе су локални силници често од протериваних, за дозволу иселења, узимали дар у злату... Када се генерал Недић са горким тужбама обратио на мене, препоручио сам хитно арбанашкој влади да се прогонима учини крај. Када сам видео да је моја интервенција остала без успеха затражио сам давање оставке на моју мисију у Албанији: ја ћу морати неке друге препустити да Албанију брани од територијалне похлепе Бугара. Џафер Дева који у косовској области има утицаја, обећао ми је да ће интервениса-

ти. Он је то урадио са успехом. И поред тога, после 1941. године учињено је много несреће".¹² После капитулације фашистичке Италије под немачком окупационом управом формирана је по злу позната СС дивизија "Скендербег" састављена од Албанаца која је до коначног ослобођења ових области истрајавала на пројекту Велике Албаније.

Комунистички покрет између два светска рата, предвођен Коминтерном, веома је рачунао на делатност албанске иреденте. Албански емигранти у СССР-у су 1928. године основали Комунистичку групу Албаније. Као и у другим деловима Југославије где је након 1928. године дошло до сарадње комуниста са фашистичким групацијама које су они називали "национално револуционарним групама", југословенски комунисти су такође рачунали на сарадњу са албанским екстремним националистима. Тако на пример, Четврти конгрес Комунистичке партије Југославије одржан у Дрездену 1928. године у Резолуцији истиче да Партија изјављује солидарност револуционарних радника и сељака "са албанским национално-револуционарним покретом у лицу Косовског комитета и позива радничку класу да свесрдно помаже борбу раскомаданог и угњетеног народа за независну и уједињену Албанију". Комунистичка партија Југославије нешто касније, средином 1937. године оснива Обласни комитет КПЈ за Косово и Метохију који је представљао темељ за будућу аутономију ове области у комунистичкој Југославији. Наиме, устројство Титове Југославије почивало је готово у потпуности на предратној организационо-територијалној структури Комунистичке партије.

Да је вођство југословенских комуниста на челу са Јосипом Брозом Титом било доследно у својој стратегији слабљења српског фактора у будућој Југославији, и да је албански фактор био једно од средстава у тој стратегији показује низ одлука Титовог комунистичког покрета. То су уочавали и инострани посматрачи прилика у Југославији током Другог светског рата. Мајор Џон Хеникер Мејдор, члан британске војне мисије на југу Србије, на дужности шефа локалне савезничке мисије при Главном штабу партизанског покрета Србије забележио је крајем 1944. године, поред осталог: "Верујем у Титову изјаву да га не интересује будућност Косова, које би дао Албанији у случају да га она пожели".¹³ Само ако се има у виду ова-

12 Hermann Neubacher, *Sonderauftrag Südost 1940-1945.*, Göttingen 1953, 116.

13 *България нейризницията и противник на Третия Рајх*, Министерството на отбраната - Национален центар по военна историја, Софија 1995, 169.

ква глобална национална стратегија Комунистичке партије Југославије, постаје јасно зашто комунистичко руководство није ништа учинило да исправи последице насилне промене етничке структуре овог дела Србије настале под фашистичком окупацијом. Било је сасвим логично очекивати да се протерани Срби после Другог светског рата врате на своја имања на Косову и Метохији, и да се тиме исправе неправде настале као последица фашистичке агресије на југословенску државу. Нова југословенска комунистичка власт, предвођена Титом, уместо тога, донела је већ 6. марта 1945. године "Привремену забрану враћања колониста у њихова ранија места живљења" (иако није била реч само о колонистима већ и староседеоцима Србима) , у којој се поред осталог каже: "У последње време, без одобрења народних власти примењује се враћање и пресељавање породица колониста (насељеника) које су раније биле насељене у Македонији, Косову, Метохији, Срему и Војводини", па се стога доноси одлука у којој између осталог стоји - "привремено се не дозвољава враћање колониста у њихова ранија места живљења и нека сви остану на својим местима."¹⁴ Убрзо по ослобођењу 3. августа 1945. године донет је "Закон о ревизији додељивања земље колонистима и аграрним интересима у Македонији и Косовско-метохијској области"¹⁵, а 2. новембра 1946. године "Закон о ревизији додељивања земље колонистима и аграрним интересима у Народној Републици Македонији и у Аутономној Косовско-Метохијској области".¹⁶

Тако су резултати окупације фашистичке Италије и фашистичке Немачке током Другог светског рата, и санкционишање тих резултата од стране вођства југословенских комуниста, у ствари објективно представљали прву етапу великоалбанског политичког пројекта. Све оно што се десило у Титовој Југославији значило је јачање великоалбанске политичке идеологије, која је у новим околностима била вешто маскирана

14 Одлуке националног комитета ослобођења Југославије, *Привремена забрана враћања колониста на њихова ранија места живљења*, Службени лист Демократске Федеративне Југославије, број 13., 16. март 1945. године.

15 *Закон о ревизији додељивања земље колонистима и аграрним интересима у Македонији и у Косовско-метохијској области*, Службени лист Демократске Федеративне Југославије, број 56, 5. август 1945. године.

16 *Закон о ревизији додељивања земље колонистима и аграрним интересима у Народној Републици Македонији и у Аутономној Косовско-Метохијској области*, Службени лист Федеративне Народне Републике Југославије, број 89, 5. новембар 1946.

комунистичком паролом "братства-јединства" и у суштини лажног интернационализма.

Југословенски комунисти остали су доследни стратегији Комунистичке интернационале о повлађивању екстремним национализмима "малих народа". У пракси, из дана у дан је албанска политичка олигархија свим средствима државне власти (полиција, просвета, судство, културне установе), која је у овом делу Србије била потпуно у рукама Албанаца, остваривала етничко чишћење Косова и Метохије и припремала терен за њихово укључење у будућу Велику Албанију. Албанци су као национална мањина у Србији имали Академију наука Косова у Приштини (вероватно јединствен пример у свету за једну мањину), Универзитет са наставом на албанском језику, Радио-телевизију Приштина на албанском језику, и бројне друге установе. Они су злоупотребили тај максимално могући оквир аутономије, изнад свих европских стандарда, а потпуну власт коју су имали искористили за индоктринацију албанског становништва и нарочито омладине великоалбанском националном идеологијом.

Највећи успон великоалбанска шовинистичка пропаганда достигла је у периоду 1975-1980., године, након усвајања савезног југословенског Устава 1974. године, који је покрајинама у Србији дао атрибуте државности и федералне конститутивности. Између Југославије и Албаније граница практично није постојала. У време златног доба стаљинизма у Тирани, који је био инспиратор невероватно фанатичне идеологије мржње према Србима, готово свакодневно су на Косово и Метохију стизале делегације из албанске престонице. Недостатак било какве слободе и демократије у Албанији компензирао се ретроградном идеологијом етничког чишћења Срба из Старе Србије и псеудонаучном продукцијом. У периоду 1975-1980. (према још увек непотпуним подацима) 237 професора и наставника из Албаније држало је предавања на Универзитету у Приштини и другим школама Косова и Метохије (међу њима и бивши председник Албаније Мејдани); 62 професора и учитеља из ове српске покрајине боравили су у Албанији; 183 научна истраживача са Универзитета у Приштини усавршавали су студије у Албанији, а 62 из Албаније у Приштини. Више од 20% свих уџбеника нарочито из хуманистичких области, који су коришћени у школама на Косову и Метохији били су увезени из Албаније.¹⁷

17 Jens Reuter, *Das Kosovo-Problem im Kontext der jugoslawisch-albanischen Beziehungen (in): Albanien im Umbruch*, Munchen 1990, 88.

Упоредо са процесима затирања српских и словенских енклава у Албанији, радило се исто и на Косову и Метохији. Албанолошки институт је током 70-их година израдио именик места којима би се заменили постојећи српски и словенски називи како би се прикрило етничко порекло насеља.¹⁸ До почетка осамдесетих година Албанци су само на Косову и Метохији, поред више научних часописа као што су *Гјурмиме Албанолоџике*, имали 10 листова на албанском језику: *Рилиндја* (дневни лист са тиражом 1979. године преко 100.000 примерака), *Зани и ринис*, *Јейша е ре*, *Пионери*, *Перѝарими*, *Схендеѝи*, *Фјала*, *Боѝа е ре*, *Скендија*, *Баѝи*. Упркос свему, они су то искористили за распиривање националне мржње, уместо духа толеранције, разумевања и цивилизованог неговања односа са другим народима. Парадоксалност целе ове ситуације крије се у томе да су Албанци на Косову и Метохији, који тврде да су вековима систематски угњетавани и прогањани, управо у Србији достигли такав степен развоја да данас Приштина уместо Тирани жели да игра улогу главног креатора Велике Албаније. Великодржавни пројект "Велике Албаније", са идејом-водиљом "сви Албанци у једној држави", представља не само задоцнели и последњи пример националног романтизма 19. века, него доводи у питање и постојеће међународно признате границе, угрожава стабилност у целој Југоисточној Европи и прети новим, трећим балканским ратом. Још већи анахронизам представља тежња да се по сваку цену створи етнички чиста Велика Албанија.

О томе сведочи и *Плаѝформа за решење албанског националног ѝиѝања* коју је усвојила Академија наука Албаније у Тирани, 20. октобра 1998. године. Албански академици у *Предговору* полазе од неистинитих премиса о Албанцима као "хиљадугодишњим" становницима... Косова са територијалном целином, са низом вековних градова, са древном културом", и, наравно изводе пристрасне и политички тенденциозне закључке: "У последње време нереди на Косову су попримили драматичне размере због српског полицијског терора. Тврдоглавост Београда да не призна косовским Албанцима свеопшта права створила је ризик од избијања сукоба изван њених граница - на Балканском полуострву, а можда и шире". Албанска академија не подржава предлоге о аутономији Косова и

18 Богунил Храбак, *Ширење арбанаѝких сѝочара ѝо равницама и словенски рашари средњовековне Албаније (у):* Становништво словенског поријекла у Албанији, Титоград, 1991,115.

Метохије ни у оквиру Србије ни у оквиру СР Југославије, већ се залаже за "решење националног питања у целини". Великоалбанска идеологија покушава да своје територијалне претензије утемељи на *панелиризму*, представљајући данашње Албанце као "потомке древних Илира", па самим тим некадашње области насељене Илирима треба да уђу у Велику Албанију. Друга велика албанска обмана тиче се конструисања *историјског Косова* и придавања османском Косовском вилајету карактер тобожњег албанског вилајета. Историјска истина је сасвим другачија. Прво, овај вилајет је први пут основан после великих политичких промена након *Велике источне кризе 1875-1878* и аустро-угарске окупације Босне и Херцеговине. Био је један од десетине вилајета као административно-управних јединица Османског Царства.

У *Плајформ* Албанске академије наука се тврди: "Географски простор Косовског вилајета био је већином насељен албанским становништвом па зато и не чуде поклапања са античком провинцијом Дарданијом, чије је седиште такође било у Скопљу". Међутим, чак ни по правилу пристрасни у корист Албанаца аустро-угарски истраживачи, не налазе албанску већину у Косовском вилајету почетком 20. века. Др Карл Појкер (Dr Karl Peucker) на својој карти Македоније, Старе Србије и Албаније, објављеној у Бечу 1912. године, констатује словенску већину у Косовском вилајету ("Срби и Бугари"). Од укупно 980.000 становника, према др Појкеру, 447.000 су били Словени - православни и муслимани, 430.000 су Албанци - муслимани и незнатним делом хришћани, затим долазе Турци - 90.000, цигани - муслимани - 10.000, Јевреји 2.000, и други.¹⁹ Албански академици чак говоре о "окупацији Косова" од стране српске државе крајем 12. века, иако је у то време на Косову и Метохији живео српски народ, наравно у оквирима Византијског царства. Касније, у тексту се стално понавља да је Београд "анектирао" Косово 1912. године и чак да је Србија крива за почетак Првог светског рата "вођена територијалном претензијом".

Супротно свим познатим подацима о демографској експлозији албанске мањине у Србији и сталном, рапидном опадању српског становништва на Косову и Метохији, Албанска академија наука понавља фразу о "политици етничког чишће-

19 *Makedonien, Altserbien und Albanien* 1:864.000, Bearbeitet von Dr. Karl Peucker, IV Auflage, Wien 1912.

ња" Албанаца од стране агресивног српског национализма: "Упорно настављање са политиком етничког чишћења, још дубље ће гурнути Србију у безизлазну авантуру, у коју је ушла још 1913. Укратко, Србија може да се ослободи гангрене зване Косово само ако са њеног подручја повуче своје снаге". Апсурдност целог тумачења демографских процеса и демографске експанзије Албанаца на Косову и Метохији достигла је врхунац у следећој реченици: "И поред масовног иселјавања под принудом Београда, њихов број је стално растао".²⁰ Констатујући да је Република Србија "изгубила право на основу којег је оправдавала свој суверенитет над Покрајином Косово", Албанска академија наука октобра 1998. године закључује (више од пет месеци пре НАТО агресије на Србију и Југославију) да је "једино могуће решење /.../ брза интервенција међународног фактора, која би приморала Београд да призна Републику Косово одвојену од Србије, остављајући право њеном народу да успостави статус републике".²¹

Јасне великоалбанске амбиције Албанске академије наука изнете у овој *Платформи*, у чијој су изради учествовали и Албанци са Косова и Метохије, оличене су у конструисању такозваног *историјског Косова*. Овај термин као такав нигде се и никада до сада није спомињао ни у литератури ни у изворима, осим у албанским пропагандним публикацијама последњих година. *Косово* је пре свега географски појам и вековима је означавао равницу око река Ситнице и Лаба. Име се почиње ширити крајем 19. века посредством османског административно-управног имена Косовског вилајета, али су се и даље, у свакој прилици врло јасно разликовале две области: *Косово* и *Метохија*. Наметање имена *Косово* и области Метохије изведено је 1968. године када је двочлано име аутономне Покрајине *Косово* и *Метохија* замењено именом *Косово*. Угледни српски историчар академик Сима Ћирковић је још средином 80-их година 20. века указао "да се на картама штампаним у Албанији као пропагандни материјал, име Косово употребљава још шире, тако да обухвата делове Црне Горе и Македоније у којима има албанског живља".²² Конструисање *историјског Косова* изгледа овако: поред тзв. "ужег Косова" (заправо данашњих Косова и Метохије) измишљени су и нови појмови - "источно

20 *Platforme per gjidhien e ceshjtjes kombetare shiptare*, Tirane 1998., 41-42.

21 *Истѝо*, 43.

22 Сима М. Ћирковић, *Косово и Метохија у Средњем веку*, Косово и Метохија у српској историји, Београд 1989., 23 (напомена 6).

Косово" (Бујановац, Прешево и Медвеђа), "јужно Косово" (област Скопља, Тетова, Гостивара, Кичева и Куманова у данашњој Републици Македонији, заједно са околином Дебра и Струге) и "северозападно Косово" (Плав, Гусињ и Рожаје у Црној Гори). Ово је редак пример историографских фалсификата и манипулација.²³

Супротно врло јасном и недвосмисленом ставу албанске Академије наука и целе албанске елите, Међународна кризна група у свом поменутом извештају од 25. фебруара 2004. године у резимеу и препорукама истиче да у суштини паналбанизам није претња стабилности на Балкану, јер "Ослободилачка војска Косова (ОВК), Ослободилачка национална армија (ОНА) у Македонији, и друге групе водиле су кампање насиља као подршку већим правима етничких Албанаца". Стабилизовању ситуације на Балкану, према мишљењу Кризне групе помоћи ће децентрализација власти у Македонији и давање условне независности Косову, "за шта би се добила уверавања свих албанских ентитета на Балкану да ће садашње границе у Југоисточној Европи остати непромењене". Још већи апсурд представља следећи закључак истраживања Међународне кризне групе: "Поучно је да су и ОВК и ОНА почеле да добијају народну подршку на Косову и Македонији тек онда када су окренуле леђа почетним паналбанским националистичким циљевима и усредсредиле се на већа права њиховог народа". Али, зато се препоручује влади Србије да појача "царинску контролу дуж административне границе с Косовом," док се истовремено међународној заједници, посебно Европској унији и њеним државама чланицама препоручује - "олакшавати уклањање препрека легалној трговини између Албанаца". Не треба имати дилему шта заправо жели Међународна кризна група. Али њен план није утемељен на традицијама демократске Европе, већ оне Европе која је желела да створи "тврђаву која ће неумољиво владати Балканом". Пред нашим очима одвија се ревизија резултата Првог балканског, Првог светског и Другог светског рата.

23 *Платформе...*, 23.

Slavenko Terzic

KOSOVO AND METOHIA AND NEW STRATEGIC BORDERS

Great Albania and "The Raid on the East"

Summary:

In this article the author presents historical evolution of Great Albanian irredentist and separatist movement, as well as various phases of ethnic cleansing of the Serbs and other non-Albanian citizens in the region of Serbian province Kosovo and Metohia. Special attention is devoted to the expansion of Great Albanian ideology and the practice in time of Italian-German occupation of Kosovo and Metohia during the Second World War, and influence of the policy of the Comintern and Tito's postwar communist regime. Such policy was continued by certain circles in international community during and after the break up of Tito's Yugoslavia, and culminated with the aggression against Serbia in 1999. and consequent demands for independent - Great Albanian Kosovo, which would be separated from Serbia and later unified with Albania, although it had never belonged to her in the past. Such policy is basically non-legitimate revision of results of two world wars in 20th century.

Key Words: *Great Albania policy, irredentism, ethnic cleansing of the Serbs, "Pan-Illyrism", the Comintern, Tito's regime, the raid on the East, new strategic borders*

УДК : 32(497.115)

Примљено:

16.03.2006.

Прихваћено:

03.04.2006.

Оригинални научни рад

НАЦИОНАЛНИ ИНТЕРЕС

NATIONAL INTEREST

Година II, vol. 2

Бр. 1 / 2006.

стр. 51-94

Милош Кнежевић*

КОСОВО И МЕТОХИЈА У СРБИЈИ - СРБИЈА У ЕВРОПИ

Критика проалбанске еристике косовског
проблема

Резиме

У раду су приказани и објашњени најчешћи еристички си-
лоџизми који се злоупотребавају у разговорима и прегово-
рима поводом будућег статуса Косова и Метохије. Аутор
полази од стањеништа да је за дубље разумевање аргумен-
тације албанских преговарача и проалбанских лобиста по-
требно познавати еристику која је појачки део реторичке
традиције. Испијујући нејачне, погрешне и неистините
премисе у облику преговарачких полањеништа, аутор настоји
да представи најчешће еристичке фигуре којима се служи
про/албанска страна у својим монолозима и дијалозима са
српском страном. У том смислу, аутор је одабрао двадесе-
так карактеристичних еристичких силоџизама које је пред-
ставио наводећи типичне илустрације и привидне доказе. У
њих, на пример спадају: инсистирање на пољитичком реали-
зму; неизбежност преговора; обавеза уважавања живињних
проблема; империјив задовољавања демократских узуса;
постизање прописаних стандарда; постизање коначног
стањуса; доношење одлуке вољом њзв. косовског народа;
различитост народа на Косову и у Србији; неовредности
косовских граница; недоустивост уједињења Косова са Ал-
банијом; доуштеност постпојања више албанских држава
на Балкану; недозвољеност проглашења окупације Косова;

* Главни уредник програма "Форум" у Културном центру Студенски град,
геополитичар и аутор осам књига и два зборника.

Ћубићак Косова ради добићка демократије; евројска, а не срјска будућност Косова.

Кључне речи: Србија и Црна Гора, Србија, Косово и Метохија, национални интерес, државни интерес, демократија, Евројска унија, Бечки преговори, ерисићка рејторика, ерисићка дијломаићија, стандарди, коначни стајтус, албански сепаратизам, албански иредентизам, аутономија, независност Косова, границе, територијални интереси, суверенитет, окупиција

Тамне стране ерисићке дијломаићије

Данас у Србији већина људи размишља о Космету и сви су забринуте због Космета. И мада изгледа као да је све битно већ промишљено и речено понеко се одважи да још понешто напише о овом проблему. Косово и Метохија (скраћено КиМ) је, дакле, стална тема, и то не обична политичка него опсесивна егзистенцијална тема овдашњег дела европског света.¹

У овом часу се намеће снажан утисак дипломатске хитње да се на Косову и Метохији једном за свагда оконча оно што према проценама моћника предуго траје и што би, уколико потраје макар и на кратко, непоправљиво погоршало ионако рђаво стање. Изгледа као да је расположиво време спорог и дубоког разматрања косметског проблема измакло.

У првим месецима 2006. године, дакле, са разних заинтересованих страна се упорно настоји на коначном расплету косметског Гордијевог чвора који је, подсећања ради, хаотично заплитан у претходним деценијама и вековима. Европске заблуде о Косову и Метохији и Србији нису самоникле из незаинтересованости и незнања, него су дуго сејане из прагматичних и користољубивих разлога. Оне, на жалост, и дан-данас исијавају из ужареног језгра озлоглашеног *балканизма* који је на јужнословенском простору нагло оживео у посткомунистичком раздобљу. Догодило се то на самом почетку југословенске сецесионе кризе, затим је трајало током комбативног транзита кроз федералну форму државе и, напослетку не престаје да се догађа током социоекономске транзиције на постјугословенском српском простору. Отуда, када је реч о Косову и Метохији, употреба појма "заблуде" може бити само условно тачна, јер се заступани ставови не исказују толико као заблуде, ко-

¹ Овај чланак је део обимније студије која ће као књига да изађе у издању Института за политичке студије из Београда.

лико као препознати и пласирани демополитички, геоекономски и геополитички интереси. У корену приче о "заблудама" су, дакле, интереси. Зато је потребно отклонити наивна очекивања, јер мање-више сви заинтересовани знају оно што је неопходно о КиМ, па незнање историје и превиђање чињеница савременог доба не би више смело да буде алиби за политичку немоћ.²

Већ на почетку може се поставити питање колико су представе које владају у мњењу о Србији и Косову и Метохији, плод омашки, ненамерних грешака или заблуда, а колико свесно конструисаних неистина? У одговору на то питање корисно је прибећи сазнањима *еристичке дијалектике* која потиче из топичког дела реторике.³ Најједноставније речено, еристика као део реторике је расуђивање и убеђивање путем силогизама чије су премисе неодређене, двосмислене, нетачне, полуправдините или чак лажне, а закључци на први поглед формално исправни и садржински тачни.⁴ Зато је истраживање већ и првих слојева логичких контрадикција и говорних контроверзија у ставовима дипломатије која се служи еристичким закључивањем поводом косовског проблема, од изузетне сазнајне и практичне важности.

Ставови о Косову, не испољавају се толико као погрешне представе, предрасуде или заблуде, колико као смишљени трикови заинтересованих дипломата и пристрасне дипломатије која се, у складу са применом правила еристичке реторике, може назвати *еристичка дипломатија*. Тако се уз пинг-понг дипломатију, шатл дипломатију, булдожер дипломатију, "холбруковање" и сл., на основу пресудних особина у погледу смишљених (не)тачности и прикривених убеђивачких намера, може говорити и о *косовској еристичкој дипломатији*.

Успешном применом неистинитих премиса и закључака еристичке дипломатије стварају се подесне околности за нео-

2 Богдановић Димитрије, *Разговори о Косову*, глава "Незнање и заборав у служби непријатеља", стр. 53-70, издање писца, Београд, 1986. Такође: Самарџић Слободан, "Стварност и фикција Косова и Метохије", глава "Незнање и опортунизам као произвођачи фикција", стр. 5-7, *Анализе, НСПМ*, година 1, бр. 3, стр. 5-13, Београд, 2005.

3 Аристотел, *Орѓанон*, пети део "Топика", стр. 371-585, глава "Корист дијалектике", стр. 373, *Култура*, Београд, 1965; такође, Аристотел, *Реторика 1/2/3*, "Реторика 2", глава "Методје уверавања заједничке свим врстама беседништва", стр. 194-198, "Реторика 3", глава "Уверавање", стр. 328-335, Светови, Нови Сад, 1997.

4 Шопенхауер Артур, *Еристичка дијалектика. Или умеће како да се увек буде у праву објашњено у 38 ѿркова*, Светови, Нови Сад, 1997.

метано издвајање Косова и Метохије из државног састава Србије. Мада је КиМ после војне интервенције *de facto* издвојено из Србије, још увек није обеснажена међународноправна норма да је *de iure* интегрални део Србије. Зато се уцењивачким средствима тежи стварању реалног права осамостаљења Албанаца на делу српске државне територије. Подлога тог права је у праву народа на самоодређење и самоопредељење до отцепљења.⁵ Управо због те сврхе су временом обликовани *еристички силоџизми*, са заваравajuћим трик закључцима којима се настоји на делегалитизовању и делигитимизовању Србије у односу на КиМ.

Реч је дискурсивној пракси развлашћивања Србије на КиМ и признавању прекограничне измештености Косова из Србије. Наречена пракса садржи општу дискриминацију српске популације у односу на албанску. У стварном животу КиМ, та дискриминација означава уобличавање срамотне врсте *новоевројског айартихејда* на одвојеном делу Србије, искључиво за Србе и друге неалбанце. Одатле, *еристички дискурс* о Косову - мада се, што је и разумљиво, таквим не приказује - заправо оличава несимуловану опасност животне угрожености свих неалбанаца, а пре свих Срба, усред нетолерантне мононационалне тежње албанских маса и политичке елите.

Отуда је, зарад бољег разумевања најупадљивијих противречности и неистина (у ствари лажи!) у косовско-метохијском проблему, потребно подробније размотрити типове дискурса којим се проблем обухвата, разматра и, на овај или онај начин, реторички разрешава. Тим више је неопходно указати на тамне стране *еристичких силоџизама* и *еристичке дипломатије*. Понеке од тих варки појављују се у облику упадљиво противречених ставова који се изричу један за другим или истовремено, у зависности од реторичке потребе и ситуације. У логичком приступу проблемима ти *силоџистички дублејши* изазивају посебну збуњеност на српској страни. Смерови албанске воље се пред српским преговарачким очима тобоже, разгранавају и преплићу, заступају опречна мишљења ... Ништа од тога није тачно. Али, да би се увидела неистинитост крајњих циљева и самог поступка преговарачког аргументисања потребна је извесна *антиеристичка њедаџија* усмерена на што прецизније разликовање косовских привида од суштине.

5 Кнежевић Милош, "Албанска фантазма права на отцепљење", зборник *Мањине у међународним и документима СР Југославије*, стр. 83-105, СПС Србије - ГО Београда, Београд, 1998.

Формула није претерано компликована, довољно је само прозрети албанске намере и поступке који се зарад тога предузимају.⁶ Зато ваља имати у виду да се појединачни еристички силогизми, њихови дублети и низови, медијски пласирају у оквирима промишљене стратегије изазивања преговарачке пометености. Изазвана преговарачка конфузија користи албанској страни јер се, применом двојних стандарда, Србима оспорава и одузима оно што се на истој еристичкој основи не оспорава и дарује Албанцима. Србима се на КиМ признаје само оно што им признају Албанци, и посредством њих међународни чиниоци различитих врста и нивоа. Српска страна се, такође, збуњује еристичким дублетима у којима се у прилог Албанаца истовремено залаже и тврди и "за" и "против" нечега што би требало да буде у односу логичке и реалне алтернације - или само "за" или само "против"!

Наречена укрштена вишесмисленост еристичке дипломатије може бити илустрована обиљем конкретних примера, од којих ће тек петнаестак бити скицирани у тексту. Проалбански ставови изнети у међунасловима стављени су под знакове навода, јер изражавају еристичке премисе и закључке које изричито заступају албански и проалбански лобисти. Пођимо зато редом.⁷

1. "Пошребно је уважити косовску стварност или стварне прилике на шерену"

Почнимо од стварности јер, без обзира на све, стварност на почетку и крају свега побеђује. У политици је реалност све и свја. Ко не уважава реалност и у својим политичким акцијама не полази од реалности, омашује и страда. Али шта је косовскометохијска реалност? Зна се да је тешка, за Србе и друге неалбанце претешка, чак неиздржљива, али каква је до у танчине, не зна се довољно. Ко, уосталом, препознаје и ко одређује чињенице косовске стварности?

Ма колико изгледало разумљиво, дипломатско настојање на стварносној прагматици није лишено противречности. Негативна косовска збиља се прикрива од очију спољашњег

6 Кнежевић Милош, "Отмица Косова. Како сачувати Косово и Метохију", *Геополитика*, стр. 8-9, бр. 12, (28. август) 11.09.2003.

7 Од четрдесетак уочених и представљених еристичких силогизама о Косову и Метохији, у овом раду је скраћено приказана четрнаест најупадљивијих и најутицајнијих. Остали еристички силогизми који творе еристичку дипломатију у целини су представљени у тексту књиге.

света, а онда од тамошњих Срба тражи усаглашавање са оним што их је некажњеним албанским насиљем и неправдама упропастило и унесрећило. Отуда није толико реч о *идеолошкој реализму* колико о циничној *реалистичкој*. Ова појмовна дистинкција је битна; у питању је суштинска разлика два типа "реалности".

Док политички реализам означава оно политичко стање у коме се прагматични ослонац тражи у највероватнијим, најповољнијим и најбољим могућностима, дотле реалполитика у ослонцу на моћ, силу и снагу, сеже преко стварних могућности фактицитета. То прекомерно пружање моћи омогућује сила практикована као репресија. Реалполитика у складу са властитим циљевима и са надмоћног становишта негира и позитивира стања у које се својевољно ушлепа, или које је пре тога произвела. Управо то се догађа са Косовом и Метохијом.

Од Срба се на КиМ тражи животно неприхватљиво и морално немогуће, да се сагласе са реалполитиком која их поништава у једној у свему нељудској ситуацији. Еристичко полазиште је да Срби нису способни да увиде праве односе у косовској стварности. Дипломатски маневар тог типа оправдава се тобожњим политичким реализмом који би Срби на Косову требали да усвоје као сопствени образац, едаби уопште преживели у реалној историјској ситуацији. Каква је онда та стварна ситуација и тај реализам, ако српска несагласност са њима наговештава потпуни људски крах и биолошки нестанак? Ево шта о косметској стварности наводи члан српског преговарачког тима Сандра Рашковић Ивић: "Данас на Косову и Метохији живи 142.000 Срба и других неалбанаца у 112 енклава, а број Албанаца је нешто изнад 1,5 милиона. Из покрајине је протерано 230.000 Срба и других неалбанаца после јуна 1999., број повратника је мањи од 12.000, а број оних који су напустили КиМ у протеклих 6. година износи 20.000. Срби су у потпуности очишћени из свих урбаних средина сем из северне Косовске Митровице, јединог мултиетничког града на КиМ у коме Срби чине већинско становништво. Према катастарским књигама 60% земљишта на КиМ је српско."⁸

Да ли наведене чињенице творе "реалност" коју погнуте главе ваља прихватити, или је пак, реалност коју је једино могуће прихватити с оне стране насилничке и аморалне реалполитике? За Србе са Косова у Србији отпор чињеницама не-

8 Рашковић Ивић Сандра, "Српски аргументи у преговорима" глава "Фактичко стање", стр. 43-44, *Анализе, НСПМ*, година 1, бр. 3, Београд, 2005.

људског стања које је произвела реалполитика свакако није окаснело опредељење за наиву, романтизам или утопизам, него пре свега, разложно морално становиште угроженог дела српског народа који не пристаје на покорвање и нестанак.

Очигледно је да се убеђивачки силогизам "уважавања косовске сварности" не односи на уважавање онога што је у тој стварности иоле добро и као коегзистентно прихватљиво, него на признавање неприхватљиве силе која је узроковала поредак неправде и насиља. То је фундаментална контрадикција реалполитике и политичког реализма од које, на жалост, полазе они који се залажу за тријумфалну неправду као једину стварност Косова изван Србије. На приказаној еристичкој обмани српског "признања реалности" овековечила би се албанска шикана и зулуми, а онда би изнуђено признање таквог стања добило неприкосновене основе.

2. *"До решења косовског проблема може се доћи само преговорима"*

Ко уопште може да одрекне смирујућу вредност преговора? Дијалог је један од темеља европске цивилизације. Са српско/албанским преговорима о Косову се у више наврата пробало па није успело, тако је отпочео рат. Када је могућ сукоб, или је сукоб већ почео, ваља разговарати.⁹ Ваља разговарати и после сукоба, увек ваља разговарати, и не бити у хипнотичком солилоквију. Али шта изазива потребу преговора? Мотивација преговора је разрешење сукоба. Сукоб свакако није решење, али јесте почетни и завршни проблем косовске стварности који се не може игнорисати. Преговори су у сваком случају много бољи од мрзилачког ћутања, прекида општења и трвења. Али, зар се до садашњег негативног стања није дошло управо пузајућом сецесијом и ратом?

У каквој поратној ситуацији се преговара? Да ли су полазишта две, односно три стране довољно усклађена и почетни положаји преговарача изједначени и равноправни? Не би се могло рећи. Управо због тога су и отпочели Бечки преговори; зарад чега ако не ради приближавања и усклађивања ставова. Ситуација на КиМ је обременена тешким српско/албанским супротностима и противречностима. Неуспех садашњег стања се огледа у нехуманим околностима које су настале супротно

⁹ *Српско-албански дијалог*. Улцињ, 23-25. јун 1997. Хелсиншки одбор за људска права у Србији, Београд, октобар 1997.

прокламованим намерама тзв. хуманитарних интервенциониста.¹⁰ По свим садашњим показатељима стање је много горе него пре међународне интервенције, односно агресије на СРЈ и рата на Косову. Преговори би, дакле, требало да доведу до попуштања затегнутости, отопљавања атмосфере и побољшања стања на терену. Тако се, бар, каже и препоручује. У подлози предочене препоруке за дијалог је став међународних чинилаца да су ратови на Балкану за свагда окончани и да се сада у миру ваља окренути међусобном помирењу и просперитету. Балкански простор је делимично демилитаризован, пацификован и дисциплинован. Недовршени демополитички и геополитички "дизајн региона" повезан је за две врсте накнадних активности: 1) међународну дипломатију, тј. преговоре релевантних страна, и; 2) суђења за ратне злочине почињене на простору бивше Југославије у Хашком трибуналу.

Иако је агресија поодавно завршена и међународне трупе су запоселе Косово, српско/албански преговори се обављају у недовршеном постконфликтном амбијенту. Завршетком рата против СРЈ нису завршени конфликти на Косову зато Бечки преговори представника Србије и албанске стране уједно имају и карактер мировног процеса. Но, и поред тога, уочљиво је да се исказују претње новим сукобима, које свакако не долазе од Срба. У томе је, наиме, парадокс. Док Срби теже мирном признању суверенитета и интегритета Србије на КиМ, Албанци изван преговора и даље прете распламсавањем нових сукоба уколико се не услиши великоалбански циљ независног Косова. Еристички силогизам у предоченој ситуацији се истовремено ослања на охрабрујућу и миротворну премису неопходних преговора, али и застрашујућу и ратоборну премису претње сукобом уколико се у преговорима не удовољи прохтевима албанског максимализма. Предочени еристички закључак, одатле, упућује на пристрасни проалбански исход *преговора без преговора*. Управо у томе је замка предоченог еристичког става; потребно је преговарати, иако је све већ унапред и пре преговора и без преговора једнострано одлучено. Преговори би, дакле, требало да буду тек покриће одлуци која је већ донета. Томе насупрот је став да је тек у отвореним преговорима могуће достићи решење, и да пре преговора постоји

10 Чомски Ноам, *Нови милитаристички хуманизам. Лекције Косова*, Филип Вишњић, Београд, 2000. Такође: Кнежевић Милош, *Крстарећа демократија. Агресија НАТО на Југославију 24. март - 11. јун 1999*. ДП "Буро Салај", Београд, 1999.

само проблем, али не и његово једнострано априористичко решење!

3. "Преговарајти се може само о животињим проблемима у појединоцима"

Задати оквир српско/албанских преговора је казуистички. Већ се расправља и тек ће да се расправља о безбројним "ситницама које живот значе", а не о суштини живота пре урањања у вирове живота. Не догађа се, дакле, само преговарачка казуистика, која смера расправи од "случаја до случаја", него и појединости које воде у *правни дејализам*. То су оне околности у којима проблеми свакодневног живота бивају припуштени у расправу одређујући њен обим, садржај и ток. Јер, нико не може да одбаци важност расправе о ономе што чини живот, нити да порекне потребу да се расправља, преговора па чак и цењака о конкретним животним проблемима. Али, потребно је задржати нужну меру општости која ће да сачува преговараче од опасности губљења у шуми детаља и дављења у живом блату нерешених косметских ситница.

Очигледно да предочени преговарачки приступ не бежи од појединачних проблема него им са индуктивистичким полетом иде у сусрет. Али, његова мана је у томе што превиђа да скоро ниједан косметски проблем није решив сам по себи, на нивоу појединачног албанског или српског случаја, у изолованом детаљу или преговарачкој минијатури. Једно тражи друго, а ово треће и тако у недоглед. Скоро сваки косметски проблем је нужно повезан са целином ствари у косметском контексту у Србији, дакле са Србијом. Хтело се то или не, Србија је холистички амбијент Косова! Казуистичким приступом српски контекст Космета се свесно превиђа, потискује у страну од преговора и разграђује. Ако се и признаје, српска компонента се своди на: 1) одвојени српски чинилац тј. Србију изван Космета, и; 2) Србе као неалбански ентитет, тј. националну мањину на албанском, односно албанизованом Космету.¹¹

Одатле излази да је дедуктивни приступ, који би полазио од највеће државне општости коју представља интегрална Србија, већ на почетку онемогућен. Спречено је да се већ на стар-

11 О албанизовању Косова и Метохије у новијем времену, видети: Павловић Благоје, *Албанизација Косова и Метохије*, глава "Промена националне структуре становништва у Старој Србији од 1960. до 1990.", стр. 273-274, Европско слово, Београд, 1996.

ту Бечких преговора испоље најоопштији и рекло би се коначни ставови преговарача; шта се напослетку у зависности од страна може, а шта не може учинити. А управо се то, што је за сада спречено у преговорима, изван преговарачког стола већ увелико понавља. Тако се метаправна, односно политичка суштина мање истиче за преговарачким столом, а више у преговарачком амбијенту, кроз наизменична подсећања, упозорења и претње.

Запитајмо се зато шта је међународна заједница разумела као контрапродуктивни максимализам почетних становишта? Лако је уочити *почејно изравнавање*; да су у исту равн стављена преговарачка настојања српске стране на територијалном интегритету и суверенитету, и тежње Албанаца ка независности и уједињењу са другом земљом. Предочено се подвлачи као есенцијално, као "финале пре финала", као несварљиви априоризам и дедуктивни приступ који онемогућава разговоре пре стварног почетка. Зато се, поштујући поменути политички реализам, а, у ствари, реалполитичке учинке албанског насиља на терену, индуктивистички прешло на детаље. Почнимо, дакле, од најближег, малог и неспорног, тако кажу вешти преговарачи са стране. Оно што је спорно доћи ће на крају, ако уопште дође на дневни ред и ако преговорима икада буде одређен формални крај.

Напослетку, потребно је размотрити негативне аспекте ситничавог преговарачког тока. Претпоставимо да се у Бечким преговорима акумулацијом детаљних решења постигне неки договор. О нечему, о било чему! Између кога је могућ договор? Између Срба и Албанаца пре свега, али и између међународног посредника и једне од преговарачких страна. То се може извести тако што ће се посредник ставити на једну страну (ако се већ није ставио!),¹² или, тако што ће терет одлуке да пребаци на више и моћније инстанце међународне заједнице: Савет безбедности ОУН, Европску унију или САД, на пример. Шта ће се догодити ако се у преговорима не постигне договор, бар не за изгледно време? Или једна од страна демонстративно напусти преговарачки сто? То нико не каже.

12 О томе какве ставове је према према југословенском, српском и косовском "случају" пре десетак година испољавао садашњи овлашћени представник међународне заједнице на српско/албанским преговорима у Бечу, фински политичар и еврократа Марти Ахтисари, консултовати: Ахтисари Марти, *Мисија у Београду*, глава "Шта смо из овога научили?", стр. 237-249, "Филип Вишњић", Београд, 2000.

4. "Срби би у сваком случају требало да буду задовољни демократским решењем косовског проблема"

Демократија је битна, јер помоћу ње се стиче оправдање политичке моћи и стамености и снаге власти. Ко у Србији има ишта против демократије? Мало ко и мало шта! Па зар се све политичке снаге у Србији не декларишу као демократске? Око тога у партијама, покретима и међу политичким лидерима скоро да нема недоумица, јер је општи смер развоја политичког плурализма и парламентарног живота у Србији продемократски. Сви проблеми са којима се суочава савремена Србија постављени су у демократски контекст али се демократија - што је такође демократски - различито разумева и практикује. Док огромна већина у Србији сматра да је управо демократија разлог због кога би КиМ требало да остане у саставу Републике, малобројна мањина мисли другачије.

Многи су у последњих петнаестак година покушавали да Србију и Србе подуче умећима демократизације! Срби су читаву декаду провели слушајући о вредностима и идеалима европске демократије, као да су бескрајно удаљени од њих и као да су једини балкански и европски народ који никада није искусио чари демократског живота. Србе су на демократију подсећали и они који је никада нису историјски упознали, а међу њима пре свих и после свих Албанци. Зар је потребно подсећати да је албанско демократско искуство равно нули. Албанија као матична албанска земља никада није успела да се консолидује као демократска држава; насупрот томе, од како постоји била је манипулативно везана за велике силе, а изнутра неуредна лабораторија ауторитаризма и деспотије. Албанија није успела да се демократизује ни после смрти полувековног диктатора Енвера Хоџе.¹³ Откуда онда то да се на Србима и Србији тако и толико иживљавају представници оних народа и држава, чији су главни "доприноси" европској историји били у домену изазивања регионалне нестабилности, социјалног хаоса, политичког ауторитаризма, тоталитарних испада и деспотских владавина? Како је уопште било могуће да се догоди историјско посуновраћење да најзаосталији у токовима националне и државне еманципације "соле памет" оним националним и поли-

13 Викерс Миранда, Петифер Џејмс, *Албанија. Од анархије до балканског идентитета*, глава "Криза једнопартијске државе после смрти Енвера Хоџе, 1985-90.", стр. 10-33, Неа, Београд, 1998.

тичким колективитетима који су у настојањима социјалног и политичког ослобођења скоро без остатка уложили и потрошили своје историјско биће?

У времену распрснућа Југославије, свака она политичка елита која је ступила на стазу сепарације у еврократским круговима је проглашавана за регионалне "шампионе демократије". Сви они који су на било који начин настојали на целокупности југословенске федерације омаловажавани су као антидемократи и тоталитарни интегралисти. Интегрализам је симболисао недемократију, док је сепаратизам маскиран борбом за демократију. У тој идеолошкој перверзији односа целине и дела, сепаратизам се појављивао као продемократски пут, а интегрализам као недемократски ћорсокак. Тако је, на жалост и сада, јер се одвајање Косова од Србије међу проалбанским лобистима представља као једино демократско решење. Зашто је одвајање Косова од Србије доказ демократије, а остатак Косова у Србији недемократски чин? Може ли се на то питање уопште веродостојно одговорити?

Зашто тачније не би било обрнуто, да је дезинтегрисање Србије одвајањем Косова мимо воље већине народа у Србији недемократско, као што ни позивање на вољу албанске мањине са КиМ не може бити демократско. Како се уопште може оправдати изопачавање мањинске воље Албанаца Србији у већинску вољу на КиМ? Једини могући начин је да се пре демократског решења насилно, што значи изразито недемократски претпостави већ извршено издвајање Косова из Србије, а онда му се накнадном продемократском козметиком намакне демократски имиџ. Али и таква пресумпција косовске независности је изразито недемократска.

Очигледно је да се ставови о демократским визурама косовског питања, у зависности од сучељених страна, претпостављених токова и садржаја демократизације веома разликују. Већинско становиште у Србији је да би остатак КиМ у саставу државе била снажна потврда вредности српске и европске демократије.¹⁴ Државно питање је уско повезано са демократи-

14 Такво мишљење заступа Слободан Антонић који сматра да би независно Косово 2006. било судбинска грешка и непотребно насиље које Србија не би преживела. "И чему уопште толика журба? Ако Србији нећете уопште ништа друго да дате, дајте јој макар време. Време потребно да демократске снаге у њој направе какав такав идентитет. Са новим идентитетом демократска Србија ће можда успети да преживи независност демократског Косова - за двадесет, или тридесет година. Али, пре тога Косово мора бити демократско. И Србија мора бити демократска." Антонић Слободан, "Независно Косово 2006. - судбинска грешка", стр. 42, Анализе, НСПМ, година 1, бр. 3, Београд, 2005.

јом као обликом политичког живота. Одатле ни државно питање у Србији не би требало схватити као супротност демократији. Демократија и држава нису у односу искључивости, о чему сведочи раширена свест да се демократија као најопштији концепт може упражњавати само у држави, а не изван ње. Али, и поред изнетог става о односу устројства државе и демократског живота испољавају се и битно другачија мишљења. И у Србији постоје, додуше знатно ређа, становишта да је управо одрицање од Косова неизбежна залога даље српске демократизације, јер свако настојање на тобожњој "српској својини над Косовом" оснажује овдашње ауторитарне импулсе.¹⁵ У приказаном еристичком силогизму упадљива је необразложена алтернација, у којој после премисе задржаног српског суверенитета на КиМ, следи друга премиса која указује на искључење демократије у ванкосметској Србији, да би се у еристичком закључку истакла наводно демократска нужност одрицања Србије од Космета. У том типу аргументације само потпуно српско повлачење са Космета могло би да докаже снагу *демократске Србије без Космета*. Тиме што би се трајно одрекли Космета, Срби би, наводно, показали да су се дозвали памети и доказали своја европска и демократска убеђења. Исто тако, десрбизација Космета била би протумачена као резултат незауостављиве демократизације, а не срамног албанског апартхејда, тероризма и сваковрсног насиља над Србима.

5. *"Пошребно је постојећи постојављене стандарде пре остварења било каквог стандарда"*

Читав ток југословенске сецесије био је нестандардан, као што је изван свих међународних стандарда и покушај издвајања КиМ из Републике Србије. И поред нестандардности која је обележавала југословенске ратове, испуњене егзистенцијални хаосом, непрекидним изненађењима и преокретима, у досадашњим историјским интерпретацијама су ипак уочене неке од детерминанти, и у извесној мери објашњена логика сукоба. "Стандарди" о којима се поводом Космета толико говори, део су глобалистичког тренда политичке и економске стандардизације, уношења реда и предвидљивости у оквирима тзв. кризног менаџмента. У глобалној и регионалној политици актери моћи постављају услове и правила којих се подређене

15 О томе: Бећуљај Бећај, "Останак Косова спутава демократизацију у Србији", стр. 65-70, *Српско-албански дијалог*. Улцињ, 23-25. јун 1997. Хелсиншки одбор за људска права у Србији, Београд, октобар 1997.

стране морају придржавати. Супериорне активности "стандардизатора" сежу у све битне домене живота "стандардизованих", али се ипак највише тичу политике. Одатле је стандарде који би требало да буду достигнути на Космету потребно схватити као део напора евроамеричке интеграције региона у властите цивилизацијске и геополитичке склопове.

Европска унија је такође утврдила властите *сјандарде члансйва и сјандарде кандидасйуре*, али је уочљиво да постоји и трећа врста битно другачијих стандарда који се успостављају на фрагментованим и конфликтним подручјима. Стандарди који се захтевају од КиМ спадају управо у ову трећу врсту најтежих и нетипичних стандарда. Реч је о стандардима смиривања и уређења стања на једном високо неуралгичном и традиционално конфликтном подручју, на коме су, узгред речено, супротстављене стране вековима испољавале властите "стандарде" које други најчешће нису прихватили.

Одатле је разумљиво да стандарди, ма какви били, не могу бити постигнути пре одређења статуса, а да тиме буду брзо и лако задовољене обе стране. Економски, социјални, културни, религијски, политички и безбедносни стандарди живља на садашњем КиМ су далеко од остварености, а нељудско стање веома далеко од онога каквим би требало да буде.¹⁶ Док се Албанци тобоже задовољавају постојећим стањем само ради постизања коначног циља, неалбанци, а пре свих Срби, налазе се у *јоложају изван свих сјандарда*, који више наликује мрачном Средњем веку него постмодерном технотроничком добу. Шта су онда постављени стандарди за Албанце који улепшавају ружну ситуацију, а шта за оне које неулепшано држе изван и испод свих стандарда?

Реторичка моторика "постизања стандарда" има две преговорачке и дипломатске функције. Прва се односи на тактичко пролонгирање доношења битних одлука, са аргументом да после мониторинга и супервизије постављени стандарди још увек нису постигнути. Друга функција је непрестално указивање заинтересованим странама да је најважније постићи побољшање на терену и да је то једини исправан пут ка решењу косовског проблема. Захтев за испуњењем стандарда би, у ствари, требало да укаже на вољу међународног чиниоца да се косовско стање промени до мере обостране прихватљивости

16 Самарцић Слободан, "Стварност и фикција Косова и Метохије", глава "Борба око стандарда", стр. 10-12, *Анализе, НСПМ*, година 1, бр. 3, стр. 5-13, Београд, 2005.

доношења коначне одлуке. Изнетом не би могао да буде стављен ниједан приговор, да не делује више озбиљних мањкавости. Какво испуњење стандарда може да маскира одлучну тежњу Албанаца да на очиглед Балкана и Европе направе сопствену нестандардну државу у Србији? И да ли испуњење постављених стандарда води ка албанској независности, или повратку под јурисдикцију Србије? Ако је прво у питању, може ли се пристати на испуњење стандарда само да би Албанци направили независну државу Косово! Свакако не, и то одмах треба рећи! Друга мана "стандардизације" косовског конфликта је још озбиљнија. Почетним ставом је одређен јасан и тачан редослед циљева: "стандарди пре статуса", да би пре почетка преговора и у њиховом току редослед прво релативизован, а онда волшебно измењен у обрнуто "статус пре стандарда"? Кривотворење редоследа циљева у потпуности је неприхватљиво!

У приказаној ситуацији приметна је и асиметрија и неуравнотеженост српско/албанског положаја у процењивању реалног стања. Полази се од препознавања албанског чиниоца као пресудног актера стратегије "стандардизације". При том се не указује на потпуну нестандардност њихових круцијалних тежњи. Занемарује се основна претпоставка за испуњење стандарда, а то је да Албанци одустану од својих сепаратних "стандарда" које су успоставили према осталим становницима КиМ, Србима и другим неалбанцима. Реч је, наравно, о политици сепаратизма, репресије и апартхејда. Може ли се очекивати таква албанска увиђавност, може ли се такав одустанак Албанаца од независности Косова уопште догодити?

Међународни чиниоци су успоставили систем надзирања и процедуре провере остварености стандарда, одредили личности које се тиме баве и повремено подносе извештаје надлежним телима о примени стандарда. Читав поступак је створен да би се после поврде да су стандарди испуњени прешло на следећу фазу. Уколико се стандарди не постигну, одлаже се одређење коначног статуса. Или, услед нестрпљења фактора моћи, може бити примењен и никада усвојени обрнути редослед, брзог одређења статуса и каснијег достизања стандарда? На тај начин би се применом реалполитике извршила пресудна еристичка преинака. Расуђивање тече овако: имамо стање онако какво је, познато и признато, правно утврђено, али је сада зарад ургентног коначног стања или статуса, потребно занемарити непостигнуте стандарде. Иако људски стандарди ни изда лека нису постигнути, услед дискриминације, сегрегације и

апартхејда над Србима, без икаквог образложења и гаранција тврди се да је могуће постићи "завршни статус". Преметнути закључци еристичке дипломатије "статус пре стандарда" или "статус уз непотпуно постигнуте стандарде", у потпуности су неприхватљиви.

6. *"Преговори би требало да се заврше одређењем коначног *сјаишуса*"*

Све што је почело требало би да се заврши; све што тече најчешће пронађе утоку. Само би испуњење стандарда могло да буде окончано, док би одређење статуса пре испуњених стандарда било пролазно, дакле неокончано. Управо због непостигнутих стандарда, ванстандардно одређени статус Косова је крхак и привремен.

Будући статус КиМ не мора да буде и коначни статус, јер је коначни статус већ садржан у непромењеном међународно-правном статусу унутар Србије. Отуда безочно реалполитичко застрашивање тзв. коначним статусом многе подсећа на страву "коначног решења". Да ли је умесна аналогија садржаја кованице из актуелног дипломатског жаргона са злоћудним одређењем *холокаусџа*? Могу ли се те две појаве поредити? За многе Србе, напаћене жртве албанских прогона и апартхејда на Космету, могу. О каквом "коначном статусу", односно "решењу" би могло бити речи? Да ли је "финални статус" Косова неко дипломатско миловање и помиловање, или је, у ствари, завршни ударац дезинтеграције Србије?

Зашто се тако грозничаво трага за коначним статусом или решењем, свеједно, и то баш сада, када оно већ одавно постоји у државноправном и уставном одређењу Србије и њеном признатом међународноправном положају. Потрага за "финалним статусом" се одвија, јер делује фрапантна неподударност између међународног права и међународне политике, односно глобалне и регионалне геополитике! Управо из несклада између правног третмана Србије (са Црном Гором) као суверене и територијално интегрисане државе, и реалполитичке десуверености и дезинтегрисаности, извире *полиџика финалног сјаишуса*. Оно што је некада финализовано у српској држави дефинализује се и претвара у отворено, привремено и неизвесно питање. Ствара се мњење као да статус Косова и Метохије у Србији не постоји и да никада није постојао. "Финални статус" КиМ се не препознаје и не признаје у Србији, него се за њим трага посебно, екстериторијално за Косово изван Србије.

Наречено је могуће јер ни сама Србија као земља, у евроамеричким круговима није стекла "финални статус", о чему се мање расправља! Уколико би се анализа проблема "финалног статуса" усредредила само на међународно право, била би направљена одсудна грешка. Јер, дипломатска, реалполитичка и геополитичка игра око статуса је по својој природи изразито метаправна, а не, како се можда очекује и истиче, стриктно правна. Право је геополитичким играчима само згодан повод и корисна међународна форма, док је циљ заправо трајно фиксирање постигнутих геополитичких интереса у обавезном правном облику. Зато се негира постојећи уставноправни статус Србије, и кроз фикцију правног непостојања косовског статуса, на силу промењена реалност подводи под анархичне и раздржављене косовске околности без "финалног статуса". Самим тим и Србија у начетој целини постаје раздржављена полу-држава, у чији територијални састав и суверену надлежност не потпада албанизовано Косово.

Српско/албански преговори у Бечу имају оцртано полазиште, ток и исход у виду косовске "тачке омега" од које се вишестрано стрепи. Намакнут је имиџ као да КиМ недостаје "коначни статус" и да би га у преговорима тек требало одредити и остварити. На предочену претпоставку, са српске стране се унапред, али уз извесно нећкање, пристало. Ни у једном часу се није преговарало око тога да ли уопште преговарати о "коначном статусу", већ се невољно пристало на поступне преговоре о томе како би на крају требало да изгледа "коначно решење" на Космету. Народна скупштина Републике Србије је, уосталом, донела Резолуцију о преговорима у којој се истиче следеће: "Народна скупштина Републике Србије изражава разумевање за чињеницу да може бити више модалитета будућег статуса Косова и Метохије који не доводе у питање суверенитет и територијални интегритет државе."¹⁷

Албанци, међутим, у исходу преговора са Србима насупрот српским "модалитетима" очекују нешто сасвим друго. Албанци очекују признање реалног стања албанске власти, док Срби теже признању правног стања територијалног интегритета и суверенитета Србије на КиМ. Уочавају се два типа очекивања признања различитих страна реалности; 1) једне,

17 Видети: тачка 4. "Резолуција Народне скупштине Републике Србије о мандату за политичке разговоре о будућем статусу Косова и Метохије", донета 21. новембра 2005. Према: *Анализе*, "Документи", стр. 52, година 1, бр. 3, 2005, НСПМ, Београд, 2005.

албанске, која се тиче преднормативне реполитичке ситуације "финалног статуса", и; 2) друге, српске, која се тиче нормативне постполитичке ситуације, правних и моралних околности већ постојећег, дакле уставноправно утврђеног државноправног "финалног статуса"!

У ширим габаритима глобалне политике, финализација статуса територијално дестабилизираних подручја могла би, рецимо, да значи њихову стабилизацију кроз пројекцију глобалне и макрорегионалне геополитичке архитектуре. Отуда финални статус, ДЗСЦГ, Србије и КиМ неће зависити само од изолованог случаја "финалног статуса" КиМ, него и од "финалног статуса" тзв. Западног Балкана, а онда и од "финалног (историјског) статуса" Европске уније.¹⁸ Реч је о вишеструко "финализујућој" међузависности свих простора на континенту у интерактивној редизајнерској процедури. Одатле, осим реалистичних, прагматичних и казуистичких елемената, дискурс центриран око "финалног статуса" КиМ са својим утопичним чвориштима коначности, спада пре у домен политичке теологије, односно (пара)државне есхатологије, него у домен реалистичне политике. У политици се, додуше, радо истичу коначни циљеви, али се они постижу тешко, а понекад се и не могу постићи. Интегралистички "коначни статус" Србије је садржан у циљу нераздвојиве целине народа и државе. Сепаратистички "коначни статус" Албанаца на КиМ, садржан је у супротном; деоби и одвајању од Србије. Очигледно је да се тако обликовани "коначни статуси" не могу уклопити у јединствено прихваћени "коначни статус" Косова, који би подједнако задовољио Србе у читавој Србији и Албанце на Космету.

Напоследку, мало је примећено да - када је реч о КиМ - подједнако идеолошки, доктринарно и пропагандно делују и тзв. *постизам* (или послеизма) и *ендизам* (или крајизам). Оба вида савремене глобалне хронополитике и идеологије историје укључени су у преговоре о косовском "финалном статусу". У оба случаја реч је о српској и косметској историји; једанпут оној која се Србији догађа *после* једног историјског тока који је исцрпљен; а други пут *на крају* једне мучне српске историје која је, наводно, исходила губитком Космета.

Тако би по том тумачењу, после свега и на крају свега, "финални статус" Србима и Србији означио финални губитак Космета! С друге стране државожељни Албанци би после све-

18 О томе више: Кнежевић Милош, *Моћ Запада. Нова сјаја Европа I*, Мали Немо, Панчево, 2005.

га и и на крају свега, као несвесни идеолошки корисници *йосѹизма* и *ендизма*, у "финалном статусу" били ти који би добили своју другу државу на Балкану. За њих, пак, то не био био само крај било какве српске историје на Косову, него и почетак историје једнонационалног Космета! У таквом "коначном статусу" једина мултинационалност која би могла да буде остварена на Космету потицала би од мултинационалних ре-дарствених трупа. Да ли то Европа жели, или не жели, видеће се.

7. "О Косову ће најослейќу одлучићи косовски народ"

Географија и демографија су час битне, час небитне, у складу са потребама, па чак и политичким хировима. Народ одлучује, да, али зар то није превише апстрактно? Који народ, када, како и зашто? У западном свету демократија је одавно апсолутни политички идеал. Томе не може да се да озбиљнији приговор. Влада мишљење да би о свему требало да одлучује народ. То је најбоље и тако би требало да буде. Проблем, међутим, настаје при одређењу просторног сегмента народа? Који део народа? Простор Космета се пре расправе и мимо историјских, географских и правних чињеница дефинише посебно и априористички издваја из просторног бића Србије. А онда се, упркос циничној тези да су важнији људи тј. народ од простора и ресурса, коначна одлука о судбини унапред и недемократски издвојене територије ставља у надлежност онога дела народа у Србији који ту одсечену територију настањује, а то су огромној већини Албанци!

Силогизам је једноставан: пошто је Косово проблематично, а на Косову живи народ који носи косовско име, онда ће се проблем разрешити вољом тог "косовског народа". Рекло би се сасвим разумљиво: Косово припада народу, заузврат народ припада географском Косову, интимно и дирљиво дакле, јер би о свему требало да одлучује "косовски народ". Рекло би се, такође, и ништа очекиваније. Рекло би се, само да еристички што значи и обмањујући карактер предоченог закључка, није садржан у скривајућим премисама из којих се не види следеће: 1) да је Космет у уставноправном и државном саставу Србије и тиме и српски, а не само албански проблем; 2) да на Космету живи тек мањи део народа који живи у читавој Србији, а не само локални Албанци, и; 3) да би проблем Космета требало да разреши *народ Србије у целини*, у који спада и "косовски

народ", а не само "косовски народ", то јест тамошњи Албанци без енклавираног српског народа! Напоследку, да ли се у предоченом еристичком силогизму српски народ уопште нешто пита? Одговор је не, јер се српски народ у целини Србије и у косовским демографским фрагментима мимоилази и не пита о судбини Космета, у чему је заправо еристичка замка или поента, свеједно!

Како је тако вулгарна и прозирна замена српске већине албанском мањином уопште била могућна, има више различитих одговора. Један од њих је у начину разумевања етноса, народа и нација и националних мањина на тлу претходне Југославије. У титоистичким временима, захваљујући Едварду Кардељу, Албанци на Космету су уставноправно преображени у *националности* или *народности*.¹⁹ Осим израза *национална мањина* у колоквијалној и правној употреби су и изрази *еџничка* или *национална заједница*, *мањински колективитијет*, *еџиџиџет*, *џруја*, *џосебности* и сл. Заправо, у стриктном семантичком смислу мешају се и бркају конвенционални етнологички изрази: *еџнос*, *народ*, *нација*, у смислу *народа*, *џрађана*, *сиџановника*, *џоданика* и *држављана*.

Скорашњим издвајањем из Србије Албанци су на КиМ постали *национална заједница*, односно *еџиџиџет* и *народ*. Срби су обратно, од народа нагло деградирани у ентитет, то јест националну заједницу и енклавиране групе. Сецесионим сецкањем Србије Срби су раздвојени од својих сународника и прикључени већини "косовског народа". Српска већина у Србији је ударцем "милосрдног анђела" претворена у мањину на КиМ. Срби су на Космету постали изоловани случај нестајуће мањине у оквиру "народа Косова" који, дабоме, чине Албанци као народ.

"Косовски народ" је, дакле, идеолошка и дипломатска конструкција која би процедурално требало да послужи осамостаљењу Албанаца на Косову и Метохији од Срба и Србије. Тако се "народом Косова", у ствари, дезинтегрише српски на-

19 "У уставу и законодавству СФРЈ и њених република, израз *мањина* замењивао се изразом *националности*, чиме се хтело избећи наводно потцењивање везано за бројчану инфериорност. Овај термин није био срећно изабран, јер се дотле односио на нечије својство, тј. припадање народу, а не на саму групу људи. Није га било могуће превести на најважније језике света." Видети: Пауновић Милан, Димитријевић В. *Људска џрава*, Београдски центар за људска права - Досије, Београд, 1997, поглавље "Права припадника мањина", стр. 353-363; такође, поглавље "Права група (колективна права)", стр. 391-411, посебно запажање око појма мањине, тачка "Појам мањине", стр. 406.

род, а издвојеним Косовом Србија. Демополитички конструкт *народа у народу* и геополитичка конструкција *државе у држави* ослања се и оправдава последњом инстанцом, а то је демократија као владавина народа, односно владавина већине над мањином. Да, али која већина и која мањина? Да ли већина народа у Србији и мањи део тог народа на КиМ, или се однос већине и мањине успоставља силом изван српског државног оквира, само и искључиво на Космету?

То што никада до сада није постојао неки посебан "народ Косова" никога одвише не брине. Тако ће можда бити могућа и нова етногенеза претварањем националних Срба и етнонационалних Албанаца у *Косоваре*, баш као што се догодило у географској Босни са Муслиманима, Босанцима и Бошњацима, али и Србима и Хрватима. Косовари се отуда могу схватити као слично ентитетско одређење, према географском критеријуму албанизованог топонима *Косова* уместо *Косово* и *Метохија*. Али, и поред свега, скоро је немогуће прикрити да је, у ствари, реч о Албанцима камуфлираним у Косоваре, и да је реч о албанизацији под именом *косоваризације* или *косовизације*.

Из предочене еристике се назире да је демократско обећање пресудне и последње воље народа засновано на неразговорној премиси, заправо идеолошкој конструкцији "народа Косова". У темељу предоченог еристичког силогизма о "последњем одлучиоцу" стоји замена колективног субјекта одлучивања. Иако премисе силогизма упућују на "народ Косова" као агенс судбинског одлучивања, у реалполитичким односима одлуку ће вероватно донети они који већ увелико дизајнирају простор мимо воље народа и држава у региону. О Косову стога, како ствари стоје, већ сада не одлучује "косовски народ", "народ Косова" или "Косовари", него, као и много пута пре, велике силе фаворизујући Албанце.

8. *"Народ Косова је посебан и различит од народа у Србији јер Срби на Косову нису истио шито и Срби у Србији и на другим етничким просторима"*

Опет се, по ко зна који пут, за Србе који живе на једном од делова српског етничког, религијског и културног простора каже да не спадају у српски народ, него су нешто или ништа друго? Овога пута се оспоравају Срби са Косова и Метохије из сакралног језгра српске државности и то од заступника албанске мононационалне идеје. Иако не спадају у исту групу наро-

да, Срби Јужни Словени се "гурају" у потпуно различити албанизовани "народ Косова".

На Косову и Метохији живе делови различитих народа од који су у историјском погледу и бројчано најизразитији Срби и Албанци. До сада се мислило да на КиМ у саставу Србије обитавају делови оних народа који већ имају своје државе у околини. Од недавно се, како је речено, све више говори о нарочитом "народу Косова" или "косовском народу", што је вероватно исто. О чему је реч? Ко сачињава "народ Косова", да ли је то неки нови или новодосељени народ, или се ради о досадашњем народу који је само преименован и од сада треба да живи под другим скупним именом? Реч је о истим а разноликим народима који су се новим подвигом колонијалне семантике обрели пред налогом саживљавања са промењеним именом. Семантичари на новоосвојеним подручјима настоје да уведу у употребу пожељне етничке називе помоћу средстава наизглед неутралне географије. Тако у ослонцу на већ погрешан назив "Косово" (албански *Косова*) настаје безлична одредница "народ Косова". Као да више нису довољна одређења попут: становници, обитаваоци, житељи или једноставно грађани Косова. Очигледно да је администраторима потребно нешто више, а то је управо новопроизведени "народ Косова". Та синтагма је, међутим, спорна јер садржи неодрекнуту етнонационалну арому. У дипломатски жаргон се, наиме, уводи *географска етногенеза*, све до става да су делови различитих народа који живе на Косову заједно један и јединствен, од свих различити народ. Тиме се, вероватно, жели постићи олакшање усред несавладаних етнонационалних супротности и непремостиве етничке дистанце, пре свега између два света - Срба и Албанаца. Тако су нетрпељиви и посвађани Срби и Албанци згурани у симулакрум "народа Косова", да би тобоже релаксирани међусобне односе у семантичкој фикцији заједнице.²⁰

Потребно је, међутим, рећи да јединствени "народ Косова", једноставно не постоји, осим у проалбанским замислима будућег статуса тог дела Србије. Оно што свакако постоји јесте низ различитих и подељених етноса и нација на Косову. Ниједан малтретирани припадник гетоизованог и енклавираног српског народа са КиМ, не препознаје се, нити ће се икада препознати као припадник јединственог "народа Косова". Поготову што је у наметнутом "јединству" лака идентификација

20 Богдановић Димитрије, глава "Фикцијама се ништа не решава", стр. 25-31, *Разговори о Косову*, издање писца, Београд, 1986.

неподношљиво милитантне албанске већине. Намера семантичких алхемичара је да се стварањем "народа Косова", под којим се заправо подразумевају Албанци, легитимизује будуће бирачко тело за доношење коначне одлуке о издвајању Косова из Србије. Нумеричка база гласачке машине била би предочена етногенетичка симулација "народа Косова" у који би, наравно, спадали и Срби који иначе не желе властиту денационализацију.

Желе ли то Албанци? Желе ли Албанци да зарад стицања независности постану официјелни, политички "народ Косова"? Нико никада није оспоравао да су Албанци заиста посебан народ, то би било сулудо. Албанци са КиМ свакако нису етнонационални Срби. Али, зар тиме што би се преобразили у већинско језгро "народа Косова", уједно не би постали различити и од Албанаца изван КиМ? Вероватно је да би постали, можда привремено, а можда и на дужи рок? Ипак, будући да су пресудна већина, Албанци гаје реалистичну наду да су управо они у целини тај "народ Косова", те да је у оптицају само семантичка љуштурса која би - после једнократне употребе на плебисциту о самосталности - могла лако да се одбаци. Албанци су, наиме, уверени да су само они тај целовити репрезент "народа Косова". Само они и нико други.

Срби, пак, нису толико уверени да су оригинални припадници безличног "народа Косова" и да тиме што су изненада постали "Косовари" више нису Срби. Делови српског народа који живи на КиМ, хтели би да остану Срби, и да их кибернетски етногенетичари и етноинжењери насилно не присаједињују албанском "народу Косова". Јер, шта би тражила и шта би могла да пронађе све мања српска мањина у албанском "народу Косова"? Пронашла би све већу већину владајућих Албанаца у коју би била принуђавана да се претопи.

Напоследку, зар Срби нису постали постјугословенске жртве свакојаког, па и семантичког терора? Уколико би пристали на злоћудне семантичке играрије Срби би, преграђени вештачким границама, постали лакомислени саизвршиоци плана десрбизације и (не)свесни саучесници властите пропасти.²¹ Срби из косовских енклава би као атомизовани делови "народа Косова" раскинули сваку везу са својим сународници-

21 О десрбизацији у облику албанизације, видети: Радовановић Милован, *Етнички и демографски процеси на Косову и Метохији*, глава "Чиниоци и детерминанте албанизације, десрбизације и етничке поларизације Косова и Метохије", стр. 377-394, Либер-прес, Београд, 2004.

ма у Србији изван Косова и тиме се препустили етнонационалном утрнућу и нестанку. Срби са КиМ и у читавој Србији не желе да признају такав дискриминаторски етноинжењеринг!

9. "Косово не сме бити подељено
нити повезано са другим државама"

Југославија је могла да буде подељена; Србија је могла да буде подељена, али албанизовано Косово нипошто не сме да буде подељено" Оно што је међународни чинилац учинио пуштајући Југославију "низ мутну воду", у случају Косова, наводно, нипокоју цену не би смело да буде учињено. Иако је читав ратни транзит кроз федералну Југославију протекао у знаку сецесије, сада би Косово употребом свих средстава морало да остане цело. Док се Југославија споља и изнутра немилосрдно прекрајала, империјални и колонијални принципи деобе мало коме су сметали.²² Али, у овом часу се канда стрепи да албанизовано Косово изгуби свој интегрални облик, или се реално врати у састав Србије.

То што се Србија и даље цепа не смета, али би сметало ако би се поцепало Косово. То што се Србија дезинтегрише не смета, али смета ако се дезинтегрише Косово. Унутрашња подела Србије и Срба не смета, али смета ако се изнутра подели Косово и Албанци. Истиче се да је територијални интегритет Косова, које није признати међународни субјект, неповредив, чиме се претпоставља да је територија међународно признате државе Србије поделом већ доведена у питање. Јер, како је много пута поновљано, Косово се еристичком дипломатијом оцртава као самобитан ентитет чије преживљавање изван Србије захтева целовитост, која је пре тога бескурпулозно оспорена Србији.

У наслову је наведен типичан еристички полу-силогизам "недељивости" и "неприпојивости" Косова, чијим учесталим понављањем модератори српско/албанског дијалога, са становишта имплицитних тактичких циљева, постижу најефикасније ефекте. Предочени еристички полу-силогизам у премисама садржи двоструку негацију без афирмације. Овај силогизам најрађе користе дипломате тзв. треће стране, јер садржи најве-

22 Knezevic Milos, "European Dimensions of the Serb Question: the Goals of Euro-America on the Balkans", енглеско издање часописа *Српска политичка мисао*, Београд, Serbian Political Thought, English edition, pp. 79-89, N. 1-2, Институт за политичке студије, Београд, 1996.

ћи потенцијал релаксантне неодређености и пружа потребну временску резерву за усмеравање преговора.

Полу-силогизам је на први поглед једноставан, јер истиче оно што се, наводно, не жели. Одређују се две тобоже разумне и утешне могућности, уз изостанак закључка који је, буди речено, и без навођења сасвим очигледан. Очигледни изостанак очигледног закључка требало би да омогући преговоре, јер се преговори схватају као поступно и увиђавно кретање ка закључку. Оно што се мимо преговарачке увиђавности, међутим превиђа, огледа се у чињеници да се већ и самим прихватањем "истинитости" постављених премиса одређује "истинитост" закључка који садржи оно "треће" које се не помиње, али које се логички и реалполитички подразумева. А то је ... а шта друго до независност Косова!?

Уз то, упадљива је још једна необразложеност. Зашто су и на основу чега две немогућности истакнуте у премисама обавезне? Односно, ко је и када од онога што је у премисама, и што како се подвлачи, никако не сме да се учини, начинио беспоговорно правило? Нема образложења о претходном консензусу о двострукој недозвољивости поделе и присаједињења Косова, јер пре тога међу преговарачима консензус о томе није постигнут. Одатле је лако видљива супериорност треће стране чији дизајн правила, процедура, оквира и циљева преговора о судбини Косова исходи из реалполитике. Није неко посебно откриће да политичка моћ на почетку и на крају преговора о Космету одређује шта се сме а шта не сме, али је занимљиво *in vivo* препознати модусе када, како и зашто она то чини.

Тек пажљивије проматрање премиса открива еристичке замке у дипломатској пропозицији косметског разрешења:

1) У првој премиси се тобоже високо принципијелно залаже за одбацавање деобе Косова, као да се истовремено не дели Србија; као да, заправо, Косово већ није *de facto*, иако не и *de iure*, издвојено из Србије. Прећуткује се, јер то није замишљено као циљ, да косовски интегритет може да значи и већ значи дезинтеграцију Србије. О томе се не говори, јер се аксиом територијалне недељивости у првој премиси не односи на општу недељивост Косова тј. КиМ од Србије, него на посебну унутрашњу недељивост албанизованог Косова;

2) У другој премиси се тобоже одбацује повезивање "сачуваног" тј. интегралног и интегрализованог Косова са другим државама, при чему се не мисли само на Албанију - на коју пр-

во помишља српска страна - него и на Србију. Полазиште и еристичка поента овог силогизма до сада није довољно уочена и испитана. Полазна претпоставка је интегрално тј. интегрисано Косово, а не интегрална тј. интегрисана Србија, па тиме примарна деоба Србије постаје невидљива спрам идеала недељивости Косова. Косовска интегралност се, наиме, намирује из интегритета Србије. Тако одељено а неподељено Косово, у еристичком следу губи валенцију припајања неком неодређеном и непознатом "другом". Али, коме? Није тешко одговорити да су само два државна субјекта у реалној историјској ситуацији тог типа односа. Косово у овој еристичкој премиси не би смело да се повеже не само са Албанијом него - гле чуда! - ни са Србијом. При овој преварној претпоставци изгледа као да Космет није никада било у државном саставу Србије, па ни сада, такође, не би смело да јој се "припоји" јер би то косовски Албанци доживели као неправедну анексију?

Србија, дакле, губи право на "повезаност" са Косовом јер, како је речено, и Косово губи тобожње право на повезаност са Албанијом. У лажној симетризацији српских и албанских "права на Косово" губи се из вида ноторна чињеница да је Космет у правном смислу још увек државном саставу Србије, и да држава Албанија, баш као ни косметски Албанци, немају никаква права на територију државе Србије.

Србија за Космет није нити икада може бити земља изван земље, друга земља и анексиониста, и обрнуто, Космет за Србију није нека друга земља која уједно није и Србија, нека назови *не-Србија*. Чињеница припадности Космета Србији, по свему судећи, не узима се у обзир, јер је моћ створила еристичку опсену настојећи да привид несрпског карактера Косова учини саморазумљивим. При том, упадљиво изостаје исто оно што упадљиво жели да се скрије, а то је да је једина могућа опција на основу приказаних еристичких премиса - нека од могућих врста независности Косова.

Предочене премисе полу-силогизама "недељивости и неприпојивости Косова" требало би проалбанској страни корисно да послуже не би ли се током преговора омеканио и учинио прихватљивијим наговештени тврди сецесиони резултат. Пласиране премисе добиће оперативну обавезност тек при крају Бечких преговора када, за сада, неодређени и неизречени закључак буде одређен и громогласно изречен. Тада ће подсећање преговарача на размотрене премисе послужити као доказ исправности закључка, ма какав он био. На основу предочене

чених премиса, међутим, већ сада се може предвидети какав уопште може да буде закључак у исходу преговора. Зато је потребно имати у виду еристички карактер и спорност самих премиса "недељивости" и "неприпојивости" које су у логичкој функцији крајњег закључка.

10. *"Циљ народа Косова је само независности
а не и уједињење са Албанијом"*

У горње наводе би тек требало да се поверује јер се иначе не верује, нити ће се икада веровати. У то да Албанци не желе да живе заједно у једној повеликој држави на Балкану заиста више нико не верује: ни Албанци са Косова, ни Срби у Србији и на Космету, ни међународна заједница у Бечу, Бриселу, Берлину, Лондону, Вашингтону ... У то да Албанци желе да живе у две мале а не у једној великој албанској држави посебно нису уверени српски научници, косоволози и албанолози.²³

Ипак, повремено албанско одрицање од унионизма и иреденте се истиче, најпре стога што се спајање старих и нових држава из разних разлога проscribeује, јер више не би смело да буде партикуларних уједињавања изван концепта европског јединства. Европској алијанси одговора само концепт властите интеграције и оно што се у њу уклапа. Албанци такве ставове Европске Уније знају и пристају на дипломатску игру одрицања од свеалбанске заједнице. Тако постаје најважније само независно Косово, док се друга места албанског демографског, религијског и политичког мајората у Македонији, Црној Гори и Грчкој остављају по страни.²⁴ Исходи као да Албанцима нису потребни не само Срби него ни сабраћа у Албанији и околним земљама. Узгледа као да умерено умирени Албанци не желе успостављање заједничке државе Албаније и Косова - *Албакоса!*?

"Одмереним" обећањем сингуларитета државе на албанизованом Косову еристички се удовољава потреби да се регион релаксира наизглед неопасним албанским хтењем, јер су се Албанци "сви и свугде", тобоже, усагласили да Косово може бити независно само ако одустане од уједињена са Албанијом. Косово евентуално може постати независна република,

23 О томе: *Косово и Мейхоџија у великоалбанским плановима 1878-2000.*, зборник, уредник Никола Поповић, Институт за савремену историју ИСИ, Београд, 2001.

24 Викерс Миранда, Петифер Џејмс, *Албанија. Од анархије до балканског идентитета*, глава "Косово и питање националног уједињења", стр. 142-166, и "Друго национално питање: Македонија и Црна Гора", Неа, Београд, 1998.

али не и покрајина у Албанији или каквој другој увећаној албанској држави.²⁵ Тако, отприлике, изгледају премисе еристичког трика чијим остварењем би се задовољили Албанци и утешили Срби који би, изгледа, потом требало да буду одушевљени што је Косово постало независно али се, ето, још није ујединило са Албанијом.

Каква је, међутим, стварност у подлози приказаног еристичког трика? Нерешено албанско питање се данас као и јуче, исказује као центрифугална тежња етничких Албанаца да се уједине у једну велику албанску државу. Ако се као мерило геополитичке равнотеже уважи постојање низа балканских држава, онда се такви напори свеалбанског покрета могу сагледати кроз две основне оптике: 1) *сејарайизма*, тј. сепарације од постојећих држава у коме делови албанског народа обитавају у статусу националних мањина и; 2) *иреденџизма* као скупне тежње обједињавања и уједињења у једну далеко већу политичку творевину. Ништа од тога није непроблематично, напротив. Иако је са становишта сепаратизма и иредентизма неспорно, албанско државно укрупњавање је свакако неприхватљиво са тачке гледишта више угрожених држава на Балкану.

11. "Дойушиџена је могућноси њосиџојања више албанских држава на Бакану"

Ово је силогизам који није супротан претходном, мада се од њега понешто еристички разликује, али у битном ипак ослања на њега. У еристичким премисама које претходе закључку истиче се могућност сапостојања више албанских националних држава; пре свега оне две за које Албанци тврде да већ постоје - Албаније и Косова - али и свих осталих које би у овом или оном времену, на овај или онај начин, тек настале. Силогизам упућује на балканску и европску прихватљивост једнонационалне албанске мултидржавности.

Мапирање албанских творевина је једноставно, довољно је погледати етничку карту Балкана и препознати сва она места где је инвазивни албански етнос постигао бројчану доминацију.²⁶ По мишљењу албанских стратега балканске пропасти,

25 О еволуцији схватања косовске независности у облику републике у етапи после привременог окончања југословенске сецесије 1996. године, видети књигу: Петровић Момчило, *Пиџао сам Албанце шџа желе, а они су рекли Рејублику ... ако може*, Радио Б 92, Београд, 1996.

на свим тим местима требало би као печурке после геополитичке кише да коегзистирају албанске државе. Будући да извесне *Албаниде* већ постоје као "државе у држави", "паралелне државе" и као сепаратоидна околина матичних неалбанских држава, погодно одређење за такво политичко међустање државног прирастања је *албанско ѝридржавље*. Придржавље се може разумети кроз метафору сепаратистичких прираслина које, будући да су близу спољашњих граница државног организма, у свом (при)расту све више тање везу са организмима од којих желе да се одвоје. Када у једном часу наступи прекид тих унутардржавних веза, догађа се отпадање од држава на којима, у којима су, или из којих су пре тога прираслине израсле. Можда ова слика преузета из медицинске патологије и није најтачнија, али је свакако инспиративна за разумевање малигне логике сепаратизма.

Балкан је оптерећен прирастом *Албанида!* Албанци су толико заљубљени у независност да би радо пристали да живе чак и у десетак (не)зависних државица - *албаноликих ѝридржава!* Ништа зато што већ постоји независна Албанија, то изгледа ни издалека није довољно. Јер, фрашеријевски и енверистички сан је да свугде где на Балкану живе Албанци никну независне албанске државе. Није противречно да чак и у само једној Европи буде више Албанија?! Албанцима се чини да им је погодан тренутак да направе колико год хоће Албанија, па која успе, која на успе, нешто ће напослетку успети! Супротно претходној софистерии у којој Албанци провидно одричу свој иредентизам, у овом еристичком силогизму се доказује да је постојање више албанских држава на Балкану еволутивно очекивана и прихватљива појава. Тако би, хипотетички гледано, могло да настане неколико албанских држава, али и неколико државоликих албанских творевина са мањим или већим степеном (не)зависности. Поред 1) "праве" државе Албаније, према очекивањима Албанаца могло би да сапостоји: 2) независно или полу-не-зависно Косово у некој од могућих веза са Србијом и Црном Гором; 3) аутономна или "децентрализована" албанска област у источној Црној Гори; 4) јака албанска аутономија у западној Македонији, тзв. Илирида; 5) неки од мутних ентитетских облика за Албанце у Чемерији на северу Грчке.²⁷

26 *Велика Албанија. Замисли и могуће ѝоследице*, глава "Велика Албанија - географски и културно-цивилизацијски идентитет", стр. 8-15, Институт за геополитичке студије, Београд, 1998.

Када се осмотри положај и величина поменутих простора на карти полуострва, упада у очи да се ради о повезаним просторима који имају јединствену спољашњу територијалну силуету чија унутрашња величина досеже скоро 100.000. км. кв. Уколико би настала, таква конфигурација албанских политичких творевина означила би стање радикалног редизајна балканског региона. Појавила би се, наиме, нова албанска коезистентна форма у габариту европске државе средње величине, док би на Балкану спадала у највеће, ако не би била и највећа државолика агломерација.²⁸

Албански државолики паралелизам очитовао би се на географском простору Балканског полуострва, највероватније унутар политичког и економског концепта Западног Балкана. Тетрархијска коезистенција Албанаца на поменутих местима изазвала би две врсте проблема: 1) односа албанских (гео)политичких облика према месним државама унутар којих су израсли и прерасли уставне концепте територијалних интегритета и суверенитета тих држава, и; 2) међусобног односа тих државоликих облика у сапетости између провизорног стања разноликих степена аутономије и децентрализације и финалних стања независности и уједињења.

Предочено, међутим, садржи трансбалкански што значи и знатно шири европски значај, јер се албанске тежње у сваком сегменту дотичу алгоритма *евроинијеграција* и *евродезинијеграција*. Силогизам гласи овако: Европа жели да се уједини у целини, сви Албанци желе да се уједине, ерго, зашто се Албанци не би међусобно ујединили у уједињеној Европи? Али, то је већ испитивана формула права на етнонационално самоодређење тј. самоопредељење до отцепљења и уједињења, која није садржана у предоченом еристичком силогизму. Овај еристички силогизам је нешто другачији, јер се допушта умножавање албанских независности, али не и уједињење у једну државу. Напоследку, потребно је рећи да већина Балканаца сматра да би неконтролисано умножавање *Албанида* значи-

27 О томе шта би могло да се догоди са Косовом и Метохијом и Србијом у будућности, погледати опсежну и детаљну прогнозу од пре скоро десет година. Кнежевић Милош, "Косово и Метохија - сценарији будућности", зборник *Косово и Метохија - изазови и одговори*, стр. 99-155, Институт за геополитичке студије, Београд, 1997.

28 *Велика Албанија. Замисли и могуће последице*, глава "Могуће и вероватне последице стварања "Велике Албаније", стр. 51-71, посебно картографски приказ четири варијанте "Велике Албаније", аутор Милош Кнежевић, стр. 57, Институт за геополитичке студије, Београд, 1998.

ло националне и државне дезинтеграције њихових нација и држава. Да ли би Европа после деценијског балканског кошмара била рада да гледа и хвата размилеле "беле мишеве" албанске квазидржавности? Умножавање Албанија "другог таласа" на територијама четири балканске државе означили би њихово умножавање у осам држава јер би свака од поменутих држава добила албаноликог "сијамског близанца". Поменуто разрастање Албаније би означило повратак немира и неравнотеже кроз проваљена врата балканизације. Већини балканских народа и држава не одговара постојање чак четири Албаније, када им је више него довољна и само једна!

*12. "Признање садашњег сѝања или евенѝуално
успосѝављеног сѝања независности Косова не би
смело да буде означено као окупација"*

Све, све може, али не и да се каже "окупација", јер, Албанци мисле да је Косово најзад ослобођено и то је за њих историјски свршена ствар. Срби насупрот, у огромној већини сматрају да им је Космет насилно одузет и поново окупиран. Мишљења две стране нису само различита него посве супротна, јер су Албанци убеђени да су се једном за свагда ослободили од Срба, док Срби уопште, а посебно Срби на Косову, све више увиђају да се појавио нови окупатор у добро знамом лику. Сада су Албанци ти који су окупирали древну српску земљу, у чему их подржавају заинтересовани делови међународне заједнице. Заједница међународних интереса подржава Албанце у успостављању власти над Косовом и такав однос може се означити као кооперација из које су Срби, нужношћу приказане логике интереса, искључени.

Оно што се као тамни облак наднело над Србе на Космету није нешто њихово него накомстрешено туђе, које жели да их подреди и уподоби њима несвојственим циљевима. Поглед не треба да лута предалеко, довољно је само да се преко зидова, баријера и жица осматре албанске комшије. Ситуација је у свему ненормална. На "ослобођеном Косову" Срби су допали тешког и срамног ропства какво савремена Европа не познаје ни на једном делу свог простора. Ко поробљава, ко је поробљивач? Препознати лик савременог албанског окупатора самарен је са историјским искуством у коме су се представници истог етноса појављиви као миљеници, сарадници, кооперанти и колаборатори Турака, Немаца, Италијана и свих других окупационих снага на истом простору у протеклих два века. У овом

часу, дакле, екстремни Албанци се не указују у неком непознатом и другачијем лику од онога на који је српски косовски живаљ навикао у претходним генерацијама, па већег изненађења у том погледу нема.

Око садржаја и смисла албанског и међународног запоседања Косова мишљења се, међутим, разликују. Ради бољег увида, потребно је размотрити становишта обе стране. Званично српско становиште је јасно, одлучно и познато. У тачци 3. Резолуције Народне скупштине Србије од 21. новембра 2005., која се односи на мандат преговарача, децидирано стоји: "С обзиром на наведене правне разлоге, Народна скупштина Републике Србије би свако наметнуто решење будућег статуса Косова и Метохије прогласила нелегитимним, противправним и неважећим."²⁹ Република Србија, дакле, ниуком случају неће признати независност Косова уколико та независност буде наметнута мимо воље већине грађана Србије. Српски преговарачи немају мандат да се сагласе и потпишу ништа што је изван воље створене и изражене у српском парламенту. С друге стране, Албанци сматрају да је нова историјска ситуација плод њихове исцрпљујуће ослободилачке борбе, и да су се у тренуцима српског пораза коначно домогли реалне могућности да постану независни на Косову, са Косовом без Србије. Најбоља илустрација албанског становишта је извод уводног дела *Резолуције Скупштине Косова* из новембра 2005. "Сходно Повељи Организације Уједињених нација на право народа на самоопредељење и других међународних уговора; узимајући у обзир аспирације народа Косова да живе у слободи и миру са другим нацијама; узимајући у обзир историјски, правни и уставни развој Косова, нарочито Конференцију из Бујана (1943-1944), Уставну декларацију од 2. јуна 1990., Резолуцију о независности 1991. и вољу народа Косова за независну и суверену државу изражену на референдуму 1991. године; утемељено на дугој *борби народа Косова за слободу и независност*, (подвукао М.К.); утемељено на свеопштем отпору против окупације (подвукао М.К.) и оружаних борби Ослободилачке Војске Косова (...); високо ценећи НАТО интервенцију да заустави геноцид и етничко чишћење на Косову од Србије ..." ³⁰

29 "Резолуција народне Скупштине Републике Србије о мандату за политичке разговоре о будућем статусу Косова и Метохије", према: "Документи", *Анализе, НСПМ*, стр. 51, година 1, бр. 3, Београд, 2005.

30 "Резолуција Скупштине Косова", донета 17. новембра 2005. документи, стр. 55, *Анализе, НСПМ*, година 1, бр. 3, Београд, 2005.

Легитимност захтева за независност, по албанском мишљењу, утемељују жртве које су током исцрпљујуће борбе поднели на "олтар слободе". У албанској историји која се конструише у обрнутој перспективи у односу на српску историју, Срби су представљени као безосећајни владари и тлачитељи на "албанској земљи". Албанци су, дакле, борци за слободу, а Срби доскорашњи мрски окупатори. Сасвим супротно, Срби нову ситуацију доживљавају као изгубљену слободу и допадање у ново ропство које је уследило после разбијања и распадања друге и треће Југославије. Албанци се углавном доживљавају као марионете у туђим рукама које без помоћи са стране никада не би могли да се домогну Космета и успоставе независну државу у Србији. Никаких илузија у погледу албанског понашања у тренуцима који су били претешки за Србију, међу разложнијим Србима није било. Зато се албанско сепаратистичко понашање третира као очекивано и предвидљиво.

Слобода и ропство су одатле психолошке реалности које раздвајају Србе и Албанце у перцепцији савремене косовске стварности. Психички доживљаји испуњени су различитим стремљењима. Реч је о сазнајној и емотивној инверзији политичке и моралне вредности слободе. Док Срби оправдано желе да превладају дискриминацију, сегрегацију и бели апартхејд у који су као жртве запали, Албанци такво стање сматрају уобичајеним и настоје да га као своју *слободу над Србима* овековече у независној држави. С друге стране, слобода којој стране Срби испољава се у конкретной тежњи ослобађања од понижавајућег живота у гетима и енклавама. Ослобађање од заточења је уједно и ослобађање од оних који Србе држе у заточењу, а то су нико други до Албанци. Срби са Космета значи желе да се ослободе од албанских стега. За Србе је то елементарни стандард слободе који на Косову у овом часу не постоји ни у обрисима.

Албанци, пак, обрнуто, опсаду над опкољеним Србима на Космету сматрају оправданом и законитом све док постоји политичка потреба њиховог просторног одсецања, тј. територијалне миноризације и маргинализације. Истовремено, Албанци уз помоћ протекторских снага, онемогућују везе и саобраћај Срба са косовске Србије са Србима у изванкосовској Србији. Одвајањем дела српског народа од већинске матице Албанци желе да подстакну исељавање које ионако претуго траје и тиме територију учине потпуно етнички чистом.³¹ Ова-

31 Петровић Ружа, Марина Благојевић, *Сеобе Срба и Црногораца са Косова и Мейохије. Резултатни анкете сироведене 1985-1986*, САНУ, Београд, 1989.

кви акти насилног мењања етничке структуре становништва у условима међународног протектората (тј. окупације) забрањени су нормама међународног права и имају значење *eiynичкоḡ чишћења Срба*. Па ипак, албанско етничко чишћење Срба на Космету не наилази на осуду међународне заједнице. Да ли се, с обзиром на савремене промене појма суверености и територијалног интегритета, појам окупације променио? Ако се узме у обзир албанска репресија над Србима, по свему судећи није, јер су преостали Срби у косовским енклавама заиста окупирани од Албанаца. Посматрајући јад и беду животарења у опкољеним подручјима изгледа као да Србима није одузет само суверенитет и територијални интегритет него и свака равноправност хуманог живота. Срби се, дабоме, не мире са неиздржљивим положајем у коме су се обрели. Са отимањем простора и људи се не мире ни Срби у Србији и на осталим српским просторима.³² Осећај албанске окупације Срба на Космету је скоро физички видљив и тешко га је медијски и "теоријски" превидети. Једина недоумица је око одређења времена окупације; док једни мисле да окупација на Косову траје већ седам година, други сматрају да би тек проглашење независности Косова условило проглашење окупације на делу територије Србије.

Еристички смисао проалбанске препоруке да се чак и у случају проглашења независности Косова, у окрњеној Србији не прогласи окупација, заснива се на премисама да је губитак Косова за Србију легалан и легитиман плод албанске ослободилачке борбе. Независност Косова, као награда за Албанце и казна за Србе, требало би и од самих Срба да буде примљена без отпора као и свака друга текућа ствар, мирно и уз пуну сагласност. То, отприлике, заговарају албански и проалбански противници српског проглашења окупације у случају проглашења независности Косова.

На шта се своди предочени еристички закључак? У односу на албански или "међународни" проглас о независности Косова не дозвољава се могућност противпрогласа окупације Косова, мислећи унапред да би декларација независности Косова била беспоговорна и да би јој се само требало повиновати. Суштина таквог става садржана је у уверењу да је Косово већ изгубљено и независно, те да неувиђање те чињенице само штети Србима који, уколико се стање косовске независности и формално обзнани, не би смели да му се противе. Додатни "ар-

32 Кнежевић Милош, "Нећемо признати киднаповање Косова", *Геополитика*, стр. 10-11, бр. 17, 12. септембар 2005.

гумент" за ово мишљење заснива се на ставу да би проглашење окупације обновило српску ратоборност, позив на ревизију граница, реванш за претрпљене неправде и рат за повратак изгубљених територија и ресурса, а све то, каже се, представља колико опасне толико илузорне циљеве.

Предочене еристичке премисе ослањају се на препознатљиву традицију српског политичког мазохизма који се у свакој конфликтној историјској ситуацији радо залагао за одрицање од виталних националних и државних интереса, зарад уступака старим и новим ревизионистима, реваншистима и ревандикаторима. Сви који нешто хоће, само треба да дођу, посегну и то што желе узму, а углавном желе да узму територије и ресурсе, јер се не јагме за преузимање дугова. Препоручује се да их у том посезању, зарад мира у региону, не треба ометати. Саркастично или не, али свакако реално и итекако препознатљиво у свакодневном дискурсу на српској, албанској и проалбанској политичкој сцени.

Сурово речено, Србија се умовима регионалних дизајнера указује као државна олупина и податна измиритељица свачијих неутољених територијалних и ресурсних потреба!? И окупатор, може се рећи; Србија донедавни окупатор над свим и сваким, свакад и свугде, нарочито тамо где свакојаки сепаратистички покрети теже отцепљењу а она, Србија тежи оцеловљењу, или бар очувању целине. Исходи да су интегралисти, када је реч о југословенској и унутарсрпској сецесији, увек окупатори. Тако су и Срби од Албанаца проказивани као окупатори, чак и када су их ослобађали од стварних окупатора, са којима су ови, онако "ослободилачки", узгред речено, најчешће сарађивали.³³ Ко је онда стварни окупатор на Космету, Срби или Албанци? И ко не би смео да пристане на окупацију; они који независност и слободу над Србима сматрају властитим ослобођењем, или они који пате у режиму јединог апартехејда у Европи и очекују да их Европа избави из понижавајућег положаја? Зар има икакве сумње у то ко је стварно окупиран и због чега?

Следећи еристичке препоруке о немогућности проглашења окупације, Србија би напоследку требало да буде толико

33 Целетовић Павле Иванов, 21. СС-дивизија Скендербеџ, глава "Модел наци-фашистичког геноцида", стр. 5-15, и "Велики злочини скендербеговца", стр. 189-199, Нова књига, Београд, 1987; исти аутор, *Ко су и шта хоће Шийтари*, део "Масовни прелаз Арбанаса окупаторима у Другом светском рату", стр. 115-206, Издавачка делатност "Богавац", Београд, 1998.

кооперативна у усаглашавању са вољом својих противника, да не би могла да реагује чак ни на најочитије неправде, рушења, скрнављења, пљачке и убиства својих грађана. У избору између нелојалних противника сопственог интегритета и суверенитета, и себи лојалних грађана, Србији се сугерише избор нелојалних деструктора. Србији се препоручује напуштање својих суграђана и сународника на Косову зарад стварања друге албанске државе. Каже се да као слаба држава Србија не би смела да реагује на нарушавања властитог политичког субјективитета. Српска влада, председник и парламент, странке, лидери, нико дакле, не би смео да реагује на одузимање Косова од Србије?

Напоследку, шта би могао да буде смисао приказаног еристичког силогизма? Окупација, дакле није само правни појам који означава стање успостављено у рату или миру на неком запоседнутом простору. Очигледно је да окупација може бити и психолошки рефлектована у свести о неслободи и поробљености. Овим силогизмом се српска страна наводи да одустане и од помисли да одузимање Косова прогласи окупацијом. Све што следећи "мудре" препоруке проалбанских лобиста, српска страна треба да уради јесте да се сагласи са оним што је супротно њеним животним, националним и државним интересима? Српској страни се такав пристанак чини необразложеним, пристрасним и неразумним, па у овом часу на њега не пристаје.

13. "Уколико жели да њосџане истџински демокраџска и евроџска за Србију је далекосежно боље да се одрекне Косова него да се бори за Косово"

"Срби, оканите се Косова, оно припада албанској већини!" У изнетом ставу наведена је најчешћа варијација неодољиве продемократске еристике. Њом се доказује да би Срби морали да пристану на ампутацију Косова зарад демократских идеала, и стога што се издвајањем Косова превазилази вулгарна геополитичка димензија зарад софистиковане демократизације целокупног живота у Србији, без Косова. Демократизација се испоставља као општи услов опстанка Србије као државе, а толико нужна демократизација је тобоже немогућа уколико Србија и формално правно не одступи са Косова.

У овом еристичком силогизму садржана је алтернатива: или демократија у Србији без Косова изван Србије, или ауторитарна Србија са Косовом задржаним у свом саставу? Сило-

гизам је сличан оном из некадашње југословенске ситуације, само што је процес *дејугославизовања* замењен *декосовизовањем*, а издвојене републике издвајањем покрајине. Еристичка претпоставка испољава се у ставу се Србија може коначно демократизовати тек када сасвим напусти идеју територијалног интегритета и државности на том делу свог простора, и одрекне се делова свог народа и простора на којима делују сепаратистичке снаге. Одрицање, одбацивање, одустајање, повлачење, одступање ... све те радње самовољне сепарације би, наводно, биле чврст доказ српске спремности на сарадњу и растуће демократичности, а оно супротно би указивало на непоправљиви српски ауторитаризам тј. недемократију.

Полазиште овог еристичког силогизма је дипломатски "аксиом" заправо диференција да су Албанци са Космета демократски оријентисани, а Срби непоправљиве недемократе. Одатле исходи да је српско/албанска релација на Космету у сваком случају ауторитарна када је Космет у Србији, а да би тек издвајањем Космета из Србије били омогућени добросуседски односи и прекогранични процват демократије, и код једних код других. Сепаратизам се, наиме, третира као ослободилачка борба и демократија, уколико је уподобљен интересима надмоћних геополитичких чинилаца, а уколико није представља се као тероризам.

Реч је, такође, о убеђивањима да је за Србију по систему "изгубљено - нађено" боље да коначно изгуби Космет да би најзад пронашла демократију. Боље је, каже се, за Србе без Космета него са њим, док се одбацује могућност да би раздвајање можда донело још веће ауторитарне тешкоће и репресију. Можда би, и то само тренутно, издвајање задовољило Албанце са Косова, али ко би у таквим околностима могао гарантовати опстанак, па чак и голи живот неалбанаца, поготову Срба!? До сада се испуњавање "услова демократије" у Србији исказивало кроз савладавање више разноврсних тешкоћа. Оне су еволутивно и неравномерно савладаване. Постигнута демократија је, уосталом, и најважнији услов и мерило евроинтеграције. У чему је онда смисао српско/албанских тј. косовских тешкоћа са демократијом? Прва тешкоћа је више него очигледна и односи се на став огромне већине грађана Србије да је покрајина КиМ део државне територије, а издвајање из њеног састава акт насиља и неправде. Зашто би демократски уобличен став већине грађана Србије представљао било какву препреку и тешкоћу даљој демократизацији Србије? Одговор је јасан: зато што се, када је реч о судбини КиМ, воља већине гра-

ђана Србије не уважава. Суштина демократије се оповргава тиме што се већинска воља у Србији чини ирелевантном. Државни и национални циљеви Србије се чине ирелевантним. Више није важна воља грађана већинског народа, него воља грађана националне мањине која је почетним чином сецесије претворена у посебан народ.

Одатле се налаже и прописује стварање "демократске већине" унутар некадашње албанске националне мањине. Насилним чином сепарације насилно је сепарисана и воља већинског становништва Републике. Већински народ је на једном делу територије претворен у мањински и обрео се у незаштићеном статусу националне мањине. Таквим актима се повређује и грађански принцип, јер се право представљања територијализује на насилно створеном исечку државне територије Србије. У питању је преседан *симуловане сејарайиоидне демократиизације* који би евентуалном применом у европској будућности могао да изазове хаос рефеудализације и угрози унионистичку замисао јединства Старог континента.

Демократско решење у Србији, дакле, не би смело да буде утемељено на игнорисању става већине грађана Србије, под јединим веродостојним условом - да се као већина у Србији уважавају грађани на читавом републичком простору, а не само на његовом издвојеном косовском делу. Уколико се чини ово друго, а чини се, на делу је сецесиона политика моћи, значи репресивни и ауторитарни, а не демократски поступак претходног издвајања коме је накнадно потребна формалноправна потврда. Накнадна правна потврда има смисао усклађивања са претходно игнорисаним и прекршеним демократским нормама, процедурама и идеалима. Да ли се та ретроактивна накнадност демократске "пресвлаке" сепаратизма на Косову може уважити као изворна косовска демократија? Тешко, ако не и немогуће!

У ком политичком моменту је онда уопште остварена демократија на Косову? У чину претходног ратног издвајања Косова из Србије и прављења сепаратног оквира албанизоване плебисцитарне воље, свакако није. Није ни у потоњем евентуалном одлучивању на основу апсолутног албанског мајората који би тренутно признала међународна заједница. Где је и у чему је онда битан моменат демократијације? Једини уочљиви топос косметске демократије може бити у одлучивању народа (демоса) у целој Србији. Уколико би се о Космету одлучило на издвојеном косовском простору и у раздвојеном демосу, то не би била демократија него *сејарайиократија* - владавина већи-

не сепаратиста на сепарисаном, заправо отетом делу државне територије Србије, са опкољеним српским народом заробљеним у косовским енклавама.

Недемократски чин разарања државног интегритета и десуверенизовања Србије не може да буде демократски оправдан. Постојеће стање указује да је остварење демократије при постојећој дискриминацији над неалбанцима на издвојеном Космету скоро немогућа мисија. Социјални хаос, сегрегација Срба у систему "белог апартхејда" и логорашког живота у енклавама, економска беда, структурни криминал, антихришћански и антисловенски тј. антисрпски фундаментализам, и сл. указују да је савремено Косово веома далеко од сваке премисли европске демократије. Ношена властитим интересима и идеолошким илузијама Европа Уније свесно превиђа ауторитарну дивергенцију политичког живота у покрајини. Албанизовано Косово са апсолутним мајоратом над неалбанцима не гарантује ниједан од демократских идеала које је Европа створила у свом вековном развоју.³⁴ Отуда је европско поравнање раздвојених Србије и Космета у загушљивој чекаоници евроинтеграција, такође, илузија о стабилишућој функцији насилно редизајнираног региона. Напоследку потребно је рећи да еристички силогизам ултимативно демократског типа "или демократија или Косово", полази од низа погрешних премиса да: 1) Срби не знају шта је демократија, па је потребно да их неко поучи и оцрта им њихове (а)националне и (не)државне циљеве; 2) да Србе о томе шта је демократија треба да поуче Албанци са Космета и из Албаније, и; 3) да Србе на демократизацију треба свим средствима да примора међународна заједница, "демократски" одвајајући Космет од Србије. Ништа од тога, наравно, ни најмање не задовољава мерила демократизације и демократије, насупрот.

14. *"Будућности Косова је у Европи јер косовска будућности није српска него европска"*

Судећи према горњем ставу албанизовано Косово, дакле, припада више Европи него Србији? Погрешно, јер зашто би косовски Албанци били приљезнији Европљани од Срба? И где је Србија? У Европи или Азији? Постављајући се између

³⁴ О пореклу и смислу албанског демографског мајората пише Миломир Степић у: *Косово и Метохија. Политичко-географске и геополитичке перспективе*, глава "Геополитички смисао супституције Срба Арбанасима на Косову и Метохији", стр. 20-29, Знамен, Београд, 1999.

Европе Европске уније и изванкосовске Србије, косовски Албанци одричу Европу Србији, као да Србија може бити део Европе само ако Косово не буде део Србије. Занимљиво условљавање, такорећи уцена! Раније су Србима Европу настојали да посредују јужнословенски северозападњаци, сада то чине Албанци са југа.

С друге стране, у нарушеном политичком контексту савремене Србије косовски проблем се везује за Европу која се Србији и Србима испољава као недискутабилни и непроблематични предмет жудње. Приближавање Европи, пријем у Европу, улазак у Европу, чланство у Европској унији, улазак у евроатлантске интеграције, укључивање у западни свет, Србија на Западу ... све то се у разним варијацијама повезује са могућим решењем косметског проблема. Општа оријентација као да није спорна, мада све дилеме око просторних и временских детаља још увек нису отклоњене. Крхки српски чун подрхтава између евроамеричке Сциле и косовске Харибде.

У круговима арбитрерне моћи указује се да су Европа Европске уније и Косово два коренито различита, али ипак повезана феномена. Указује се да Србија не може да постигне и једно и друго, да мора да напусти илузије брзог пријема у Европу и истовременог задржавања Косова по сваку цену. Из тог европског подвајања следи императивно наметање тобоже историјског и цивилизацијског опредељења између могућег уласка Србије у Европску унију и коначног изласка Србије са Косова и Метохије. Одатле потиче све чешће изрицани слоган: "Косово или Европа!" Европском, тј. евроатлантском преоријентацијом је у Србији промовисан процес приближавања и прикључивања Европи, процес коме није пружена ниједна веродостојна алтернатива.³⁵ "Приближавање" је постало магични глагол покретања наводно непокретне и заостале Србије, ка нечему што је удаљено као једина (веро)достојна перспектива. Лако је, међутим, уочити разлике између идеала српског доласка на место на коме Србија хоће да се скраси и социоекономских, националних и државних тешкоћа које искрсавају на путу доспећа ка постављеном циљу. Србија се, наиме, не приближава Европској унији оном брзином и темпом, који је уображен у проевропској еуфорији октобарског преокрета 2000. године. Када је реч о приближавању Србије Европској унији и "преговорима о придруживању" уочљивији је галоп пужа него

35 Степић Миломир, "Геополитичка оријентација Србије: евроатлантизам и/или евроазијство, *Међајренд ревија*, стр. 7-23, бр. 2, 2005.

спринт леопарда. Брзина, на жалост, не зависи само од моторичког апарата и кондиције проевропске Србије, него и од све бројнијих мерила, услова и ултиматума самих Европљана.

Показало се да је за Србију пут ка Европи, узлазна стрмина са надодајућим препрекама и тешко савладивим ултимативним литицама. Баријере на путу Србије ка Европи исказују се кроз све бројнија упозорења, претње, услове, изнудице, наређења, рокове ... Одатле исходи да је српско приближавање Европској унији у петогодишњем периоду, у ствари, застој, ако не и удаљавање, по начелу: корак напред два корака назад. Понавља се: Србија не испуњава услове, Србија недовољно сарађује, Србија је непослушна, Србија је све даље од Европе ... Како се, онда, испољава фамозно политичко кретање у виду "приближавања" Србије Европској унији? Чему се Србија заиста приближава, а од чега се удаљава, и да ли приближавање Европи значи исти облик кретања, када је реч о Србима и Албанцима на Космету и поводом њега?

Рекло би се да ипак постоје значајне разлике у "приближавању", које непрекидно ваља имати у виду. Две су, заправо, врсте приближавања као облика кретања: 1) оно политички асоцијативно кретање које би еврожудну Србију могло да примакне ближе Европи Уније, и; 2) оно политички дисоцијативно кретање које Албанци на Косову уз помоћ Запада већ приближава независности. Та два опречна приближавања су дипломатски стављена у еристичку међузависност. Створена је формула одвојеног српског и албанског приближавања Европи. Кретање, боље речено српско стремљење ка Европи у одређеним околностима може да значи и удаљавање Космета од Србије и Србије од Европе.

Еристички се доказује да уколико се не одмакне на безбедно растојање од Космета и не дозволи неометано удаљавање Косова од Србије, Србија бити све даље од Европе Европске уније. У супротном а за проалбанску страну прихватљивом, свесно повећање растојања Србије од Косова смањује растојање Србије од Европе Уније. Србији се поручује: "Што даље од Косова - то ближе Европи" Тако, заправо, гласи често понављани еристички силогизам истовременог српско/европског и српско/косовског (читај албанског) приближавања и удаљавања.

Европљани хоће да Срби схвате себе онако како се из Западне Европе схвата Србија. То је имаголошки парадокс. Тачније речено, то је немогуће. Но, и поред свега, Европљани са-

ветују српске политичаре да што пре напусте илузију о Косову, едаби Србија за двадесетак година (2026., рецимо?) на концу ушла у Европу Европске уније! Али, зар деценије нису дуго време у животу једног човека? Шта све може у Србији и са Србијом да се догоди или не догоди док се бекетовски стрпљиво чека пријем у ЕУ? Зар и предуго чекање није већ некаква годоовска илузија недолазећег и непостижног? Ево новог уображења, евроилузорне препоруке, рекло би се: одмах, значи тренутно треба напустити Космет, да би се потом ко зна колико, неизвесно и незнано дуго чекао улазак у Европу Европске уније!?

С друге стране размазане еристичке дуге, оно што наводно недостаје Србији већ поседује албанизовано Косово, а то је тобоже јасна и праволинијска европска перспектива. Албанци су тобоже европскији и демократскији од Србије која их успорава у њиховим племенитим проевропским прегнућима.³⁶ Сасвим иронично, албанизованом Косову се жури да што пре потврди свој хињени европски идентитет, који толико недостаје омраченој азијатској Србији. Албански сепаратисти сматрају да је Косово оптерећено Србијом која не разуме Европу, и жели да растерећењем од Србије самостално гради властиту европску будућност. Албанци очекују да Европа Европске уније лежерно призна европски карактер албанизованог Косова, истовремено одбацујући неевропски карактер Србије, па да се све напокон углоби на правом и независном историјском месту. У подлози предоченог силогизма је уверење да Србија никако не може са бременом Косова и Метохије у Европу Уније, а свакако може без њега. Тако гласи најчешћа алтернатива у форми "очинских" препорука Албанаца, албанских лобиста Европи и Америци и овдашњих косовопуцателних одрицатеља од Косова и Метохије. Европска интеграција и улазак Србије у евроатлантске интеграције доводи се, дакле, у везу са коначним одрицањем Србије од Космета. Савремена, што значи модерна еврожудња се самерава са тобоже архаичном косовском носталгијом Срба. Одатле исходи да је улазак у евроатлантске интеграције далеко већа потреба и вредност него задржавање Космета. Србија се гура у вулгаран и неприродан

36 Сумње у способност и демократски капацитет албанских прелазних институција да удовоље стандардима европеизације, нарочито у погледу неопходне толеранције, непристрасности и ефикасности, изражава и историчар и саветник Душан Батаковић. Видети: Батаковић Душан, "Косово и Метохија: децентрализацијом до Европе", глава "Децентрализацијом до европеизације", стр. 87-89, часопис *Limes*, бр. 2, 2004.

избор, доношења одлуке о томе шта више жели: да старим причама задржи Космет или да се модерним причама стекне у Европи Уније? По предоченом еристичком силогизму, улазак у војну алијансу НАТО и интеграција у ЕУ били би добитничка награда Србији за коначно напуштање и губитак Космета!? Еристички смисао предоченог силогизма је у доказивању саморазумљивости неприродне и нелогичне алтернативе: "Косово или Европа?" Логичније и боље, а супротно томе "И Косово и Европа!" се не разматра, а требало би! За српску страну приказано удвајање и раздвајање европског и косовског не може да буде прихватљиво решење. Још мање је разрешење у прављењу јаке европско/косовске алтернатије. Када је реч о Европи и Космету поводом Србије, решење би, по свему судећи, пре било у "и-и", а не у "или-или" односу! Стога формула гласи: "Косово и Метохија у Србији - Србија у Европи - Европа у Србији! ... па стога и на Космету!"

Milos Knezevic

KOSOVO AND METOHIA IN SERBIA - SERBIA IN EUROPE

Criticism of Pro-Albanian Eristics of Kosovo problem

Summary

In this article author analyzes most frequent eristic syllogisms which have been used in talks and negotiations over future status of Kosovo and Metohia. The author's starting point is that in order to understand in depth argumentation of Albanian negotiating party and pro-Albanian lobbyists it is necessary to know eristic as a topical part of tradition of rhetoric. Through analysis of wrong, incorrect and untruthful premises in starting negotiating positions, the author tried to present most frequent eristic figures used by pro/Albanian representatives in their monologues and dialogues with their Serbian counterparts. In that sense, the author chose to point out twenty characteristic eristic syllogisms as typical illustrations and pseudo proofs. He pointed out, for example, insisting on political realism; inevitability of negotiations; obligation of appreciation of life difficulties; the imperative of meeting democratic standards; achievement of assigned criteria; reaching a final status agreement; making decision through the will of so-called Kosovo people; differences between peoples in Kosovo and in Serbia; Kosovo border integrity; illicit unification of Kosovo with Albania; permission for existence of a few Albanian states in Balkan; disallowance of declaration on occupation of Kosovo; loss of Kosovo for the sake of democracy; European, not Serbian future of Kosovo

Key Words: *Serbia and Montenegro, Serbia, Kosovo and Metohia, national interest, state interest, democracy, European Union, Vienna negotiations, eristic rhetoric, eristic diplomacy, standards, final status, Albanian separatism, Albanian irredentism, autonomy, independence of Kosovo, borders, territorial integrity, sovereignty, occupation*

УДК : 32(497.115)

Примљено:

12.06.2005.

Прихваћено:

03.04.2006.

Оригинални научни рад

НАЦИОНАЛНИ ИНТЕРЕС

NATIONAL INTEREST

Година II, vol. 2

Бр. 1 / 2006.

стр. 95-110

Јан Еберџ Александар Мишић

Резиме

Основни сџав ауџора, заснован на џодробном исџражи-вању је да би независност Косова била у дирекџној суџрој-ности са Резолуџијом 1244, СБ УН и начелима међународноџ џрава. Полиџички би џо био оџасан џреседан за сеџесионис-џичке асџираџије мноџобројних еџничких џруџација широм свеџа и оџуда џреџња миру и сџабилности у мноџим деловима свеџа. Насуџроџ неџџемељеним сџавовима џроалбанских лобисџа, ауџори џредлажу различџија алиџернаџивна решења за косовски џроблем, која би била између џреџходноџ сџаџуса ове срџске џокрајине и џене независности.

Кључне речи: Коначни сџаџус Косова и Метохије, модели за Косово, џреџовори, комџромис, демокраџиска кулџура, разрешење конфликџа, економски развој.

Косово и Метохија - пети чин драме (II)*

1. Какви џреба да буду минимални услови Беоџрада

Београд је јасно поручио да "пуна независност", укључујуџи и "скривену независност" у облику "условне независности" не долази у обзир. Са становишта Београда, "условна независност" не мења негативан исход: Косово постаје независно онда када за то испуни одређене критеријуме. Београд и српска заједница сматрају да је реторика о "условној независности" - веома популарна међу невладиним организацијама, креаторима политике и проалбанским лобистима - "блеф".

* *Насџавак обимније сџудије чији је џрви део објављен у џрвом броју нашеџ часоџиса*

С друге стране, Београд је прихватио недавни став Европске Уније да не може бити повратка на стање пре 1999. године. Дакле, између некадашње аутономије и потпуне независности мора се пронаћи ново решење. Атипична решења заправо нису непозната у послератној бившој Југославији. До таквих решења је долазила међународна заједница и различите стране у случајевима формирања два полунезависна ентитета у Босни - Републике Српске и Муслиманско-хрватске федерације - у Дејтону (1995.), Охридским споразумом (2001.) између Македонаца и Албанаца у Македонији, као и Београдским споразумом (2003.) између Београда и Подгорице о Државној заједници Србије и Црне Горе.

Ниједан озбиљан српски политичар или политички делатник није толико лаковеран да поверује да се Косовом може управљати из Београда, да ће српска полиција и војска бити поново распоређени да обезбеђују Косово, или да Косово неће имати сопствени буџет, полицију или представништва у иностранству. Они то врло добро знају. Али опет, ниједан озбиљан српски политичар нити креатор политике није спреман да прихвати "пуну" или "условну" независност - две стране исте медаље.

У потрази за коначним решењем, било би мудро од међународне заједнице да посебну пажњу поклони питањима као што су:

- 1) Демилитаризација подручја, уз одређено међународно присуство и јаку локалну полицију коју је обучио ОЕБС;
- 2) Гаранције против каснијег отцепљења или прикључења суседним земљама, нарочито Албанији и областима у западној Македонији;
- 3) Не могу постојати "границе" нити "гранични прелази" између Србије и Косова;
- 4) "Позитивна дискриминација" свих мањина на Косову, у скупштини и јавним институцијама;
- 5) Српска културна баштина, као што су манастири, мора да добије посебан екстериторијални статус, а имовина Српске православне цркве мора бити у потпуности заштићена и враћена;
- 6) Мора се обезбедити огромна одштета српским грађанима за губитак имовине, као и Београду за државну имовину;

- 7) На Косову се мора успоставити међународни правосудни систем;
- 8) Пут Србије и Црне Горе у Европску унију мора бити утабан и први резултати морају бити видљиви пре почетка разговора о коначном статусу;
- 9) Мора се осигурати повратак расељених Срба и припадника других мањина који желе да се врате. Мора бити загарантована слобода кретања, а безбедност и људска права Срба и других мањина морају постати један од главних приоритета за специјалну област Косова;
- 10) Економска виталност Косова мора бити помно анализирана, а трговинске баријере уклоњене;
- 11) Међународно присуство се мора задржати све док се не буде могло са сигурношћу претпоставити да ће сви наведени услови у вези са људским правима и другим питањима мањина добро функционисати и без међународног присуства. Свакако треба поздравити - мада то није довољно - чињеницу да је садашњи ниво тензија низак и да постоји "свест о томе како се треба понашати", уз присуство 17.000 војника НАТО и осталих међународних фактора на Косову; то мора наставити да функционише и након њиховог одласка.

Све заинтересоване стране - па и ЕУ - димензији економског развоја у контексту питања независности морају дати посебан статус у будућим разговорима. Нема независне европске државе која може да се одржи на мешавини непродуктивних инвестиција, незапослености од 70% и махом црнотржишној привреди у комбинацији са организованим криминалом, а да се притом за исту каже да испуњава европске стандарде.

Из распада бивше Југославије познато нам је да је етничку димензију сукоба углавном покренула структурна економска криза. Ново Косово са непродуктивном привредом подложно је међуетничком насиљу или албанско-албанском насиљу, док самосталност уз умерен, правно-утемељен економски развој може послужити да се спречи будуће етничко насиље. Другим речима, извучите једну од најважнијих поука из примера бивше Југославије када се бавите будућношћу Косова!

2. Резолуција 1244. Савета безбедности УН и стандарди за Косово

Овим долазимо до проблема који проистичу из два основна правна документа за решавање косовског сукоба: Резолуције 1244. Савета безбедности УН од 10. јуна 1999. и Стандарда за Косово из 2003. године којима се зацртавају циљеви који треба да буду остварени у Покрајини. Процена степена испуњења ових циљева је спроведена у лето 2005. У зависности од те процене, почеће разговори о будућем статусу Косова.

Шта чини суштину Резолуције 1244. Савета безбедности УН? Најпре, она "има на уму" да циљ јесте очување међународног мира и безбедности. Ово се мора тумачити тако да решење за Косово има шири оквир од саме Србије, Црне Горе и Косова; оно мора да обезбеди *међународни* мир. Резолуција тежи да обезбеди сигуран и слободан повратак кућама за све избегле и расељене. Тиме се не може мислити само на Албанце и остале који су избегли у време када је донета; овај принцип се мора применити и на оне које је албанско вођство од тада протерало.

Од темељне важности за резолуцију је пасус: "потврђујући опредељење земаља-чланица за суверенитет и територијални интегритет Савезне Републике Југославије о осталих држава у региону, као што је предвиђено *Завршним акћом* из Хелсинкија", иза чега следи: "потврђујући и позив у претходним резолуцијама на широку аутономију и значајну самоуправу на Косову". Резолуција затим утврђује карактер међународног присуства и његове одговорности - и ту се, нажалост, мора закључити да у протеклих шест година, велики број ових одговорности није испуњен.

Тако, међународно присуство није ни издалека успело да спречи обнављање сукоба (не само на Косову, него ни у јужној Србији и Македонији, где постоје јасне везе са екстремистима из редова косовских Албанаца, етничко насиље из марта 2004. године); крајње је дискутабилно да ли су Ослободилачка војска Косова и друге наоружане групе биле заиста разоружане и да данас на Косову више нема оружја. Штавише, међународно присуство није било у стању да успостави безбедно окружење за повратак избеглих и расељених лица.

Резолуција 1244. предвиђа да ће међународно цивилно присуство "обезбедити прелазну управу за Косово под чијим

ће окриљем народ на Косову моћи да ужива широку аутономију унутар Савезне Републике Југославије, и која ће обављати прелазну управу, истовремено успостављајући и надгледајући развој прелазних демократских институција самоуправе како би се створили услови за миран и нормалан живот свих грађана Косова". Речи "широка аутономија" и "самоуправа" се понављају и на другим местима.

У Резолуцији 1244., термин "самоуправни" се помиње три пута, "самоуправа" четири пута, "административна самосталност" једном, "широка аутономија" три пута, док се ни "самоопредељење" ни "независност" не помињу у овом документу. "Суверенитет Југославије" се помиње три пута.

С обзиром на суштину ове Резолуције Савета безбедности - шта се у њој наводи а шта не - значајно је да међународни представници у Покрајини, а посебно УН, нису никада јавно нагласили да се јуна независност не помиње (дакле ни не предвиђа) у склопу одредби Резолуције 1244. Неизношењем наведеног на јасан начин, међународна заједница је психолошки одобрила, па чак и промовисала политику "самоопредељења-отцепљења-независности" у главама албанских вођа, а тиме и грађана Косова албанске националности. Они имају веома разумљиве разлоге да верују да је независност одредиште према коме се крећу. То је оно што им њихови лидери преко 15 година представљају као једино решење (присетимо се да је просечна старост становника Косова 25 година).

Политички "говор тела" међународне заједнице и њених проалбанских лобиста - антисрпска и антибеоградска тумачења током читавог сукоба, бомбардовања и блиска сарадња са лидерима на Косову чији је политички циљ био независност са или без оружја - упутили су недвосмислени сигнал: да је независност реална могућност. Према врховном ауторитету, Савету безбедности, она то није.

Најскорији пример оваквог креирања лажних очекивања датира од 29. марта 2005. када је *Express* објавио интервју са одлазећим Шефом мисије ОЕБС-а у Приштини, Паскалом Фиескијем. Коментаришући будући статус Косова, на питање о могућности независне државе, Фиески је према наводима листа изјавио: "Зашто да не" Све је на вама, на грађанима Косова у зависности од њиховог понашања, политике и стандарда. Ништа не иде аутоматски и ништа не пада са неба. Зашто да не, чак и независност. Нико не искључује ту могућност.?"

Ако међународна заједница не успе да испуни ово последње, за очекивања је да ће косовски Албанци испољити свој гнев и разочарање. Молимо погледајте TFF PressInfo 71 од 18. јуна 1999. ради детаљнијег критичког осврта на ову Резолуцију.

План за спровођење стандарда за Косово може се преузети са веб-сајта УНМИК-а. У њему се стандарди одређују на следећи начин:

" Стандарди за Косово описују Косово у коме су јавне институције представничке и демократске, где се владавина права сироводи, поштује и доследна је свакоме, где расељена лица која по желе уживају слободу и могућности да се врате на Косово без ометања, претњи и застрашивања, где сваки појединац без обзира на етничку припадност може безбедно да поштује и ради, да се служи својим језиком (и где се ово поштује) свуда и у свакој од институција на Косову; где је успостављен оквир за функционисање привредне, где се Косовски заштитни корпус строго придржава свој мандат; шавише, стандарди приказују Косово где се Приштина ангажује у успешном дијалогу са Београдом, и Косово које је у стабилним и мирољубивим односима са својим суседима у региону. Украјко, једно истински мултиетничко, стабилно и демократско Косово које се приближава европским стандардима... "

Овако ће Косово изгледати. Када се то оствари, уследиће преговори о његовом статусу. Премда је учињен значајан помак, прилично се лако да уочити да још предстоји дугачак пут до испуњења сваке од наведених ставки - можда најбитније по питању повратка расељених и безбедног окружења. То што међународна заједница није разоружала ОВК и тиме спречила повратно етничко чишћење које су Албанци спровели над око 200.000 Срба и других припадника мањина са Косова у првих неколико месеци међународног присуства (које је у то време бројало преко 40.000 војника НАТО-а), као и чињеница да се готово нико није вратио, главни су разлози за то да је међународној заједници изузетно тешко да утврди да ли су сви стандарди испуњени до лета 2005. године.

Заправо, поставља се питање о каквој је политичкој игри реч када високи међународни званичници, у које спада и Специјални изасланик Генералног секретара УН Сорен Јесен-Петерсен, помињу могућност да разговори о статусу почну већ у септембру 2005 ? Овако нешто захтева да се унапред зна да ће стандарди бити у потпуности задовољени у року од неколико месеци од дате изјаве. Међу тим, ако нешто није пошло пра-

*вим љуџем за љеџ година, џешко је љредвидеџи да ће се џо де-
сиџи, ља још љосџићи круџни резулџаџи, у року од наредних
љеџ месеци.*

Најзад, уочљиво је да су документ о стандардима очи-
гледно састављали људи без професионалног схватања и осе-
ћаја за људску димензију конфликта и њиховог решавања.
Поставља се питање како ће сви наведени стандарди бити
остварени без огромног улагања у мировну едукацију намењену
доносиоцима одлука као и грађанима у ширем смислу: разу-
мевање конфликта, преговарање, помирење и опроштај, осна-
живање омладине и жена, јачање поверења, медије који про-
мовишу вредности заједничког живота и толеранције и нови
начини третирања војне-мачо културе и криминалитета у за-
једницама широм Покрајине.

*Без овога, сџандарди ће џешко уродиџи нечим дубљим
од џек љовришинског мира.* Дубоки мир, увођење културе мира
и поштено признање свих страна да се прошлост мора трети-
рати на конструктиван начин како би сви кренули унапред за-
право су игнорисани у Документу о стандардима. Али ово мо-
жда није ни била његова права намена. Чини се као да он за-
право служи да се легитимизује нека врста отцепљења и инте-
грације Косова у ЕУ. У реалности, вероватно би требало да
прође још најмање једна деценија да би се Косово квалифико-
вало за чланство у ЕУ.

3. Смањџи сџрах и обезбедиџи друшџвено-економски развој за будућности

Већина сецесионистичких покрета стреми независној др-
жави због тога што је њихова историја испуњена репресијом и
понижењем, а неретко и материјалном бедом. Жеља за зашти-
том од оваквог стања људски је разумљива - "ми смо уплашени
и једина заштита коју видимо је отаџбина у којој смо заштиће-
ни границама, бедемима и оружјем да више никада не морамо
да страхујемо". Дакле, то важи подједнако за косовске Албан-
це у периоду до 1999. године, као и кад је реч о Србима, Ромима
и другим мањинама на Косову од тада.

Према томе, питање гласи: како да смањимо страх и оја-
чамо узајамно поверење и помирење? Одговори су следећи:
променом структура које доводе до страха и, што је једнако ва-
жно, помоћи да се обнови душа, свест и људске заједнице, те
промовисати мировну едукацију и ненасилност међу дана-

шњим и будућим покољењима - са циљем да нова мировна култура заживи.

Следствено, разговори о сјајусу су неопходни, али никако и довољни. Никаква одлука о сјајусу неће нигде даћи резултате, ако за било коју од страна сјах и даље буде доминирао у свакодневном животи - а сјах никада не иде сам, већ у сјези са својим савезницима: мржњом, жељом за одмаздом, представом о суседу-непријатељу и гомилањем насилних средстава заштите.

Верујемо да људи на Косову као и у ширем региону махом робују старом начину размишљања због онога што су доживљавали деценијама. Свакако да би за њих била корисна - и миру пружила шансу - једна позитивна визија која ефикасно сузбија страх. Нажалост, међународна заједница има врло мали број професионално образованих и обучених стручњака за решавање конфликта и ни једну једину организацију која је у потпуности задужена за разрешавање конфликта на професионалан и непристрасан начин. Било како било, она је дужна да пружи прилике, моделе, места састанака и да активну подршку за широк друштвени дијалог о могућим будућностима за Косово и регион, који буде наду и гасе страха.

Као што је речено у PressInfo 214/Члан 6, мало је вероватно да ће било каква одлука о статусу бити решење, ако општа економска беда и на Косову и у ужој Србији потраје. Истински важан гест би био ако би иста она међународна заједница која је казнила обичне грађане и наградила мафију са десет година санкција, а затим извела 78-дневно бомбардовање које је такође погодило народ, али и учврстило екстремистичка руководства на српској и албанској страни, - одлучила да спроведе неку врсту Маршаловог плана за регион којим би се обезбедило збрињавање и социјална сигурност за све. Њиме би требало да буду обухваћени и суседи као што је Македонија, чији су идентитет и привреда пољупани оваквом непромишљеном политиком.

Ово би само по себи било важно, али би такође имало и психолошко-политички значај за грађане Србије, Црне Горе и Косова. Њима је потребно признање за чињеницу да су трпели последице међународне политике и игара моћи између својих лидера и те исте међународне заједнице. Када би нешто тако било учињено, људи би вероватно заборавили на оптужбе како међусобне тако и на рачун међународне заједнице. Да ли ће међународна заједница, која сада укида разне видове помоћи

региону променити своју политику и показати мало великодушности?

Ту је и још један, суштински важан аспект који треба узети у обзир: одлука о статусу Косова мора такође да буде усмерена и на то да омогући међународној заједници да повуче, или битно смањи присуство УН, НАТО-а, ОЕБС-а и ЕУ; по свој прилици и многе НВО ће отићи. За шест година, Покрајина Косово је профитирала од више хиљада странаца са високим платама који су изнајмљивали, трошили, запошљавали и куповали. Цене су баснословно скочиле, млади су напустили школовање зарад посла у међународним организацијама, социјална структура се изменила и многи материјално зависе од међународног присуства. О неизмерним последицама и локалној одрживости тог присуства видети *PressInfo 162* из 2002. године.

Проблеми који очекују Косово онда када међународна заједница оде нису за поцењивање. Ово може да сирмоглави Покрајину у још дубљу беду.

У закључку, уверени смо да ће све зависити од смањења страха и истински позитивних друштвено-економских перспектива. Игнорисање ова два најважнија аспекта ће осудити на пропаст свако коначно решење овог конфликта.

Сукобљене стране, из разумљивих разлога, можда још увек нису томе дорасле. Да ли међународна заједница јесте?

4. Четри питања до мира

За почетак, реч-две упозорења. Шта је кокошка, а шта јаје у питању о будућем статусу Косова? Шта је форма, а шта садржај, шта су средства, а шта циљеви? Они који чврсто желе независност склони су у њој виде и средство и циљ: "само да постанемо независна држава, и све ће бити у реду". У светској историји има довољно примера конфликта и ратова који су избијали након стицања независности или у постколонијалном периоду, толико да свако види да ово није увек тако.

Како се одлучивање о будућем статусу - форми - пење ка врху дневног реда међународне заједнице, могуће је да то скрене пажњу са суштинских питања т.ј. *каком ће Косову - и интешно и као јединици у региону -бити додељен одређени статус?*

У сиварном смислу, оштра, темељна питања остварују: језик, образовање, приступ државним и јавним службама (укључујући полицијске и безбедносне), социјално старање, земљиште, својина, контрола над природним ресурсима, обли-

ци заступања у локалним и регионалним структурама власти, шансе за економски напредак, поштовање људских и мањинских права на високом нивоу, као и политичка култура демократске толеранције: поштовање већине и још веће поштовање мањина због опасности да их преплави већинска култура.

А посебна послерајна, темељна ишћања су још увек: помирење, изградња поверења, добросуседски односи, мир у локалним заједницама, практични начини да се упамти оно што се десило без позива на одмазду (нпр. спомен-обележја, музеји рата/мира, гробља, прикладно подучавање историје, и општа културна терапија као што су позориште, поезија, музика и уметност за креативно бављење прошлошћу). То је мировна едукација у целокупном систему образовања, учење о ненасилности као опцији у људским односима, предавања о преговарању и дијалогу и о оснаживању грађана (посебно жена и омладине) за истинску партиципацију на свим нивоима и без трунке страха.

Да будемо прецизни, будући сјајус Косова и региона око њега је у исти мах ишћање демократије, мира и људске цивилизације. То се неће остварити без обзира на број делегација које доносе одлуке међу собом или само са међународном заједницом. Истина, то ће на почетку захтевати одређену елиту, преговоре на високом нивоу, али пре или касније они ће се показати као неважећи без учешћа грађана.

То је, дакле, илијски формални мир сјајуса, правних оквира и сјоразума. Постоји, међутим, и дубоки одрживи мир грађана који тежи помирењу, изградњи нове мировне културе кроз промене у њиховим срцима. Комбиновањем овог са елитистичким и ширим друштвеним миротворством добијају се четири пута до мира на Косову и у региону:

1. Плитак мир који стварају елите одозго - типичан за бившу Југославију, често скопчан са претњама и бомбардовањем т.ј. изнуђеним, а не добровољним, мировним споразумима;
2. Плитак мир који стварају грађани одоздо - заведени веровањем да ће независно Косово бити решење свега и да им мир (укључујући чланство у ЕУ и НАТО) предају елите са врха;
3. Дубоки мир који стварају елите - доста неуобичајен, али многи у УН и другим мисијама широм света свакодневно виде потребу за тим и подржавају је, на мар-

гини својих званичних мандата. Ово се игнорише на дипломатским академијама и у медијима;

4. Дубоки мир који стварају грађани - постојале су "мировне зоне" и "мировне вође" на више места у бившој Југославији. Више примера дато је у доњем поглављу уз "народно миротворство". Такође игнорисано у дипломатији и медијима.

5. Могући модели за само Косово

- *Грађанско Косово на коме се демократска пољитичка култура* темељи пре свега на концепту грађана, а не на етничкој припадности, као истински демократска и толерантна политичка култура;
- *Позитивне унутрашње мере* - пропорционално већи број посланичких и министарских мандата у Скупштини за мањине, у односу на њихов бројчани удео у укупном становништву, као и на положајима државних службеника, полицијских, наставних и медијских кадрова;
- *Наизменично заједничко председиство/руководство* које свим етничким групама омогућава да с времена на време буду на челу;
- *Ошворени, али и међународно заштићени локалитети од културно-историјског и верског значаја за мањине*;
- *Консоцијација или консоцијациона демократија* - систем поделе власти у коме се тежи да се неслагања превазилазе техникама консензуса, а не већинском владавином; што значи грађанска равнотежа која гарантује удео у власти политичким елитама свих водећих партија, уграђујући њихов збирни јавни рејтинг у систем пропорционалног учешћа и коалиционе владе (2+3);
- *Кантонизација* - више општина, сопствени статут, законодавство, управа и судови;
- *Претезно српски кантони могу сарађивати директно са Београдом* око грађанско-правних питања ако то желе; Београд мимо овога нема никакав утицај на Косову (наравно у зависности од утврђеног статуса за Покрајину);

- *Подела/деоба* - северни део постаје аутономна покрајина Србије, а остатак стиче независност. Утврђивање граница након референдума;
- *Комбинација једне или више ових алтернатива...*

Затим, могу постојати разне комбинације интерних и екстерних модела и принципа. Једноставно, постоји мноштво могућности - много више од наведених - између повратка на стање пре 1999. и стварања потпуно независне државе на Косову.

Тврдити да постоји само једно једино решење можда јесте психолошко-политички разумљиво, али интелектуално ово није сасвим задовољавајуће.

Како онда долазимо до коначног статуса? Путем дијалога, пажљивог слушања, консултација, научним сазнањима, прикупљањем идеја и модела из целог света, истраживањем. Затим разговором и коначно преговорима.

Што се тиче овог последњег, инспирација за то како се успоставља професионални преговарачки механизам може се извући из изворног предлога ТФФ-а¹ из 1996. о управо таквом механизму, односно Меморандума о сагласности између УН и Савезне Републике Југославије о Привременом телу УН за преговоре о решењу (УНТАНС) на Косову.

Ако би се њихов мандат изменио и преусмерио ка преговорима о решењу, УНМИК и други међународни фактори - уз подршку НВО - могли би оформити солидно преговарачко тело потребно да се дође до одрживог и за све задовољавајућег статуса за Покрајину.

Тиме се враћамо до суштинске идеје изложене у свим деловима ове серије: ниједно решење неће функционисати уколико воља за помирењем, толеранција и мир нису заживели међу грађанима. Структуре и статус који само држе под контролом мржњу и жељу за осветом - где сви остављају добар утисак и раде све како треба, све до дана, након потписивања споразума о статусу - неће бити решење.

Чест је случај да владе и други непрофесионални актери у решавању конфликта једноставно не размишљају на овај начин. Они нису ни образовани ни обучени да сагледају овакве шире опције. Они поступају верујући да ће правни приступ, у спрези са новцем и по којим штапом и шаргарепом успоставити мир у свести и срцима људи. Истина је, као што се показало

1 ТФФ - Транснационална фондација за мир и истраживања будућности (Transnational Foundation for Peace and Future Research), прим. прев.

у другим случајевима, да овакав приступ пре или касније само постаје рецепт за будуће насиље.

Дакле, квалитетни друштва и воља народа за миром су много важнији од формалног статуса и њравних структура. Све зависи од нове оријентације грађана Косова и његовог окружења, воље да све стране признају шта се десило и жеље да се крене иштем боље, вредније будућности за све.

6. Од "искључивог решења" према демократији и миру

Питање Косова се поново креће ка врху дневног реда међународне заједнице. Дошао је час да се размисли о оквиру, алтернативама и последицама разговора о будућем статусу Косова. Упркос мало вероватној могућности да ће Косово у наредних неколико месеци успети да достигне кључне стандарде неопходне како би се започели разговори о коначном статусу, било би наивно поверовати да ови критеријуми неће бити још једном снижени и сведени на меру која води до разговора о статусу.

Проалбански лобисти као што су Међународна кризна група, Ричард Холбрук и разни чланови америчког Конгреса тврде да је "независност једина опција". Међутим, ова опција се такође може сматрати *нејраведном, ошасном, архаичном и антиевројском*.

Опција "независног Косова" подразумева да би једна страна (косовски Албанци) постигла свој максималистички циљ, док би друга страна (Београд, као и косовски Срби) преговарачки сто напустила потпуно поражена, посрамљена и неспремна да прихвати наметнути споразум. О пуној независности се не може преговарати. Она може бити једино наметнута.

Анализа конфликта и њихово ублажавање има за циљ да помогне онима који су у конфликту да пронађу трајно решење уз минимум употребе силе. Аутори нису против независности, ако све стране у конфликту желе *добровољно* да прихвате такво решење и сагласе се око његових конкретних модалитета. Ми само не верујемо да постоји једно једино решење комплексног проблема и сматрамо да аргумент о *једном-једином* решењу указује на чињеницу да је међународна заједница у неприликама.

Политички "говор тела" међународне заједнице током 1990-тих година, уз једностраност бомбардовања и међународне мисије које су уследиле, дали су Албанцима повода да верују

да је независна држава могућа и да ће им бити поклоњена, ако се буду добро владали ("стандарди"). Стога, ако међународна заједница не буде успела да ускоро испуни ово имплицитно обећање, вероватно ћемо бити сведоци нових озбиљних превирања на Балкану. У том случају, Албанци сигурно неће бити једини кривци.

" Независно Косово " би представљало опасан преседан за регију, посебно за Босну и Македонију, за међународно право, за европску интеграцију, за још увек крхке мировне процесе у послератној Југославији. Ако може Косово, зашто не и Тајван, Тибет, Чеченија, Тамил Илам, Кашмир итд. У свету има око 200 држава и 5.000 етничких група. Будућност није у томе да свака од њих има своју државу, будућност је заједно живети глобално!

Независност би представљала кршење правног оквира Резолуције Савета безбедности УН бр. 1244. из 1999. која, чак и у најслободнијем тумачењу, не подржава независност. Тиме би били награђени они који су у позадини кампање етничког чишћења неалбанских заједница и охрабрени они који су извели насиље са Косова у јужну Србију и западну Македонију.

Време је да се престане са маскирањем стварности: не, Косово се не може вратити на статус пре 1999; не, мисије УН и НАТО нису створиле мултиетничко, слободно и толерантно друштво као што су обећале; не, није остварен повратак преко 200,000 Срба и десетина хиљада других расељених не-Албанаца; не, албанско руководство на Косову не улива поверење Србима и другим не-албанским заједницама; не, Косово, не може и не треба да буде изузетак ни у региону, ни у Европи, ни у свету.

Кључни циљ треба да буде да се косовским Албанцима дају максималне могућности и реална средства да управљају својом будућношћу без осећања угрожености, али и без угрожавања интереса осталих група, безбедности и климативе стабилности региона.

Одрживо и праведно решење налази се између стандардне аутономије за Косово која је неприхватљива за албанске тежње - и пуне, "условне" или "непосредне" аутономије - неприхватљиве за Србе и српску државу.

Између ова два, постоји мноштво могућних решења - како за Косово у региону тако и интерно унутар Косова - нпр. грађанско Косово, где је етничка припадност ирелевантна, кантонизација, консоцијација, конфедерација, заједничка

страна управа, двострука аутономија за мањине у Покрајини и у јужној Србији, деоба, старатељство под окриљем УН, независност без војске и уз друге посебне модалитете као и бројне комбинације неких од њих. Заговарање независности као једине опције може бити психолошко-политички схватљиво, али то је интелектуално слабо; то није никакво полазиште за предстојеће разговоре. Право решавање конфликта - у чему је веома мали број дипломата професионално обучен - има смисао у отварању могућности за будућност и налажењу нове структуре са којом ће се стране добровољно сагласити.

Најважније од свега, међународна заједница треба много да ради са актерима на кључним поставкама разрешавања конфликта, као што су смањивање страха и деловање у правцу економског опоравка региона. Никакав статус неће бити делотворан, дакле ни независност, уколико људи наставе да се мрзе и не виде шансе за напредак. Међународна заједница треба да научи да је, без покушаја да се препоруде људске душе и људске заједнице и да се људима понуди шанса за благостање, готово сигурно да ће се они поново окренути насиљу. Управо је у томе најважнија поука из сплета сукоба који су се одиграли на Балкану последњих деценија.

* *
*

Често бива да моћни људи вуку ујорно за собом, до краја, гомили својих штићеника, које нишпи познају, нишпи цене, нешто због себе самих, јер је подршка и одбрана коју пружају тим људима видан доказ њихове социјалне моћи и вредности.

Иво Андрић, Травничка хроника

Summary

The main thesis of the article, grounded on careful and detailed investigation is that the independence of Kosovo would be directly contrary to the Resolution 1244. of the UN Security Council, and the principles of international law. Politically it would be a dangerous precedent for secessionist aspirations of great multitude of ethnic groups worldwide, and therefore a threat to peace and stability in many regions. Contrary to the unfounded attitudes of proalbanian lobbyists, the authors propose variety of alternative solutions for Kosovo problem which would be between previous status of this Serbian province and its independence.

Key words: *Final Status of Kosovo and Metohija, models for Kosovo, negatiation, compromise, democratic culture, conflict resolution, economic development.*

**НАЦИОНАЛНИ ИНТЕРЕС
NATIONAL INTEREST**

СТУДИЈЕ

Пејтар Милосављевић

КОРПУС СРПСКОГ НАРОДА И
МУЛТИКОНФЕСИОНАЛНОСТ

113-124

Михаило Појовић

СРБИ НА ИСТОРИЈСКОЈ НИЗБРДИЦИ

125-134

Пјер Бурдије, Лоик Вакан

НОВА ПЛАНЕТАРНА ВУЛГАТА

135-142

*Петар Милосављевић**

КОРПУС СРПСКОГ НАРОДА И МУЛТИКОНФЕСИОНАЛНОСТ

Данашњи Срби немају јасан и усаглашен одговор на питање да ли они могу да буду само православци или могу да припадају и другим конфесијама, сектама, као и да буду атеисти. Расправи о томе питању посвећен је овај текст.

Нама Србима православне вере највећи ослонац у стварима идеја које се тичу српског народа био је и остаће Свети Сава. Свети Сава је сматрао да више народа могу да имају једну веру (нпр. православну), али и да у једном народу може да буде више вероисповести (нпр. припадника Источне и Западне цркве). Отац Светог Саве, Стефан Немања, био је прво крштен у Римокатоличкој цркви, па затим у Православној. Хиландарски монах Сава био је дошао у ситуацију да мири једног брата православца (Стефана) са другим братом римокатоликом (Вуканом). Немањићка држава, коју је он утемељавао, имала је у државним саветима и православце, и римокатолике, и богумиле. За однос верских заједница у немањићским државама била је карактеристична верска толеранција. Православље се у тим државама није ширило насилним путем, како је једно време било у доба Стефана Немање, већ деловањем у духу светосавља.

У Европи Средњег века било је много верских ратова који су дуго трајали и односили велике жртве. Таквих ратова на простору српских земаља није било. Патент о верској толеранцији, који је објавио 1780. године аустријски цар Јозеф други, био је кључ за решење проблема у његовој мултиетничкој и

* Професор Филолошког факултета у Новом Саду и писац великог броја признајних студија у својој научној области.

мултиконфесионалној држави у којој су добрим делом живели и Срби. У први план више нису истицане разлике верске него националне, установљаване на филолошким принципима разликовања народа по језику. Филологија крајем XVIII и у првој половини XIX века доноси нову спознају народног идентитета: по њој, народи се идентификују и међусобно разликују на основу језика којим говоре и којим су говорили њихови преци. Та истина је сасвим блиска оној коју је о народима и верама у Средњем веку имао Свети Сава. У *Житију светио̄ Симеона* он употребљава израз *језици* за православне Русе, Грке, Бугаре, Грузијце, Србе. Израз *језици* из тог текста данас се преводи речју *народи*. То што је та истина била утиснута у самом српскословенском језику, довољно говори о њеној древности у односу и на време Светог Саве. По овој истини Немци су они који говоре немачким и чији су преци говорили немачким језиком; Мађари су они који говоре мађарским, Пољаци пољским, Срби српским, Хрвати хрватским, Словенци словеначким, без обзира на државе и покрајине у којима живе и без обзира на веру коју исповедају. Национални корпус једног народа сачињава популација која говори једним језиком и чији су преци говорили тим језиком.

Срби, који у време јозефинских реформи немају властиту државу, активно се укључују у тај европски процес националног самоосвешћивања и идентификовања. Срби тога времена, који су делатни у тим процесима, Доситеј и Вук, могу се сматрати настављачима Светога Саве у схватању српскога националног корпуса по језичком идентитету и са јасним опредељењем за поштовање принципа верске толеранције. Истовремено, они међу Србима најизразитије заступају европска становишта. И они сматрају да су Срби сви који говоре српским језиком; да Срба има у разним покрајинама и државама; да Срба има три вере: православне, римокатоличке и муслиманске. Овакво дефинисање српског корпуса идентично је са дефиницијама других народа: Немаца, Италијана, Француза, Мађара, Руса, Пољака, Чеха, Словака, Бугара и других. Сви поменути народи, држећи се ових принципа, одржали су свој национални корпус у највећој мери. Мађара, на пример, и данас има онолико колико има људи који говоре мађарским језиком и чији су преци говорили мађарским, без обзира на веру коју исповедају и државе у којима живе. А то важи и за друге поменуте и непоменуте европске народе. Срба, међутим, данас нема колико би било природно да их има. Оних који се осећају Србима далеко је мање и од бројности популације која говори српским јези-

ком. Историја је Србе драстично казнила што су суделовали у кршењу принципа који важе за све друге народе.

Ко је кад и како ѝрекшио ѝринциѝе

Опште принципе, који важе за све европске народе, почела је од треће деценије XIX века да крши хрватска страна уз сарадњу са аустријским политичким структурама. Још тачније: почела је да их крши Аустрија преко Хрвата. Чинили су то и још чине са много вештине и еластичности.

Вође илирског покрета говорили су: Ми Хрвати, Словенци, Срби и Бугари смо један народ; сви смо Илири, јер сви говоримо илирским језиком. Треба да се ујединимо тако што ћемо сви узети једно наречје за свој језик. И они узимају наречје српско, односно илирско, како званична Аустрија назива српски језик. Седам година касније Аустрија забрањује илирски покрет, па се све оно што се називало илирским именом преименује у хрватско. У новој ситуацији испада да Срби и Хрвати говоре једним језиком, али тај језик има два назива: српски и хрватски. То је јединствен случај да један језик има два титулара. Једном добро смишљеном филолошком заврзламом са политичком позадином испало је да језик који је био само српски постаде и српски и хрватски.

Оваква унитаристичка илирска идеја није била прихваћена од српских првака: Вука, Текелије, Сарајлије, Стерије, Теодора Павловића и других. Хрватска страна, међутим, није одустала. Јавио се аустријски дворски каноник а затим бискуп Јосип Јурај Штросмајер са екипом која спроводи идеју југословенства. Они кажу: Срби и Хрвати су један народ, коме пристоји двоимени назив: Хрвато-Срби (израз Ватрослава Јагића из 1864.). Али тај народ није јединствен. Хрвати су католици, Срби су православци. На околишна врата тако се уводи нови принцип: идентификовање народа на основу вере. Тај принцип Српска православна црква још није прихватала у време великог патријарха Георгија Бранковића (1890-1907) и касније. Муслимани су тада маргинални чинилац и штросмајеровци се њима још не баве. Али у другој половини XX века, на основу истих мерила конфесионалне различитости, муслимани српског језика ће бити проглашени за народ.

Прва Југославија, односно Краљевина Срба, Хрвата и Словенаца, устројена је на штросмајеровској идеји југословенства. По тој идеји не само да су два народа схваћена као један (Србо-Хрвати, израз Јована Цвијића из 1918.), већ су и три на-

рода: Срби, Хрвати и Словенци, схваћени као један троимени и троплемени народ, који говори једним језиком, српско-хрватско-словеначким. Тако нешто било је могуће и постало је стварност у еуфорији победничке идеје југословенства. У тој еуфорији пролази, у пакету све што доноси идеја југословенства, па се у врху државе и у врху Српске православне цркве прихвата и Штросмајер-Јагићев став, да су православни Срби само део једног троименог и троплеменог народа. Прваци светосавског српског народа напустили су идеје Светог Саве и постали су следбеници Штросмајера, једног од највећих српских непријатеља свих времена.

Како је умањен корџус срџскоџ народа

Пошто се одавно распршила илузија о троименом народу, а Југославија се, као држава те троглаве хидре, Србима обила о главу, треба да спознамо шта се Србима стварно десило.

Срби су, у ери превласти штросмајеровске идеје југословенства, напустили и своју светосавску традицију, али и своју европску оријентацију коју симболизују Доситеј и Вук. Прихвативши идеју да се народи деле по вери, а не по језику, они су битно умањили свој корпус.

Од целине српског националног корпуса (Срби православци, Срби католици, Срби муслимани) почеле су да се искључују две верске заједнице: Срби католици и Срби муслимани. Кроз процес који је трајао више деценија српски корпус је умањен за око половину.

Умањивањем српског националног корпуса увећан је хрватски национални корпус, јер су Срби католици преименовани у Хрвате. Показаће се да ће тако однарођени Срби бити најљући непријатељи Срба православне вере. Изостављањем муслимана из српског националног корпуса отворена је могућност да се Срби муслиманске вероисповести преименују у посебан народ, у Муслимане са великим М, а затим и у Бошњаке. Тако је испало да на истим просторима живе три народа: Срби (који су у ствари само Срби православци), Хрвати (који су, у ствари, великим делом Срби римокатоличке вере) и Муслимани/Бошњаци (који су објективно Срби муслиманске вере). Пошто су већ проглашени за посебне народе, морали су и они да имају битна обележја посебних народа, што значи своје језике. Тако је поред старог назива за српски језик, поделом истог народа на верској основи, српски језик добио још два назива: хрватски и бошњачки.

Прихватањем саме идеје да се народи идентификују на основу вере, Срби су доведени у позицију да изгубе битку за свој национални интегритет. Спровођењем те идеје: а) српски корпус је умањен, б) увећан је корпус народа који претендују на исте територије и исти језик, в) унесено је нешто патолошко у односе верских заједница које преузимају улогу етничких заједница.

Српски њорази у њојединим њокрајинама

Најтеже поразе Срби су доживели на хрватској страни. На просторима садашње државе Хрватске, пре појаве Штросмајера, постојала је популација која објективно није била српска. То су били Хрвати кајкавци и чакавци. Поред њих постојала је популација која се данас назива *Хрваџима шћокавцима* и која је идентична са некадашњим *Србима римокатолицима*. Овима је наметнуто хрватско национално опредељење на основу лажне теорије да сви римокатолици српског језика морају бити Хрвати. Највеће злочине над Србима православне вероисповести у XX веку чинили су Срби римокатоличке вероисповести, преименовани у Хрвате. Као нигде другде до изражаја је дошла патологија у односу вере и нације и она је дала трагичне резултате.

Титова политика братства и јединства донела је привремено излаз из те ситуације за време Другог светског рата. Али је, после рата, она омогућила да се Штросмајерова идеја идентификовања народа на основу вере развије до крајности. Просто је невероватан симулакрум којим се збивања у Босни и Херцеговини крајем XX века означавају као ратни сукоб три народа. У категоријама европских стандарда исправније би било да се та збивања приказују као верски или грађански рат. Показало се да је у том сукобу и Европа имала своје себичне интересе. Били су то интереси: *завади ња владај*.

Један од најтежих српских пораза десио се у XX веку на Косову и Метохији. То није био војни сукоб 1999., када се српска војска, непоражена, повукла са подручја ове српске покрајине. Али је то био пораз у идејама. Српски прваци у држави и у СПЦ међу Србе рачунали су само православце. Њих је на Косову и Метохији пре бомбардовања било око 350.000. Шиптари, који су се држали европских стандарда о народима, рачунали су у свој национални корпус и Шиптаре муслимане, и Шиптаре католике, и Шиптаре православце. По Кушнеровом попису из 2000. године Шиптара све три вере је било 1.039.000.

Колико би било Срба да су се служили истим аршинима? Било би 350.000 православаца, 150.000 Муслимана, 60.000 Горанаца, 50.000 католика. Дакле. Срба разних вера било би око 600.000. Уз Роме (150.000), Турке и Египћане, јасно је да се Косово и Метохија не би никако могла да буде област насељена Шиптарима и мањинама. Израз Не-Албанци, који се последњих година усталио, најјасније сведочи да су борци за српско име и образ лоше радили. Резултат њихове борбе јесте: да су Срби свих вера на Косову и Метохији постали Не-Албанци.

Нарушавање српског корпуса на специфичан начин се догодило у Црној Гори. Према попису становништва из 1909. у Црној Гори је било око 96% Срба. У тај број су били укључени и Срби православци, и Срби муслимани и Срби католици. После Другог светског рата, у Титовој Југославији, по критеријима Стаљина и Коминтерне, у Црној Гори практично више није било Срба: сви су постали Црногорци. На крају XX века у Црној Гори више није било Срба католика; ваљда су сви постали Хрвати. Такође, није било Срба муслимана; једни су постали Бошњаци, а други Црногорци муслиманске вере. А православци су почели да се деле на две категорије: на Србе православне вероисповести и на Црногорце православне вероисповести. Црногорци у националном смислу, да би се потврдили као народ, морали би да имају и свој језик, црногорски, и своју цркву, црногорску. По логици: ако Хрвати и Бошњаци језик којим говоре могу да називају хрватски или бошњачки, зашто и Црногорци, који су исто тако признати народ, не би тај исти језик могли да називају црногорским. Ако су Црногорци народ као и Срби, зашто не би имали и своју Црногорску православну цркву, као што Срби имају Српску.

Са Македонцима ствар је исто тако сложена. О Македонцима се могло говорити као о Србима док се могло тврдити да говоре једним наречјем српског језика. Откако је македонски језик постао сасвим различит од српског (посебна је прича како се то десило) међу становницима Македоније као Србе треба видети само оне чији су преци говорили српски, који и сада говоре српски, односно који су спремни да се врате српском језику.

Има ли излаза за Србе?

Српска ситуација на почетку XXI века изразито је лоша. Та ситуација је лоша зато што је производ идеја које су одступиле од стандарда који важе за друге народе. Она се може бит-

но променити на боље уколико се промене идеје, а затим и пракса. Правци промена могу се овако означити: а) Срби треба да се врате својој светосавској традицији у схватању корпуса и идентитета српског народа, б) Срби треба да се врате својој модерној филолошкој традицији обележеној именима Доситеја и Вука, в) Срби треба у свему битном да поштују норме и стандарде које у овој области поштују европски народи.

У теоријском смислу ниједан од ових праваца није споран. Све те норме воде једном једином циљу: обнављању корпуса српског народа на светосавској, али и модерној српској филолошкој и европској традицији. На путу те обнове српски народ би могао да очекује да ће га задесити судбина једног од европских народа. Ниједна од верских заједница или етничких група српског језика не би губила свој стварни идентитет. А то значи да би Срби разних вера и атеисти могли да очекују да имају судбину сличну оној коју имају други европски народи. Нема озбиљних притужби да су поједине верске заједнице у Европи озбиљно дискриминисане. Срби не могу очекивати да никад неће имати проблема. Идеал је да Срби немају проблеме које немају други европски народи.

Проблем српске обнове ја сам већ неколико пута овако најкраће формулисао: Срби треба да се са колосека сербократистике врате на колосек србистике. Показало се да је то релативно лако схватити, али је тешко спровести. Две прве Југославије, а поготово Титова, грађене су на идеји сербократистике. Све српске националне институције данас остале су примерене тој идеји. Огроман апарат изграђиван је деценијама на тој идеји, а тај апарат је спреман да је брани, из уверења, а још чешће по инерцији или из себичних интереса. Највећи део тог апарата чине Срби, што значи да су они спремни да и даље раде у корист српске штете.

*Каквим решењима треба спремити да би се нашао
повољан излаз за Србе*

Српски политичари, после многих историјских искушења, схватили су да им многе стране земље и народи нису само пријатељи или само непријатељи. Схватили су, на пример, да међу Американцима има и непријатеља Срба, и пријатеља Срба, али и да постоје огромне масе Американца који и немају неки јаснији став према Србима. За задобијање наклоности већине Американаца, а поготово оних који су међу њима моћни, а криво информисани, вреди се борити. По истом моделу вреди се борити и за односе са другим народима и државама.

Српски политичари, али и људи из врха Српске православне цркве, нису на сличан начин схватили и проблем односа и према другој великој светској сили, према Римокатоличкој цркви, која је старија од Америке. Зна се да су се Срби из доба Немањића, али и касније, према тој сили односили партнерски. Основу тог партнерског односа чинио је став да има Срба римокатолика, као што има и Срба православаца. А то значи да је Ватикан морао да рачуна са Србима, не само као са православним већ и као римокатоличким народом. Римокатоличка црква није, у принципу, могла да буде непријатељски оријентисана према целом једном народу, према Србима. Могла је непријатељски да буде оријентисана према шизматичима, тј. Србима православне вероисповести.

Докле год се могло говорити о Србима римокатолицима, није било природно да се говори о сукобу римокатолика и Срба, већ се могло говорити о сукобу римокатолика и православаца, односно римокатолика и муслимана српског језика. Штросмајерова и Јагићева идеја да су сви римокатолици српскохрватског језика Хрвати, а да су само православци Срби, поставила је у други положај однос римокатолика и Срба као целине. Срби, сведени на православце, доведени су у положај да буду супротстављени целом римокатоличком свету. Што значи, доведени су у ситуацију да - у одмеравању снага - битку морају да изгубе. Највећи пројект у томе смислу извео је Штросмајеров настављач у првој и другој Југославији Виктор Новак. Новак је био полихистор који је у првој Југославији био главни идеолог штросмајеровског интегралног југословенства, посебно у књизи *Анџиологија југословенске мисли и и народног јединства* (1930. са предговором краља Александра). После Другог светског рата, 1948, Новак је објавио исто тако обимну књигу под насловом *Magnum crimen*. Уз много докумената о усташким злочинима над Србима, ова књига је унесрећеном српском православном народу упућивала јасну поруку: да њима није главни непријатељ штросмајеровско-титовска идеја југословенства, већ да је иза злочина над њима стајала Римокатоличка црква. Такође је поручивала: Срби, чувајте се римокатолика; они су ваши непријатељи. Новакова књига је, практично, у Титовој Југославији сахранила идеју о Србима као целовитом корпусу; тј. као о народу који је не само православно, већ делом и римокатолички и делом и муслимански народ. Припремила је терен за окончање процеса поделе народа на основу вероисповести. Резултати те пројекције могли су се видети у Босни и Херцеговини крајем XX века.

Тачка гледишта са које, у овом тексту, излажем своје ставове, другачија је од тачке гледишта Виктора Новака. Моја тачка гледишта се заснива на уверењу да је потребно за Србе наћи најбоље могуће решење да би као народ могли да опстану, али и такво решење које ће бити у пуној сагласности са решењима која важе за све друге европске народе. Мој став је да је за њих најбоље решење да следе мисао својих историјских првака: Светог Саве, Доситеја и Вука, а да се окану и Штросмајера и Новака. Поменути први људи српског народа мислили су и понашали су исто као и први људи других европских народа. За Србе, као целину, најбоље је да се врате никад до краја пораженом решењу о Србима три закона, које није само Вуково, него и европско: јер је засновано на истим принципима који важе и за Немце, за Мађаре, Пољаке, Румуне, Шиптаре и друге. Онако како су ти народи регулисали односе својих верских заједница, тако треба да учине и Срби. Верујем да је припадницима свих верских заједница српског језика доста међусобног истребљивања и да би, временом, све оне прихватиле европски модел своје будућности и да би се нашле снаге које би тај модел могле да спроведу у живот.

Теоријско решење и технички ѝосао

Постоји један речит пример који говори о томе како се ефикасно може учинити да се римокатолици српског језика врате у свој стварни, прави национални корпус, да постану и по свести Срби католици, какви су били њихови преци. Тај пример је обрадио Љубомир Дурковић Јакшић у обимној књизи *Србија и Ватикан (1804-1918)*, у глави VIII (стр. 383-451). За Дурковића Јакшића је карактеристичан податак да је био стипендиста Пољске православне цркве и да је отуда постао значајан српски полониста. Најмање се у њега може сумњати да је био лош православац. Његова књига издата је са благословом жичког епископа Стефана и шумадијског епископа др Саве.

Прича Дурковића Јакшића о Србима католицима везана је за један догађај на самом почетку XX века, када је Штросмајер издејствовао у Ватикану да се Илирски завод св. Јеронима преименује у Хрватски завод св. Јеронима. Кнез Црне Горе, Никола Петровић Његош, схватио је да тај потез иде на штету Срба. У тада потпуно српској Црној Гори Срби римокатолици су били би преименовани у Хрвате. Кнез Никола дозвоа је из Бара примаса српског у дворац у Никшићу и три дана с њим разговарао. Затим је дозвоа свог министра спољних послова

Луја Војновића, који је био Србин римокатоличке вере. Примас српски и министар спољних послова Црне Горе затим су са јасним ставовима отишли у Ватикан. Папа је признао и обзнао да Срби римокатоличке вере постоје не само у Црној Гори, већ и у другим српским земљама. А то је значило у укупно некадашњих 12 бискупија које су биле под јурисдикцијом Барске надбискупије, тј. примаса Србије. Балкански ратови и стварање Југославије омели су остваривање ове оријентације. Наши политичари и државници данас, у својим контактима са Ватиканом, који постају све чешћи, треба да нађу начина да у тим контактима изговоре само две речи: Срби римокатолици. Наравно, и да буду спремни да поставе питање: где су они данас и шта се десило са онима који су постојали у прошлости, све до југословенског периода.

По мојим сазнањима, Срби против себе немају Ватикан, већ преваходно моћни хрватски лоби у Ватикану. Тај лоби је у XX веку поткопао и саме основе Римокатоличке цркве. Римокатоличка црква је, у принципу, универзална (то значи израз католичка), као што је и Православна црква универзална (саборна или католичка). Под утицајем хрватског лобија, на основу Штросмајерове политике и политике Првог хрватског римокатоличког конгреса одржаног у Загребу 1900. године, Ватикан је из свог корпуса изоставио један од најстаријих римокатоличких народа у Европи, Србе римокатолике. Направио је гест који значи: сви могу да буду римокатолици, само Срби не могу. Сваки Србин римокатолик аутоматски мора да постане Хрват. Ватикан је тиме учинио велики грех са којим не може да остане и да буде велика универзална црква. Тиме што је припаднике једног народа денационализовао и превео у други народ, он је отворио пут хрватском геноциду над Србима у XX веку.

Ако Срби хоће да опстану, они морају да поразе хрватски лоби у самом Ватикану. Слаба тачка моћног хрватског лобија јесте у томе што је он угрозио и саму Римокатоличку цркву као универзалну и што је њен центар уплео у сатирање српског народа, што никако не може да буде јавни програм Римокатоличке цркве. Већ неколико папа је изражавало жељу да дође у Београд. Мислим да би од Ватикана, од папе, требало тражити одговор на ова питања: а) шта је са Србима римокатолицима, б) по ком праву су Срби римокатолици претворени у Хрвате штокавце. И: в) зашто је на месту примаса Србије, односно примаса српског, један Шиптар, а не Србин римокатолик.

Сматрам да би за све етничке Србе разних вера, па и Србе православце, било боље да је њихов национални корпус потпун, него да се и даље Срби свде, мимо европских стандарда, само на припаднике једне вере, православне. Такође сматрам да би за Србе било боље ако би у Србији и другим српским земљама, на челу римокатоличке верске заједнице, као и на челу муслиманске, стајали Срби муслимани, односно Срби римокатолици, него припадници других народа. Таква схватања имају корене у делу Светог Саве. Велике несреће које су Срби у XX веку доживели, последица су чињенице што су напустили пут Светог Саве и дуго следили пут Јосипа Јураја Штромајера. Такав грех није могао остати без казне.

* *
*

Језик је жива снага са којом је везана не само култура, него и само постојање једног народа.

*Иво Андрић, Поводом стогодишњице
смрти Вука Караџића*

*Михаило Појовић**

СРБИ НА ИСТОРИЈСКОЈ НИЗБРДИЦИ

Српски народ је последњих година прошлог века доживео поразе у грађанском рату на тлу бивше Југославије и у сукобу са тзв. међународном заједницом, у ствари са владама САД и европских држава, чланица НАТО пакта. Он је кажњен као агресор вишемесечним, беспримерним ваздушним бомбардовањем и одузимањем једног дела његове територије, Косова и Метохије, које је стављено под међународни протекторат. И то се десило народу, који се у том истом веку, у два светска рата 1914. и 1941. године, борио на страни савезника, истих оних држава које су га крајем прошлог столећа прогласили агресором и према њему се понели крајње сурово.

Српске победе и њоразии у ХХ веку

Има ли неке везе, неког континуитета између ова два битна различита периода у историји српског народа и међународне заједнице? Постоје ли неке константе у новијој историји Срба и њиховом понашању, којима се бар донекле могу објаснити два битна различита периода? Како разумети, на пример, супротну еволуцију хрватског народа, који се у оба случаја извукао без икаквих казнених последица, иако је у оба светска рата био на пораженој страни? Зашто су Хрвати, Словенци, Македонци и Муслимани изашли из овог рата као победници и без икакве кривице, иако су они и њихови лидери били главни иницијатори распада бивше заједничке државе?

Није наравно могуће у релативно краткој студији дати одговоре на сва ова, нимало лака питања. Полазећи од резул-

* Професор Универзитета у Београду, доцент савремене српске социологије, истакнути стваралац и аутор више књига и стотина чланака у својој научној области.

тата неких мојих досадашњих истраживања и од испитивања појединих научника, историчара пре свега, настојаћу да укажем бар на правце могућних одговора. Прва и можда најважнија додирна тачка између два периода налази се, по мом мишљењу, у чињеници да су прва и друга Југославија настале добрим делом као резултат погрешних одлука и погрешне политике њихових оснивача и њихових најважнијих државника. Иако су ове одлуке биле донете под утицајем одређених друштвених услова и историјских околности, у време настанка прве, па и друге заједничке државе, постојале су и друге опције за начин формирања државе и тип државног уређења.

Непун месец дана пре уједињења јужнословенских народа Првог децембра 1918. године одржана је у Женеви од 6-9 новембра Конференција представника свих јужнословенских народа, укључујући и Николу Пашића и делегате српске опозиције, на којој је било прихваћено гледиште да се формира "двојна држава", тј. нека врста конфедерације коју би чиниле "Велика Србија", тј. Краљевина Срба, проширена територијама на којима су Срби били у већини, и држава Срба, Хрвата и Словенаца који су живели на територији бивше Аустро-Угарске. Убрзо после тога Никола Пашић се предомислио и поднео оставку у знак протеста против конфедералног уређења будуће југословенске државе. На свечаном састанку Првог децембра 1918. године у Београду, донета је одлука да се формира централистичка, унитарна монархија, што је било не само у супротности са одлуком на претходној женевској конференцији, него и противно интересима свих народа и схватањима велике већине политичара. Одлука је била погрешна поред осталог и зато што се пошло од погрешног схватања да се ради о јединственом југословенском народу са три различита имена (Никола Пашић је, на пример, писао и говорио о "Србо-Хрватима").¹

Упркос томе што је код јужнословенских народа било доста раширено схватање о стварању заједничке државе (највише код Срба и Хрвата у Далмацији и нарочито у Босни и Херцеговини, а мање у другим крајевима Хрватске и Словеније) десило се оно најгоре што се могло десити. Извршено је на брзину уједињење, у ствари дошло је до територијалног проширења српске монархије захваљујући пресудном утицају два чиниоца: погрешном схватању да је реч о једном југословен-

1 Поповић М., *Национална катастрофа и политичко оштрењење*, Београд, 2002. стр. 92.

ском "троименом" народу и, друго, захваљујући томе што је влада Србије била у стању да наметне своје решење као чланица победничке савезничке коалиције.

У случају стварања друге, социјалистичке Југославије, могућност бирања различитих опција била је знатно сужена захваљујући чињеници што је као победник из борбе за ослобођење и из грађанског рата изашла Југословенска комунистичка партија, која је имала свој план стварања нове заједничке државе. Али и у овом случају чињене су озбиљне грешке. Прешло се преко чињеница да су се поједини народи различито понашали у почетку и у току немачке, нацистичке окупације. Навешћу само две чињенице које се тичу односа Хрвата према заједничкој држави. На улицама Загреб априла 1941. године грађани су дочекали Хитлерове војнике као ослободитеље и китили их цвећем. Хрватско комунистичко руководство, на челу са Андријом Хебрангом, који је сарађивао са усташама у току рата, није прихватило одлуку Политбироа ЦК КПЈ 4. јула 1941. о подизању устанка против окупатора, ограничавајући се само на појединачне партизанске акције, и такође је било за одвајање од КП Југославије.²

Што се тиче лидера српских комуниста и они су на свој начин грешили понашајући се крајње послушно према Јосипу Броз и другим југословенским руководиоцима, због чега су више пута запостављали интересе српског народа. Њихова вероватно највећа погрешка је била у томе што су, заједно са комунистичким руководиоцима неких других народа, прихватили политику конфедерализације југословенске државе. Одсудан почетак у том правцу била је Титова политичка ликвидација Александра Ранковића на Брионском пленуму 1966. године, коју су српски комунисти послушно прихватили. Едвард Кардељ и Владимир Бакарић су од тог времена несметано водили политику слабљења југословенске федерације, односно јачања републичких етатизма, која је на крају омогућила издвајање Хрватске и Словеније као независних држава.

Ако је дакле у случају стварања прве Југославије српско наметање другим југословенским народима унитарне српске монархије било главни узрок трајне нестабилности Краљевине Југославије и њеног коначног распада, у случају друге заједничке државе, хрватски и словеначки сепаратизам били су главни чинилац који је онемогућио прогресиван развој и јачање југословенске федерације.

2 Поповић М., *ош.циш*. Београд, 2002, стр. 100.

У чему је најбитнија додирна тачка, одређен континуитет између прве и друге Југославије као неуспелих државних творевина и последње деценије прошлог века када је дошло не само до коначног распада заједничке државе него и до грађанског рата? Пресудна веза је била у томе што су Слободан Милошевић и српски социјалисти настојали да по сваку цену сачувају и продуже живот друштвеним творевинама које су полако, али сигурно, одлазиле у историју - југословенској држави и самоуправном социјализму. Прва је, према Милошевићевом предлогу, требало да наводно постане "модерна федерација", а социјализам да се претвори у демократски политички систем. Прву су одбили лидери других југословенских народа, имајући при том значајну подршку својих грађана. А настојање да се у Србији сачува једина преостала "комунистичка оаза" у Европи и после колапса европског социјализма, могло је да изазове код америчке и других влада европских држава само подозрење и да послужи као доказ да су Срби непоправљив народ и као "националисти" и као "комунисти".

Уместо Милошевићеве политике да се по сваку цену сачува и даље усаврши југословенска "модерна федерација" требало је прихватити мишљење лидера других југословенских нација о "мирном југословенском разводу", чиме би се избегао грађански рат и велика етничка чишћења. Уместо "демократског социјализма" требало је поћи путем социјал-демократије или неке друге опције грађанске левице, чиме би се избегла сумњичења о српском народу као "урођеним комунистима".

Иако не треба потценити утицај Милошевићеве политике на расплет југословенске кризе какав се одиграо, погрешно би било не узети у обзир дејство једностране и често погрешне интервенције држава Европске заједнице и САД. Али, ни њихова деструктивна улога у распаду југословенске државе не може се до краја разумети, ако се не узму у обзир и не анализирају последице изазване распадом европског социјализма, краја хладног рата и настојањима неких европских држава да се ревидирају резултати Другог светског рата. Имам у виду у том смислу, пре свега, улогу Немачке и Ватикана и њихову подршку у осамостаљивању Хрватске и Словеније. Ревизија резултата Другог светског рата од стране држава које су овај рат изгубиле, највише је погодила народе Совјетског Савеза и Југославије који су дали највећи допринос у борби против фашизма.

Тако се затворио историјски круг, боље рећи заокрет у историји српског народа и европских држава у последњој деце-

нији XX века. Он је омогућио да Срби, победници у два светска рата, постану агресори у распаду југословенске државе и у грађанском рату између југословенских народа.

Да ли су неке особине српског народа допринеле његовој истрајној судбини

Поставља се питање да ли су Срби као народ са своје стране још нечим допринели заокрету који се десио крајем прошлог века осим тиме што су углавном прихватили погрешну националну политику Слободана Милошевића? Да ли је у њиховој нарави, у њиховом менталитету било особина које су утицале на то да се понашају нерационално, неисторијски, да дођу у сукоб не само са тзв. међународном заједницом него и са преовлађујућим историјским трендом тога времена?

По мом мишљењу, негативне особине српског народа који су и у ранијим периодима његове историје утицале на његово понашање и на пресудне догађаје у његовом животу су познати српски *инаџи* и са овим тесно повезан *недостџаџак или недовољностџи џолиџишке мудростџи*. То су показали одлучујући догађаји у Првом и Другом светском рату. Но, пре тога неопходно је скренути пажњу на значајну разлику која постоји између *рационалног џоноса, џа и џркоса и нерационалног џинаџа*. Рационални пркос је рационално супротстављање, при чему онај ко пркоси, појединац или група, води рачуна о могућим негативним последицама таквог свог понашања. Онај ко тера инат по сваку цену, не мисли или није свестан тешких последица инаћења.

Одлука српске владе да не прихвати ултиматум аустроугарске владе, који је уследио после атентата на престолонаследника Фердинанда у Сарајеву 28. јуна 1914. године може се навести као пример рационалног пркоса. Будући да је земља била веома исцрпљена у балканским ратовима, српска влада је усвојила све тачке ултиматума осим једне, да аустријски полицијски и судски органи дођу у Србију и обаве истрагу у вези са атентатом.

Иако је ова одлука српске владе била тешка, јер је морала да укључи могућност рата са Аустроугарском, она је била и рационална, јер је с правом рачунала на то да Србија неће остати усамљена (што се касније десило са политиком Слободана Милошевића), него ће у будућем светском рату моћи да рачуна на активну помоћ царске Русије, као и других западних држава.

Војни пуч 27. марта 1941. године, којим је одбачен пристанак југословенске владе Цветковић-Мачек о приступању Тројном пакту и збачена влада, представља управо пример супротног понашања, ирационалног ината.

Иако се српски народ у својим масовним демонстрацијама (којих није било у хрватским и словеначким градовима) руководио патриотским мотивима који се могу разумети, сам војни пуч генерала Боривоја Мирковића, мајора Живана Кнежевића и других официра био је крајње непромишљен чин, што су и сами организатори пуча врло брзо схватили и покушали да отклоне његове негативне последице. Али такво њихово реаговање било је прекасно, да би могло да утиче на Хитлерову одлуку да нападне Југославију 6. априла 1941. године, што је изазвало распад наше државе и веома трагичне последице, пре свега за српски народ.

Генерал Б. Мирковић, главни организатор војног пуча, како сам наводи у својим знатно каснијим мемоарима, објављеним 1996. године, није имао као свој главни циљ да сруши намесништво и владу Цветковић-Мачек зато што је приступала Тројном пакту. Масовне народне демонстрације које су уследиле, биле су за њега и његове помагаче само *зодан повод* да остваре своју ранију намеру да очисте земљу од корупције и уклоне главне корупционаше.³

Да су се организатори пуча врло брзо предомислили и увидели своју глупост, показују следеће чињенице. Два дана после пуча генерал Мирковић је разговарао са немачким војним аташеом у Београду убеђујући га да је и нова влада "чврсто решена" да остане уз Тројни пакт.⁴ М. Нинчић, нови министар спољних послова, обавестио је немачког посланика Фон Херена, да и нова влада прихвата потписивање пакта са Немачком. Дан раније одржана је седница генералштаба југословенске војске на којој је закључено да нисмо у стању да пружи-мо озбиљнији отпор далеко надмоћнијој војној сили нацистичке Немачке. Али ти поступци нове владе и реаговање југословенског војног врха били су узалудни. Разљућени Хитлер је одлучио да казни српски народ, а казна је била исувише велика. Страдало је више стотина хиљада Срба у оружаном отпору окупатору и нарочито у масовном геноциду хрватских усташа.

Ирационалан инат поновио је српски народ и његови политичари крајем XX века. Истина, био је оправдан страх срп-

3 Мирковић Б., *Истина о 27 марта 1941. године*, Београд, 1994, стр. 17-20.

4 Терзић В., *Југославија у априлском рату 1941. године*, Титоград, 1963, стр. 143.

ског народа због рушења заједничке државе и посебно због успостављања нове хрватске државе, чије је стварање помогао и знатан број усташа који се тада био вратио из избеглиштва. Сам Туђман је изјавио у једном од својих предизборних говора да је Независна држава Хрватска "једним делом" била израз историјских националних тежњи хрватског народа за ослобођењем и за сопственом државом.

Али, оправдан страх српског народа у Хрватској због стварања нове хрватске државе није био довољан разлог да се уђе у отворен, неравноправан сукоб са државом која је убрзо била призната од међународне заједнице. Требало је односе српске мањине ускладити са хрватском владом на другојачији начин, мирним средствима преговарања, као што је то покушао Јован Рашковић, вођа српског покрета у Хрватској.

Политика подршке Србима у Хрватској и Босни и Херцеговини од стране Слободана Милошевића имала је такође своје оправдане разлоге, али је она морала бити политичка и дипломатска, а војна само у ограниченој мери и у ситуацијама када је то било неопходно. Милошевићева војна подршка побуњеним Србима у Хрватској није могла добити међународно признање и она је, као што је познато, доживела крах. Непосредна последица такве политике био је масовни егзодус Срба из Хрватске, у ствари највеће етничко чишћење у Европи после Другог светског рата.

Истина, Милошевић је на свој начин водио и политику мирољубивог решавања међуетничких спорова прихватајући све планове страних чинилаца, почев од Кутиљеровог плана 1991. до Дејтонског споразума 1995. године. Он је чак једном затворио границу према Републици Српској због њеног одбијања да прихвати Венс-Овенов план. Његово настојање, које је било дошло до изражаја нарочито у почетку међуетничких сукоба, ишло је у правцу остваривања идеје "Сви Срби у једној држави". Или како је он то говорио, они који желе да изађу из Југославије немају већа права од оних који желе да остану у њој (Срби). У његовом супротстављању Европској заједници било је често доста оног што сам овде назвао ирационалан инат и што се посебно испољило у одбијању става држава Европске заједнице, да су унутрашње границе између бивших југословенских република непроменљиве.

Права и доследна политика мирољубивог решавања међуетничких спорова са српске стране морала је много више да води рачуна о историјској реалности тога времена, да се њој не

супротставља, да коначно доведе до мирног споразума са другим југословенским народима, односно са њиховим политичким представницима. Срби су пропустили мирољубиву шансу која се пружала у преговорима, које су на више састанака водили председници република у њиховим градовима. Милошевић је тврдоглаво инсистирао на "модерној федерацији" као новом облику заједничке државе, иако је било више него очигледно да су Словенци и Хрвати пре свега желели да се одвоје и да формирају независне државе.

Ако су 1918. године српска влада и престолонаследник Александар могли да као победничка страна наметну унитарну монархију другим јужнословенским народима (мада им се и ово наметање касније осветило), у потпуно другачијој ситуацији 1990-1991. године, Срби су били ти који су морали да прихвате ставове и одлуке других народа из бивше заједничке државе. Ово утолико пре што је тзв. спољни фактор (Европска заједница и САД) био више наклоњен Хрватима и Словенцима, него Србима. Ми нисмо имали довољно снаге, а нисмо имали ни једну већу државу - савезника као што је то било за време два светска рата, да сачувамо Социјалистичку Федеративну Републику Југославију. Поготово то није било могуће у новоствореној ситуацији после завршетка хладног рата, када су државе које су изгубиле Други светски рат, Немачка и Италија, уз значајну подршку Ватикана "дигле главу" и настојале чак да воде главну реч у случају кризе државе чији су народи били победници у последњем "врућем" рату.

Са урушавањем европског социјализма и са престанком хладног рата изменили су се положај и улога многих европских држава. Не само зато што се распао источни блок и што су источноевропске земље престале да буду социјалистичке. Онима који су некад били поражени узмогло се чак да намећу своје ставове и интересе другим државама. Они који су пре пола века били победници прешли су у поразене који су изгубили хладни рат (у нашем случају делимично и нашом кривицом), или су морали да се прилагођавају новим условима као у случају источноевропских држава којима је после рата био наметнут социјализам. Срби су нажалост прешли у губитнике заједно са "браћом" Русима.

У измењеним међународним условима неки Срби, на челу са српским социјалистима, нису хтели или нису могли да се прилагоде новој међународној ситуацији. Веровали су да имају не само права него и снаге да задрже своју некадашњу позицију у току хладног рата, када смо се налазили између два војно-по-

литичка блока, што нам је омогућило одређене привилегије. Ти политички утицајни Срби испољили су стару српску бољку, ирационални инат. Тако смо доживели да будемо проглашени "агресорима" и "лошим момцима".

Историја човечанства има своје периоде мира и периоде ратова, своју логику коју нисмо до краја одгонетнули. Али, промена положаја и улога великих и малих држава у различитим периодима је једно искуство које нам је морало бити познато. Ми из оваквог искуства нисмо извукли одговарајуће закључке, тј. да положај српског народа на крају хладног рата није исти као што је био на крају "врућег", Другог светског рата. Наше позивање на прошлост и нашу некадашњу улогу "малог победничког народа", више нам је сметало него што нам је помогло да гледамо садашњу ситуацију и наш реални положај у Европи. Да смо се другојачије понашали, да смо били критички реалисти а не историјски идеалисти, не бисмо морали да доживимо да нас та Европа најпре бомбардује, а да нам после 2000. године постане узор и "нови рај" у који морамо што пре и безусловно да уђемо. Логика "кривудавог" развоја није увек предвидива, некад може да буде чудна и неразумљива на први поглед. Хрватски народ имао је, на пример, за разлику од нас, дијаметрално супротну историју у XX веку. У оба светска рата био је на супротној страни, доживео је ратне поразе, иако се у оба случаја извукао без икаквих последица карактеристичног за народе који изгубе рат. На крају хладног рата у Европи, Хрвати су прешли у табор победника захваљују пре свега Немачкој и Ватикану. Срби су проглашени агресорима и прогнани (преко 200.000) са својих вековних огњишта у највећем етничком чишћењу у послератној Европи. Хрватски лидери ником нису одговарали, нико их није позвао на одговорност. Чак им је у томе војно помогла влада САД, влада оне исте државе којој је усташка држава за време Хитлерове доминације објавила рат.

Како објаснити ове чудне преокрете, историјске вратоломије, ако тако могу да кажем? Пре свега објективним историјским променама, заокретима, о којима је било речи у овом раду. Али без уважавања субјективног фактора, објашњење не би било комплетно. Хрвати су показали да су народ који има више практичне политичке мудрости од Срба, народ који уме да се снађе у свакој историјској ситуацији, била она повољна или неповољна. Није ми познат ниједан значајнији период у њиховој новијој историји у коме су Хрвати испољили нерационални инат као што се то десило Србима са њиховим масовним демонстрацијама и војним пучом од 27. марта 1941. године.

Према уобичајеном схватању, Срби су храбар народ који је побеђивао у више ратова у току последња два века. Он се ди-гао на устанак против моћне Отоманске империје, када су дру-ги јужнословенски народи били под окупацијама различитих држава. За нас би било много боље и повољније бисмо прошли и онда када смо побеђивали, да смо били мање храбри, а више политички мудри, да смо рационално процењивали своју снагу и историјске ситуације.

Mihailo Popovic

SERBS ON THE HISTORICAL DOWNWARD SLOPE

Summary

Author attempts to give answer to the main question in the study: why and how it happened that Serbian people, the member of winning allied coalition in two world wars, in 20th century ended being called "aggressor" in civil, ethnic conflict in the region of former Yugoslavia and punished by bombing of the NATO forces, their former allies in the world wars. Two kinds of causes are analyzed - internal (national) and external (international) ones.

The following internal causes are being examined: national policy of Slobodan Milosevic and Serbian socialists on preservation of two outdated social creations - Yugoslavia and autonomous socialism; separatist policy of the Croats and Slovenes, whose leaders tried to make secession and create independent states by all means; negative traits of Serbian people's mentality; and irrational spite and insufficient political wisdom which significantly influenced Milosevic's stubborn confrontation to other Yugoslav people's aspirations to secession.

The external, international causes are also analyzed: the break up of European socialism; the end of cold war; tendencies to revise the results of the Second World War, particularly by the state defeated in the Second World War, namely Germany, with active help of Vatican, which gave significant support to Croatian and Slovenian peoples to form independent states. It was Serbian and Russian peoples who mostly contributed to the battle against German and Italian fascism, but after the end of the Cold war they experienced direst consequences, the break up of their states and, in case of Serbia, most numerous human and material losses.

Key Words: *Allied coalition, winners, world wars, the Serbs, civil and ethnic conflict, former Yugoslavia, socialism, the Croats and Slovenes, secessionism*

УДК : 316.7:316.422

Примљено:

07.03.2006.

Прихваћено:

03.04.2006.

Оригинални научни рад

НАЦИОНАЛНИ ИНТЕРЕС

NATIONAL INTEREST

Година II, vol. 2

Бр. 1 / 2006.

стр. 135-142

*Пјер Бурдије**
*Лоик Вакан***

НОВА ПЛАНЕТАРНА ВУЛГАТА

Активисти који и даље себе сматрају најредњацима, и сами раификују амерички новогovor, када своје анализе заснивају на појмовима као што су "искључење", "мањине", "идентичитет", "мултикултурализам", не заборављајући наравно "мондијализацију".

У свим развијеним земљама, газде и међународни високи функционери, медијски интелектуалци и новинари високог ранга, почели су сложено да причају једним чудним новогovorом чији речник, наизглед настао сам од себе, сада пуни сва уста: "мондијализација" и "флексибилност"; "руковођење (governance)" и "запосливост (employability)"; и "искључење"; "нова економија" и "толеранција нула"; "комунитаризам", "мултикултурализам" и њима сродни изрази "постмодерно", "етнос", "мањина", "идентитет", "фрагментација", итд.

Ширење ове нове планетарне вулгате - из које су приметно одсутне речи капитализам, класа, експлоатација, доминација, неједнакост, које су категорички повучене из оптицаја под изговором да су наводно превазиђене и неодговарајуће - резултат је једног чисто симболичког империјализма. Његове последице су утолико јаче и опасније што носиоци тог империјализма нису само поборници неолибералне револуције који би, под плаштом модернизације, да прераде свет тако што ће на-

* Пјер Бурдије (1930.-2002.) је врхунско име савремене француске и светске социологије, оснивач и директор Европског социолошког центра у Паризу, професор на College de France и аутор око 30 студија из социологије културе, образовања и медија.

** Лоик Вакан је истраживачки амерички професор у области социологије културе и медија, писац неколико признаних дела у својој области

правити *tabula rasa* од друштвених и економских тековина које су плод стогодишњих социјалних борби, а које се сада приказују као архаизми и препреке новонастајућем поретку, већ су то и културни радници (истраживачи, писци, уметници) и активисти левице који великом већином и даље за себе мисле да су прогресивни.

Као и родовске или етничке доминације, културни империјализам је једно симболичко насиље које се ослања на однос усиљене комуникације да би изнудило покорност, а овде је карактеристично по томе што на ниво универзалног издиже појединости везане за једно посебно историјско искуство и тиме чини да оне не буду спознате као такве и да буду признате као универзалне.¹

Током XIX века, многа такозвана филозофска питања о којима се расправљало широм Европе, попут шпенглеровске теме "декаденције", потицала су заправо из особености и историјских сукоба својствених посебном свету немачких академских кругова.² Исто тако, данас се целој планети намеће велики број тема које наизглед делују као да немају историјску подлогу, а у ствари су директно проистекле из интелектуалних сучељавања везаних за карактеристике и особености америчког друштва и универзитета.

Ова општа места, у аристотеловском смислу појмова и теза којима се аргументује, али који се не аргументују, делују толико уверљиво пре свега због повраћеног угледа места одакле потичу као и због тога што су она присутна свуда у исто време, у интензивном протоку од Берлина до Буенос Аиреса и од Лондона до Лисабона, и што им свуда као моћни предајници служе оне наводно неутралне инстанце неутралне мисли какве су велики међународни организми (Светска банка, Европска комисија, Организација за економски развој и сарадњу), конзервативни "think tanks"³ (Менхетн Институт у Њујорку, Адам

1 Разјаснимо одмах да САД немају монопол када је у питању претензија на универзалност. Многе друге земље - Француска, Велика Британија, Немачка, Шпанија, Јапан, Русија - вршиле су или и даље настоје да у сферама свог утицаја врше одређене облике културног империјализма које се по свему могу поредити са америчким. С том разликом, додуше, што се сада по први пут у историји једна једна земља налази у положају да свој поглед на свет наметне целом свету.

2 Ур . Fritz Ringer, *The Decline of the Mandarins*, Cambridge University Press, Cambridge, 1969.

3 "Резервоари идеја", "мислионице", *џрим. џрев.*

Смит Институт у Лондону, Фондација Дојч Банке у Франкфурту, бивши Институт *Сен Симон* у Паризу), филантропске фондације, школе власти (*Science-Po* у Француској, *London School of Economics* у Великој Британији, *Harvard Kennedy School of Government* у Америци, итд.), и велики медији, неуморни преносници тог есперанта који пролази свуда, и који је врло zgodан да ужурбаним писцима новинских уводника и ревносим стручњацима за културни импорт-експорт пружи илузију ултрамодернизма.

Осим аутоматског ефекта међународног промета идеја, који по својој логици тежи да замаскира услове настанка и изворна значења,⁴ механизам априорног дефинисања појмова и схоластичког закључивања на место контингенције порекнутих социолошких нужности ставља привид логичке нужности и тежи да учини невидљивим историјске корене читавог једног скупа питања и појмова, међу којима су на пример "ефикасност" (слободног) тржишта, потреба за признавањем (културних) "идентитета", или још реafirмисање-величање (индивидуалне) "одговорности", а који ће бити проглашени филозофским социолошким, економским или политичким, у зависности од тренутка и места њиховог пријема.

Тако планетаризована, мондијализована - у чисто географском смислу речи - и у исто време департикуларизована, ова општа места која неуморно медијско преживљавање претвара у универзални здрав разум, успевају да скрену пажњу са чињенице да су она врло често само израз, у једном измењеном облику, непрепознатљивом чак и за оне који их преносе, сложених и спорних реалности једног посебног историјског друштва, прећутно произведеног у узор и меру свих ствари, а то је америчко постфордовско и посткејнзијанско друштво. Карактеристика те једине суперсиле, те симболичке Меке целе планете, јесте намерно разбијање социјалне државе и пратеће изразито јачање казнене државе, гушење синдикалног покрета и диктатура једног схватања предузећа које се заснива искључиво на "акционарској вредности", као и социолошке последице тога у виду генерализације несталног радног односа и социјалне несигурности, која постаје привилеговани покретач економске активности.

4 Пјер Бурдије, "Друштвени услови међународног промета идеја" (Pierre Bourdieu, "Les conditions sociales de la circulation internationale des idées", *Romanistische Zeitschrift für Literaturgeschichte*, 14-1/2, Heidelberg, 1990, стр. 1-10).

Тако је на пример са неодређеном и апатичном дебатом око "мултикултурализма", појма увезеног у Европу да означи културни плурализам у грађанској сфери, док у САД он упућује, баш тиме што то камуфлира, на континуирано искључење Црнаца и на кризу националне митологије "америчког сна" и "шансе за свакога", повезане са банкротом који погађа систем јавног образовања у тренутку када се конкуренција за стицање културног капитала интензивира и када се класне неједнакости вртоглаво увећавају.

Придев "мултикултурни" прикрива ту кризу тако што је вештачки ограничава само на универзитетски микрокосмос и што је изражава у једном приметно "етничком" кључу, док његов истински смисао није признавање култура које академски канони маргинализују, већ приступ средствима за (ре)продукцију средње и више класе, као што је Универзитет, у једном контексту активног и масивног повлачења државе.

Амерички "мултикултурализам" није ни концепт, ни теорија, ни друштвени или политички покрет - а претендује да буде све то у исти мах. То је један параван-дискурс чији интелектуални статус проистиче из једног огромног националног и интернационалног ефекта замене теза⁵ који доводи у заблуду и оне који су за њега и оне који то нису. Затим, тај дискурс је амерички, иако се промишља и приказује као универзалан, по томе што је израз противречности специфичних за ситуацију универзитетских професора и истраживача који, лишени приступа јавној сфери и изложени јакој диференцијацији унутар свог професионалног окружења, немају где друго да улажу свој политички либидо сем на терен факултетских расправа издигнутих на ниво концептуалних епопеја.

То значи да свуда где се извози, "мултикултурализам" доноси оне три мане америчке националне мисли какве су: а) "групизам", који државном бирократијом канонизоване друштвене поделе постварује у принципе спознаје и формулисања политичких захтева; б) "џојулизам", који на месту анализе *ситуације* и *механизма доминације ставља величање културе доминираних* и њихове *"иначе гледишта"* издигнуће на ниво актуализоване *прошлотеорије*; ц) "морализам", који онемогућује примену здравог рационалног материјализма у анализи друштвеног и економског света, и који овде осуђује на једну расправу без краја и без ефекта о нужном "признавању

5 Аутори овде користе термин "алодоксија", прим. прев.

идентитета", док се у невеселој стварности свакодневице проблем уопште не поставља на тај начин.⁶ Док филозофи умно распредају о "културном признавању", десетине хиљада деце пореклом из доминираних класа и етноса не бива примљено у основне школе због недостатка места (ове године их је само у Лос Анђелосу било 25.000), а тек свака десета млада особа која потиче из породице са приходима нижим од 15.000 долара годишње доспе до универзитета, наспрам 94% њих из породица чија примања премашују 100.000 долара.

Иста врста доказа би се могла извести и када је реч о изразито полисемичном појму "мондијализације", чије је дејство, закон и функција, да у рухо културног екуменизма или економског фатализма одену ефекте америчког империјализма и да један транснационални однос снага прикажу као природну нужност. На крају једног симболичког преокрета утемељеног на натурализацији образаца неолибералне мисли - чија се доминација наметнула пре двадесет година захваљујући раду конзервативних "мислионица" и њихових савезника у пољима политике и новинарства⁷ - преиначавање друштвених односа и културних пракси у смислу усклађивања са северноамеричким газдом које је извршено у развијеним друштвима кроз пауперизацију државе, кроз претварање јавних добара у тржишна и генерализацију несигурности у погледу радног места, сада се резигнирано прихвата као обавезни исход националних еволуција, онда када није слављено са ентузијазмом стада. Емпиријска анализа дугорочне еволуције напредних економија говори, међутим, да "мондијализација" није нова фаза капитализма, већ "реторика" на коју се позивају владе да би оправдале своје хотимично подређивање финансијским тржиштима. Дезиндустријализација, пораст неједнакости и опадање социјалних политика нису, као што се то непрестано понавља, неумитна последица пораста спољних размена, већ резултат одлука унутрашње политике које одражавају преврат у класним односима у корист власника капитала.⁸

6 Као ни мондијализација материјалних и симболичких размена, ни различитост култура није ствар само нашег времена, јер је коекстензивна са људском историјом, као што су већ били назначили Емил Диркем и Марсел Мос у својој "Белешци о појму цивилизације" (Emile Durkheim, Marcel Mauss, "Note sur la notion de civilisation", *Annee sociologique*, бр. 12, 1913, стр. 46-50, том III, Editions de Minuit, Paris, 1968).

7 Уп. Кит Диксон, *Еванђелисти тржишта* (Keith Dixon, *Les Evangelistes du marche*, Raisons d'agir Editions, Paris, 1998).

8 О "мондијализацији" као "америчком пројекту" који тежи да наметне поимање

Тиме што остатку света намеће категорије опажања које су у хомологији са њеним друштвеним структурама, Америка преобликује свет по својој слици и прилици: ментална колонијација која се врши кроз дифузију ових истинито-лажних појмова може само да доведе до једне врсте општег па чак и спонтаног "Вашингтон-консензуса", што се у данашње време може приметити у области економије, филантропије или образовања за руководиоце. Наиме, овај двоструки дискурс, који је заснован на веровању, а подржава науку тако што на социјалну фантазију доминантног надограђује привид разума (посебно оног економског и политиколошког), има моћ да доведе до актуализације оних реалности које наводно само описује, према принципу самоостварујућег предсказања: присутан у духу доносилаца политичких или економских одлука и њихове публике, он служи као средство конструисања јавних и приватних политика, и истовремено као средство процене тих политика. Попут свих митологија научног доба, нова планетарна вулгата се ослања на низ супротности и еквиваленција, које једна другој симетрично кореспондирају и међусобно се подупиру, како би описала савремене трансформације развијених друштава: повлачење државе из економије и јачање њених полицијских и казних компоненти, дерегулацију финансијских токова и укидање оквира за уређење тржишта рада, смањење социјалних заштита и моралистичко величање "индивидуалне одговорности":

тржиште	држава
слобода	принуда
отворено	затворено
флексибилно	круто
динамично, покретно	статично, непокретно
будућност, новост	прошлост, застарелост
раст	стагнација, заосталост
појединац, индивидуализам	група, колективизам

"деоничарске" вредности предузећа, уп. Neil Fligstein , "Реторика и реалности 'мондијализације'", *Actes de la recherche en sciences sociales* , Paris, n. 119, септембар 1997, стр. 3647.

различитост, аутентичност	једнообразност, извештаченост
демократско	аутократско ("тоталитарно")

Империјализам неолибералног ума налази своје интелектуално исходиште у два новим фигурама културног делатника. Најпре је ту стручњак, који у сенци министарских или директорских кулиса или у тајновитости "мислионица" припрема документе високог техничког садржаја, написане што је више могуће економским или математичким језиком. Затим, ту је владарев саветник за комуникацију, који је пребегао из универзитетског света и прешао у службу доминантних, са задатком да политичким пројектима новог државног и привредног племства да академски облик, а чији је планетарни модел без икакве сумње британски социолог Ентони Гиденс, професор универзитета у Кембриџу, недавно постављен на чело *London School of Economics* и отац "теорије структурисања", схоластичке синтезе разних социолошких и филозофских традиција.

А најупечатљивије оличење тог лукавства империјалистичког ума можемо видети у чињеници да је управо Велика Британија - која због историјских, културних и језичких разлога заузима посреднички, у етимолошком смислу неутралан положај између САД и континенталне Европе - свету дала тог бицефалног тројанског коња, чија је једна глава политичка а друга интелектуална, у двојној персони Тонија Блера и Ентонија Гиденса, самозваног "теоретичара трећег пута". Према његовим сопственим речима, које ваља дословно навести, Гиденс "усваја позитиван став према мондијализацији"; он "настоји (sic) да реагује на нове облике неједнакости" унапред упозоравајући, додуше, да "данашња сиротиња није као некадашња (исто као што ни богати нису више оно што су били)"; он "прихвата идеју да су постојећи системи социјалне заштите и целокупна структура државе извор проблема, а не само средство да се они реше"; он "подвлачи чињеницу да су економске и социјалне политике повезане" како би поткрепио тврдњу да "социјалне издатке треба процењивати у смислу њихових последица по економију у целини", и коначно, он је "забринут због механизма искључења" које открива "на дну друштвене лествице, али и на врху (sic)", уверен да је "редефинисање неједнакости у односу на искључење на ова два нивоа (...) у скла-

ду са једним динамичним схватањем неједнакости".⁹ Господари економије могу мирно да спавају: нашли су свог Панглоса.

9 Ови цитати су преузети из каталога школских дефиниција политичких ставова и теорија Ентони Гиденса који он даје у рубрици " FAQs (Frequently Asked Questions) " на свом интернет сајту: www.lse.ac.uk/Giddens/

**НАЦИОНАЛНИ ИНТЕРЕС
NATIONAL INTEREST**

ИСТРАЖИВАЊА

Мамору Садакаиџа

**ХУМАНИТАРНА ИНТЕРВЕНЦИЈА И
АМЕРИЧКА СПОЉНА ПОЛИТИКА
ПРЕМА БАЛКАНУ**

145-164

Борис Кривокајић

**МАЊИНСКА ПРАВА: ИНДИВИДУАЛНА
ИЛИ КОЛЕКТИВНА ПРАВА**

165-184

УДК : 327.8(73:497)

Примљено:

20.12.2005

Прихваћено:

03.04.2006.

Оригинални научни рад

НАЦИОНАЛНИ ИНТЕРЕС

NATIONAL INTEREST

Година II, vol. 2

Бр. 1 / 2006.

стр. 145-164

*Мамору Садакаѿа**

ХУМАНИТАРНА ИНТЕРВЕНЦИЈА И АМЕРИЧКА СПОЉНА ПОЛИТИКА ПРЕМА БАЛКАНУ

1. Увод

Током 1990-тих година, влада САД у ери Клинтона доделила је централно место у својој спољној политици људским правима и ширењу демократије. Најистакнутије питање у области људских права те деценије односило се на хуманитарну интервенцију за рачун народа којима прети катастрофа као последица унутрашњих збивања. Клинтонова администрација је чврсто бранила ово опредељење у контексту ратова на Балкану (Р. Фолк, 2003:152-153).

Савет безбедности је дао одобрење за војне интервенције у хуманитарне сврхе у Ираку (1991.) и Сомалији (1992.). Међутим, те интервенције нису образложене као "хуманитарне" (овај термин се не налази у Повељи УН) већ као претња "међународном миру и безбедности" и као такве, налазиле су се у надлежности и одговорности Савета безбедности на основу поглавља VI и VII Повеље УН. Хуманитарна интервенција била је допуштива уколико је одобри Савет безбедности (Л. Хенкин:825).

У случају Косова 1999., војна операција НАТО-а изведена је под називом "хуманитарна интервенција" без сагласности Савета безбедности. Без обзира на негодовање Савета безбедности: зашто су Сједињене Државе извеле војну интервенцију на тлу суверене државе? И зашто су интервенисале изван

* *професор на Универзитету Нагоја, Јапан и аутор више студија из међународних односа*

оквира Споразума НАТО пакта? У овом чланку, аутор разматра циљеве, легалност и легитимитет хуманитарне интервенције НАТО-а на Косову, и коначно преиспитује смисао ове интервенције. Хуманитарна интервенција, према А. Робертсу, биће уско дефинисана као: "акција принуде од стране једне или више држава уз употребу оружане силе у другој држави без сагласности њене владе, а ради спречавања патњи и страдања широких размера међу њеним становницима". (С. Тарур:21).

2. Косовска криза и њоуке из Босне

2.1. Дејтонски споразум и Косово

За разлику од побуна које су се понављале током осамдесетих, косовски Албанци, предвођени И. Руговом, окренули су се ненасилном отпору у читавом периоду деведесетих година, како би коначно дошли до своје политичке независности. Ругова је рачунао да ће политика ненасилног отпора бити најделотворнија за стицање подршке међународне заједнице која ће, по његовом уверењу, на крају крајева морати да призна легитимност права Косовара на самоопредељење, које је тако јасно артикулисано на референдуму из септембра 1991. Косовски Албанци су од Дејтонског мировног процеса очекивали повољне политичке исходе, али узалуд.

П. Лиота истиче да су два политичка неуспеха довела до запостављања очекивања косовских Албанаца и, до војне интервенције Запада као последице. "Први се догодио када су амерички преговарачи искључили косовске Албанце и сваки разговор о Косову из Дејтонских мировних преговора како би навели Милошевића да прихвати решење босанске дилеме. Други је проистекао из одбијања "Запада" да подржи легитимне покрете демократске опозиције у Србији и на Косову. Руговин зацртани пацифизам деловао је као привлачна алтернатива стандардима насиља и моћи који су доминирали на Балканској сцени током деведесетих година" (П. Лиота, 29)

Разочарани Дејтонским споразумом, косовски Албанци су постепено губили веру у стрпљиве методе свог руководства, гравитирајући према оружаној борби. Р. Каплан објашњава да у "овако нагомиланом разочарању и осећању изневерености лежи разлог нарастајуће подршке милитантној сепаратистичкој Ослободилачкој војсци Косова међу Албанцима - не само у Покрајини већ и у суседној Албанији као и у Македонији. Многи Албанци су из Дејтонског процеса извукли закључак да се

међународна пажња може привући једино ратом. У одсуству рата на Косову, сматрало се да нема журбе да се ово питање разматра. У том смислу, Ругова је јамачно постао жртва сопственог успеха." (Р. Каплан, 751-2).

Штавише, према М. Мекгвајеру, неразматрање будућег статуса Косова у Дејтону делимично се тумачи чињеницом да би свако изводљиво решење за Косово креирало опасан преседан, који би могао да дестабилизује крхке међуетничке *modus vivendi* на јужном Балкану. (М. Мекгвајер: 5-6) У оваквом политичком контексту након Дејтонског споразума, косовска криза је попримила карактер жестоких етничких сукоба између Срба и Албанаца у овој покрајини.

2.2. Одговор САД на косовску кризу: Лекције из Босне

Реагујући на косовску кризу, Клинтонова администрација извукла је поуке из рата у Босни. Клинтон је увидео да мора да убеди своје НАТО-савезнике да се прикључе акцији на Косову од самог почетка. С. Блументал, виши Клинтонов саветник, то овако образлаже: "У Босни, Буш је допустио савезницима да следе своје једностране интересе; Британци и Французи су се издајнички поигравали са Милошевићем, а потим се удружили да изазову збрку код Американаца. И управо као што је Клинтон извукао поуке из ове катастрофе, различити лидери у Британији, Француској и Немачкој су се такође учили на неуспесима својих претходника. Клинтон није више имао посла са владама Британије и Француске које подривају његове намере". (С. Блументал: 634-5).

Било је извесно да се јаз између Европе и Сједињених држава продубио у току рата у Босни као и да је кредибилитет НАТО-а озбиљно пољуљан. Стога се може рећи да је обнављање кредибилитета НАТО-а постало највиши приоритет америчке спољне политике.

Клинтон је изјавио: "Научили смо да на Балкану, нереаговање на бруталност изазива још већу бруталност. Али чврстином се могу зауставити војске и спасити животи. Ту лекцију морамо применити на Косову пре него што се деси оно што се десило у Босни". (М. Велер, 1999:498). Клинтон је такође схватио да су и у Босни и у Руанди, Сједињене Државе, као ненадмашна сила, својим нечињењем послале поруку остатку света. Положај незаменљиве нације додатно је извршио притисак на

Сједињене Државе да на себе преузму ширу и свестранију одговорност за међународну стабилност.

У ранијој фази бављења кризом на Балкану, Клинтон је био опчињен идејом да су вечити, непопустљиви етнички антагонизми, око којих је Запад могао да учини врло мало, покренули тамошње сукобе. Најзад је схватио да је политика та која представља позадину балканског огња. Клинтон се загледао у срце Милошевића и видео политичара - додуше злог, али ипак политичара. Пасивност и фатализам у спољној политици водили су у само-пораз. (С. Блументал:631)

3. Хуманитарна интервенција: Обнова и значење

3.1. Хуманитарна интервенција и Повеља УН

Криза на Косову била је у суштини унутрашњи проблем, етнички сукоб на тлу Југославије. Војна интервенција је свакако у супротности са начелом о забрани употребе силе и не мешању у унутрашња послове суверених држава. Члан 2(4) Повеље УН забрањује "претњу силом или употребу силе против територијалног интегритета или политичке независности неке државе" (са изузетком права на самоодбрану, Члан 51). Члан 2(4), опште је прихваћено, забрањује интервенцију неке државе у унутрашњем рату друге државе посредством војне помоћи некој од страна у сукобу. Без обзира на рат, постојала је и општа сагласност о томе да Повеља забрањује интервенцију било које државе у хуманитарне сврхе.

Према Повељи УН, сваку примену неодбрамбене силе строго контролише Савет безбедности, и свако заобилажење његовог ауторитета у намери да се избегне могући вето представља недопустиво преузимање закона у своје руке. Заобилажење ауторитета УН је убитачан уставни ударац за ауторитет Светске организације, као и суштинској забрани утемељеној у међународном праву о употреби силе. (Р. Фалк, 1999:850).

Међутим, у периоду након Хладног рата, готово апсолутна забрана хуманитарне интервенције која је владала у међународном праву двадесетог века почела је да слаби током последње деценије. Можемо истаћи да, распадом Совјетског савеза и стварањем једнополарног међународног система, Сједињене државе и њихови савезници заузимају водеће место, и у исти мах велику слободу деловања да спроводе овакве интервенције руководећи се сопственим интересима или захтевима јавног мњења (А. Коли: 134).

У биполарном сукобу између Сједињених држава и Со-вјетског савеза, готово свака војна интервенција САД морала је да буде заснована и образложена конкретним националним интересима САД везаним за одређени сукоб. Сједињене државе нису могле да приуште слободу ангажовања војних ресурса по питањима која се нимало нису тицала америчких интереса. Уклањањем препрека које је наметала совјетско-америчка биполарност, са истовременим нарастањем глобалне хегемоније САД, родила се идеја да је хуманитарна војна интервенција против масакра који спроводи држава најзад постала изводљива. (Ц. Керт:80)

Н. Чомски наводи да слабљењем совјетског фактора одвраћања, победници Хладног рата постају слободни да спроводе своју вољу под плаштом добрих намера, али зарад интереса који имају добро познати призив изван сфере просвећености. (Н. Чомски: 11)

У таквим политичким приликама након Хладног рата, користећи се кризом на Косову, Сједињене државе су желеле да ојачају кредибилитет НАТО-а, али не и активирање Савета безбедности. Међутим, војна интервенција на Косову је изван надлежности НАТО-а и уосталом, таква операција би несумњиво наишла на вето Русије и Кине. Стога су Сједињене Државе морале да изнађу начин како да спроведу војну кампању ван оквира Уједињених нација, то јест да нађу сврху која није "међународни мир и безбедност". Била је то "хуманитарна интервенција".

3.2. Принципи хуманитарне интервенције

Премда се у Повељи УН не може пронаћи ниједна одредба која говори о хуманитарној интервенцији, сада се чини оправданим да се разраде неки општи принципи на које би се позвао Савет безбедности у одобравању, а Генерални секретар у вођењу, хуманитарне интервенције УН. С. Марфи је набројао следеће принципе (С. Марфи: 322-3)

1. разлог за интервенцију треба да буде широко распрострањени недостатак људских права, као последица систематских и неселективних напада централне власти на цивиле, или системски крах јавног реда и поретка који за последицу има глад и расељавање цивилног становништва;

2. интервенцији треба да претходе озбиљни (не обавезно и дуготрајни) дипломатски напори ради окончања кршења људских права;
3. интервенција треба да по обиму буде ограничена на оне активности које су неопходне и сразмерне заустављању општег кршења људских права, што може да обухвати и стварање неопходних услова за национално помирење;
4. интервентне снаге треба да се повуку у најкраћем року након што обезбеде услове за престанак кршења људских права;
5. интервенцијом се има очувати територијални интегритет дотичне државе, што значи да се државне границе не могу прекрајати осим у крајње неуобичајеним приликама;
6. интервенција треба да се меша у структуре власти дотичне државе само онолико колико је то неопходно да би се обезбедио трајни мир (Марфи 322-323).

Чак и ако хуманитарна интервенција не може да јој пружи легалност, могуће је разматрати кампању НАТО-а по овим начелима са политичке тачке гледишта.

3.3. Инцидент у Рачку и интервенција

Предуслов да НАТО отпочне хуманитарну интервенцију било је пре свега опште непоштовање људских права. Ипак, укупан број насилних манифестација при крају 1998. и с почетка 1999. године, пре него што је НАТО донео одлуку да почне са ваздушним нападима, изгледа далеко мањи у односу на насиље у лето и јесен 1998. НАТО је тражио инцидент. У том тренутку догодио се "масакр у Рачку".

Масакр Срба над четрдесет наводних цивила у косовском месту Рачак био је у Европи и Вашингтону најшире доживљен као коначни знак упозорења, и као такав приказан у медијима. Преовлађујуће гледиште било је да се нешто мора учинити, и то брзо, или ће се босанска агонија катастрофално поновити, са штетним последицама по будућност Европе и кредибилитет трансатлантске алијансе (Р. Фолк, 1999:849-50).

За америчке званичнике, а нарочито за државног секретара Олбрајтову, инцидент у Рачку послужио је као зелено светло да се Косово коначно одвоји од контроле Милошевићевог режима, и уједно, да се Милошевић потенцијално елиминисе. "Моја прва реакција", Олбрајтова је касније прокоментари-

рисала, "била је да су (Срби) заправо започели кампању истребљења Косовара... био је то изазвани догађај... подстакао је све нас да кажемо да ово захтева крупнији план и постепено приступање војном планирању ваздушне кампање (Л. Коен: 260-1)

3.4. Мировна конференција у Рамбујеу

Конференција у Рамбујеу је била важна као озбиљан дипломатски напор пре него што се прибегне војној интервенцији. Међутим, Рамбује је био необична конференција утолико што су услове за решење спора у суштини диктирале државе које су је сазвале, док су саме сукобљене стране једино могле да одаберу или да потпишу. или да се суоче са војном одмаздом. У пракси, простора за преговоре је било, мада се води жива расправа о томе да ли је конференција намерно замишљена да доведе до одбијања српске/југословенске стране. (Р. Денројтер: 22)

Ц. Керт тврди да потези америчких дипломата током преговора у Рамбујеу, фебруара и марта 1999, јасно указују на то да су Сједињене Државе желеле да Србија одбаци политичко решење косовског проблема како би се оно даље искористило да оправда нападе НАТО-а на Србију. У том смислу, није било простора за компромис у садржају Анекса Б, под називом: "Статус мултинационалних снага за имплементацију". Анексом Б се одобравало слободно кретање снага НАТО-а и њихово извођење војних операција у било ком делу Савезне Републике Југославије, дакле и у самој Србији (Ј. Керт: 78)

Милошевић је касније окарактерисао разговоре у Рамбујеу као "диктат Клинтонове администрације". (Л. Коен: 263.). Југословенски министар спољних послова Јовановић је у Савету безбедности одмах после напада НАТО-а дао следећу изјаву: "по трећи пут у овом веку, српском народу је постављен ултиматум - 1914., па опет 1940-тих година. У оба случаја, Срби су одбили да капитулирају и одбацили ултиматуме. Данас се Југославија суочава са још једним ултиматумом - овога пута од НАТО-а, од такозваних демократских земаља. Понуђене су јој две алтернативе - или да се добровољно одрекне дела своје територије или да јој овај буде силом одузет. То је суштина "решења" понуђеног на "преговорима" у Француској. (Саопштење за штампу, СЦ/6657).

Као што је раније поменуто, изгледа да је од самог почетка намера Сједињених Држава у Рамбујеу била да наведу Југославију да одбије прелазни споразум и да се припреми терен за интервенцију НАТО. С обзиром на овакво стање ствари, днев-

ни ред око будућег статуса Косова био је тек споредан. Кажњавање Милошевићевог режима добило је приоритет над политичким статусом Косова и над помоћи косовским Албанцима чија су људска права била угрожена.

Контакт група је поновила да не подржава ни независност нити одржавање статуса кво. Принципи решења косовског проблема треба да се темеље на територијалном интегритету Југославије, узимајући у обзир права косовских Албанаца и свих житеља Косова у складу са стандардима ОЕБС-а, Хелсиншким принципима и Повељом УН. (М. Велер, 1999: 235). Контакт група заступа јачи статус Косова у оквиру Југославије и признаје да ово мора подразумевати висок степен аутономије. Повезаност између Клинтонове администрације и ОВК крајем 1990-тих проистицала је из заједничког непријатељства према Милошевићевом режиму у Београду, а не из америчке подршке сепаратистичком пројекту ОВК о Великој Албанији.

П. Гауен оштроумно запажа да је отпор који је НАТО има према захтевима косовских Албанаца за независност резултат више чинилаца: НАТО је страховао од могућности Велике Албаније која би дестабилизovala Македонију и имала утицаја на равнотежу на ширем подручју западног Балкана. САД су се плашиле да би самоопредељење Косова могло да доведе до цепања Дејтонског споразума, који је искључио могућност за самоопредељење босанских Срба, као и за прикључење босанских Хрвата Хрватској. (П. Гауен:48)

Заменик државног секретара, С. Талбот од почетка није придавао важност независности Косова и сматрао је могућност Велике Албаније опасном за Балкан.

" Ми смо суспендовали административну управу Београда у Покрајини. Али то не значи да ми подржавамо независност Косова. Сецесија би, пре свега, охрабрила поборнике Велике Албаније - јединствене државе која се протеже широм Балканског полуострва од Албаније до северозападне Македоније. Велика Албанија представљала би исту анатему за мир у региону као и Велика Србија." http://www.state.gov/www/policy_remarks/1999/990204_talbott_transat.html

Према већ наведеним принципима хуманитарне интервенције, конференција у Рамбујеу требало је да исцрпи сва дипломатска средства за компромис међу странама у кризи на Косову, али остала је далеко од тога.

Д. Чендлер запажа да су државе НАТО савеза пре биле спремне да зарате него да компромитују своју моралну премоћ тражећи решење кроз преговоре. Ричард Фолк такође запажа

да у таквим приликама, определивши се за рат, НАТО као да је одбацио своје правно, морално и политичко опредељење да прибегне рату само као крајњем решењу". (Л. Чендлер:178).

4. Хуманиитарна интервенција и америчка спољна политика

4.1. Ваздушни напади НАТО и С.А.Д

У таквим околностима, НАТО је 24.марта отпочео "Операцију здружених снага" против Југославије. Очигледно, НАТО је одлучио да је боље и не тражити одобрење, него да оно буде спречено ветом, што би можда искомпликовало дипломатске напоре за решење кризе и политички отежало војну акцију која је уследила. У вези са обимом акција који би требало да буде сразмеран циљу окончања кршења људских права, акције НАТО-а на Косову су избегле две повезане контрадикције у које су запале раније интервенције. Прва је била између циљева и средстава; друга између чувања мира и његовог наметања. На Косову, НАТО је од почетка недвосмислено показао спремност да употреби онај ниво ваздушних дејстава који се покаже као неопходан да се председник Милошевић примора на повлачење југословенских снага из Покрајине. Пошто је ово био циљ, питање непристрасности се није ни постављало. (Ј. Мејол: 275)

Операција здружених снага била је прва континуирана употреба силе током пола века постојања Алијансе, а акција је предузета без сагласности Савета безбедности УН. Био је то први случај војног притиска за заустављање кршења људских права које једна држава чини унутар својих граница над сопственим грађанима. Био је то такође и први случај да је стратешки циљ остварен ваздушним дејствима која нису била пропраћена континуираним копненим дејствима. (П. Лиота:29)

Клинтон се обратио нацији и затражио разумевање за ову операцију. "Морални је императив окончати ову трагедију. То је такође битно и за амерички национални интерес. Косово јесте мало, али оно лежи на једном од најважнијих раскршћа између Европе, Азије и Средњег истока. То је место сусрета ислама са западним као и православним крилом хришћанства. На југу су савезници, Грчка и Турска; на северу наши нови дипломатски савезници у Средњој Европи". (М. Велер, 1999:498)

Амбасадор САД при Уједињеним нацијама Барли, изјавио је у Савету безбедности: "Ми и наши савезници покренули смо војну акцију са јаким осећањем одбојности. Али верујемо да је таква акција неопходна као одговор на бруталне прогоне косовских Албанаца и кршење међународног права које чини Београд". (С/ПВ 3988)

С. Блументал подвлачи значај ове операције за трансатлантске савезнике; ако би се допустило тињање кризе и успех етничког чишћења, Европу би преплавиле избеглице. Људска трагедија била би застрашујућа. То би могло да деморализује централно-левичарске политичке партије, док би десничарске снаге угрбиле прилику да ојачају утицај, манипулишући страховима од навале имиграната и тражилаца азила. НАТО би деловао као слаба, неделотворна организација. Ширење НАТО-а би постала бесмислена вежба. (С. Блументал: 633)

4.2. *Редефиниција НАТО-а и С.А.Д.*

Како би се повратио и ојачао кредибилитет НАТО, током деведесетих, амерички креатори политике су се борили са проблемом поновног измишљања НАТО-а, нарочито редефинисања његове сврхе и чланства. Први корак у том редефинисању НАТО-а било је "проширење", пријемом у чланство три средњоевропске државе: Пољске, Мађарске и Чешке Републике. Међутим, Клинтонова администрација је уједно развијала концепцију да се амерички национални интереси на Средњем истоку, које угрожавају непожељне државе попут Ирака и Ирана, могу боље заштитити ако се у надлежности НАТО-а нађу не само нове територије унутар Европе већ и изван ње. НАТО који је спреман да изађе из "свог делокруга" био би од највеће користи на подручју Средњег истока, подједнако важан у питањима "тока виталних ресурса" као и "масовне производње нуклеарно-биолошко-хемијског наоружања и његовог пласмана". (Р.Синг:75).

Клинтонова администрација настојала је да редефинише и прошири смисао НАТО-а у правцу истока кроз промоцију новог Стратешког концепта који би био усредсређен на нове претње и задатке. Нови Стратешки концепт би артикулисао једну свеобухватну и растегљиву редефиницију "ризика и претњи по безбедност"; безбедност Алијансе изложена је већем броју војних и невојних ризика који су вишесмерни и често тешко предвидљиви. Ови ризици обухватају несигурност и нестабилност унутар и око евроатлантске зоне и могућност избијања регионалних криза на рубу Алијансе, које могу брзо да

ескалирају.... Сваки оружани напад на територију Савезника, из било ког правца, потпадао би под Члан 5 и 6 Вашингтонског споразума. Међутим, на безбедносне интересе Алијансе могу деловати и други ризици ширег обима, у које спадају тероризам, саботажа и организовани криминал, као и ометање токова виталних ресурса (Р. Синг: 76)

У овом новом Стратешком концепту, врло је вероватно да је Балкан - који је истовремено и у Европи и изван ње и који представља мост између Европе и Средњег истока - био очигледно место за почетак великог марша НАТО савеза ван свог округа према виталним ресурсима.

С. Талбот је подвукао улогу Европе у новој стратегији. "Деценијама, САД су биле усредсређене на то шта могу да учине за Европу. Данас САД много више размишљају о томе шта могу да учине са Европом - да унапреде заједничку безбедност, просперитет и демократске вредности. Али је такође потребно сагледати и то да већина садашњих и догледних изазова за европску безбедност подразумева мисије које не потпадају под Члан 5; стога је потребно да будемо боље припремљени да се и са њима ухватимо у коштац." (http://www.state.gov/www/policy_remarks/1999/990204_talbott_transat.html).

Овде морамо да обратимо пажњу на значење "кредибилитета НАТО". За Сједињене државе, он означава монолитну алијансу и њихову централну позицију. Током припрема, као и саме НАТО акције, поново се показала америчка стратегија која је само истакла амерички примат и уједно јасно доказала да би Европи могла да припадне улога тек другоразредног савезника у условима униполарне глобалне моћи, у којој она може да задржи за себе улогу ограничену на војне аспекте безбедности. Међутим, ситуацију у пост-хладноратовској ери компликује и то што се два процеса ширења ка истоку, проширење ЕУ и НАТО-а у појединим случајевима преплићу, а у другом, пак, међусобно сукобљавају на Балкану.

4.3. Хуманиитарна интервенција и домаћа политичка сцена

Сједињене Државе јесу интервенисале у Босни и на Косову, што упућује на њихову континуирану спремност да и даље буду миротворац Европе. Али, испод површине, на видело је излазила другачија слика. Американци и њихови изабрани представници су постепено увиђали да једна богата и демократска Европа у којој влада мир може да се стара о себи. Стога је бивши амерички државни секретар Хенри Кисинџер, нима-

ло изолациониста, пред почетак бомбардовања Косова заступао став да "предложено ангажовање (америчких трупа) на Косову није везано за било какву претњу безбедности САД као што је овај концепт традиционално замишљен... Уколико Косово и јесте безбедносни проблем, онда је то ствар Европе, превасходно због таласа избеглица које би сукоб могао да покрене. Косово није ништа већа претња за Америку него што је Хаити био за Европу" (К. Капчен, 64-5)

Косово је представљало тачку размимоилажења у међународним односима због тога што су НАТО снаге, предвођене САД, нападе суверену националну државу у циљу заштите људских права. Али за многе у Америци, "амерички век" завршио се на узнемирујуће сличан начин: уз снаге С.А.Д. ангажоване у удаљеним земљама на решавању последица геноцидних тенденција у недемократским режимима. (Р. Синг: 62)

Ангажовање Америке на Балкану било је у најбољем случају малодушно и имало је танушну политичку подршку. Од самог почетка, председник Клинтон је блокирао слање копнених снага, уз инсистирање да се бомбардери алијансе не спуштају испод висине од 15. 000 стопа како не би били оборени. Иако је ово била поука извучена из интервенције у Сомалији 1992., то је значајно ограничило војну операцију и ослабило удео НАТО-а у дипломатији притиска.

Демократска друштва су спремна да поднесу велике губитке ако су у игри важни интереси, а посебно ако се суоче са озбиљним угрожавањем сопственог опстанка или крупних економских или стратешких интереса које јавно мњење може лако да схвати. Али када је реч о интервенцијама које јавност превасходно доживљава као хуманитарне, а само посредно као повезане са безбедносним интересима, ниво толеранције за људске жртве је у том случају минималан.

Клинтонова администрација је водила војне операције изузетно брижљиво како би избегла страдање америчких војника. На Косову, она је страховала да ће чак и најмањи губитак довести до осипања јавне подршке овој акцији. Ситуацији у којој се нашао председник Клинтон није нимало ишла у прилог чињеница да је опозиција контролисала и Сенат и Представнички дом. Месец дана након почетка рата у коме није било ни једне једине америчке жртве, Представнички дом је ипак изразио озбиљну неверицу, гласајући 290 према 139 против финансирања америчких копнених трупа које би биле упућене у Југославију без одобрења Конгреса. Представнички дом показао је за нијансу више авантуристичког духа по питању вазду-

шних дејстава, са нерешеним исходом (213-213) у изгласавању резолуције којом се подржава бомбардовање. Овакво држање конгреса тешко да је представљало громогласну потврду америчког опредељења за стабилност у срцу Европе. Битка за Косово је тиме истакла нарастајуће неслагање између америчког наступа у спољној политици и унутрашње политике.

4.4. Нултии губици НАТО-а и косовске избеглице

Операција "нултих губитака" није дала резултате у оба рању Милошевићевог режима и окончању конфликта према првобитном плану. Изгледа да је управо таква неделотворност ваздушне кампање на косовском ратишту била кључни мотив за команду САД да преусмери главнину дејстава на стратешко бомбардовање привредних и цивилних мета у Србији. (П. Гауен: 43). Искључиви ослонац на ваздушне ударе значио је да НАТО, уколико жели да примора Милошевића да прихвати његове услове, мора да напада мете од опште важности за најширу цивилну популацију, и да те нападе мора да изводи на начин који доводи у опасност и оне који не учествују у борбама (А. Кол: 144).

Са ниједним губитком за НАТО с једне, али и све већим бројем избеглица и азиланата са друге стране, где и како да у овој ситуацији нађемо елементе непристрасног и хуманитарног?

Штавише, појам "рата без људских губитака" доживео је ерозију пред бедемом који је мукоотрпно грађен током читавог двадесетог века против олаке употребе војне силе. У мери у којој Косово сматрају "успехом", политички лидери могу да заузму гледиште да је употреба силе путем ваздушних дејстава пречишћени инструмент државничке вештине за који је потребан мањак моралних скрупула и одсуство међународних санкција (А. Кол:149).

4.5. Двосїруки аршини хуманиитарне интїрвенције

Деценија о којој је реч забележила је најмање четири упоредива примера где је држава као представник једне етничке групе систематски вршила насиље над другом етничком групом која живи у истој држави; Руанда, Бурунди, Судан и Ирак. Као и на Косову, у сваком од ових случајева нису доведени у питање традиционални, очигледни амерички национални интереси. Међутим, за разлику од Косова, где је постојао мање очигледан али значајан интерес САД (промоција НАТО-а као међународне институције била је у средишту импресивне стра-

тегије САД) у остала поменуа четири случаја није се нашао пред искушењем ниједан други амерички национални интерес. Упркос читавој реторици о људским правима и хуманитарној интервенцији, Клинтонова администрација заправо није била вољна да уђе у рат на чисто хуманиитарној основи, без обзира на то колико је сама ситуација била убедљива. (Ј. Керт:81).

По завршетку Хладног рата, западне владе су преузеле вођство у промовисању људских права и демократских вредности, али њихова спремност да интервенишу у унутрашњим питањима држава, чије су владе прекршиле ове норме је и даље била врло селективна, нарочито тамо где то није имало директне везе са њиховим сопственим интересима. (Ц. Мејол:273)

Оно што штети америчком кредибилитету није то што Сједињене Државе делују у складу са својим интересима, већ то што тврде да су мање заинтересоване од свих осталих. Постоји упадљив раскорак, примера ради, између жустрих америчких захтева да се Милошевићу суди пред Хашким трибуналом за злочине у Босни и на Косову и подједнако упорног одбијања САД да одобре формирање Међународног суда за злочине (А. Кол: 148)

Па ипак, док се опирање Америке да интервенише широм света осуђује као колебљивост, интервенција САД по правилу побуђује оптужбе за јенкијевски империјализам. Жељена или не, Америка је често на удару критика било да војно интервенише или не. Ово је неизбежно довело до тврдњи о двоструким стандардима, али потешкоће око оправдавања победа без крвопролића америчким унутрашњим императивима као и њена потреба да одрже коалиционо јединство УН и НАТО (које налаже уздржаност у примени силе) насупрот бруталности грађанског рата и геноцида (који изискује брзо решавање) је константа која се опире универзалним рецептима.

5. Хуманиитарна интервенција и њена процена

5.1. Нови интервенционизам и традиција праведног рата

Хуманитарна интервенција се увек може правдати својом "хуманитарном" сврхом, без обзира на стварну сврху која стоји иза ње. Према Н. Кришу, мали број тема из области међународних односа је фасцинирао толики број писаца као што је то случај са проблемом хуманитарне интервенције, а свакако је веома мали број тако заслепљујућих. Расправе о овом

проблему увек су усредсређене на суштину, а заговорници права да се интервенише из хуманитарних разлога су упорно истицали своју вишу моралност у односу на противнике. (Н. Крич: 2)

Обраћање В. Хавела је типичан пример за то; постоји нешто што ниједна разумна особа не може да оспори: ова (НАТО кампања) је вероватно први рат који није вођен у име "националних интереса", већ у име принципа и вредности. Алијанса се бори из забринутости за судбину других. Бори се зато што ниједна пристojна особа не може да са стране посматра систематско, државно-режирано убијање других људи. (Д. Чендлер: 68)

Чини се да овде постоји скривена замка у аргументу о хуманитарној интервенцији. Као што тврди Д. Чендлер, чак и најгори резултати међународног мешања у региону тумачени су не као доказ неуспеха политике НАТО и САД већ, по речима Председника Клинтона: "пружили смо им шансу да остваре мир, а они су је прокоцкали". Шта год се дешавало у дотичној земљи, под међународним санкцијама или војном акцијом, може се приказати као боље од неинтервенције. У случају држава-отпадника, претпоставка да је геноцид неизбежан, или да се за кризу може окривити "култура насиља" значи да се неуспех политике стране која интервенише у одбрану људских права може лако превазићи. Осим у случају да од ње страдају сви етнички Албанци на Косову, успех НАТО-ве насумичне бомбашке кампање био је загарантован (Д. Чендлер: 74-5).

Н. Чомски оштро критикује оно што називамо "новим интервенционизмом". "Нови интервенционизам поздравила је интелектуална јавност и проучаваоци права који су прогласили ново раздобље у међународним односима у коме ће просвећене државе најзад моћи да употребе силу тамо где "верују да је то праведно" одбацујући "рестриктивна стара правила" и повинујући се "модерном поимању правде" које сами обликују.... Забринуте смо због 'настајућих норми оправдане интервенције' држава или савеза које не траже или не добијају дозволу међународне заједнице, али ипак користе силу зато што "верују у њену праведност". (Н. Чомски: 4)

У вези са тим, недавна изјава америчких интелектуалаца: "За шта се боримо?" као да потврђује аргумент Чомског. "Разум и помно морално промишљање такође нас уче да постоје времена у којима први и најбитнији одговор на зло јесте да се оно заустави. Постоје времена када је ратовање не само мо-

рално допуштено, него и морално неопходно, као одговор на кобне чинове насиља, мржње и неправде. Данашње време је такво" http://www.propositionsonline.com/html/fighting_for.html

5.2. Хуманитарна интервенција и 11. септембар

Расправе о хуманитарној интервенцији у случају кризе на Косову поставиле су пред нас класичне проблеме у новом руху у склопу међународних односа у пост-хладноратовској ери. Од нас се тражи одговор на тешка питања у вези са дихотомијом између права човека и државног суверенитета, између етичког и политичког, коначно о самој валидности ових дихотомија. Јесу ли ове теме и даље важеће након 11. септембра? После 11. септембра, улазећи у "нову врсту рата", Сједињене Државе као да су одбациле напетост коју је постављала расправа о хуманитарној интервенцији. Шта се то догодило на путу од Косова до Кабула?

Р. Фолк ово критично питање образлаже на следећи начин: "Пре 11. септембра често је долазило до жучних расправа око тога да ли се обрасци хуманитарне дипломатије развијају у опште корисном смеру. После 11. септембра, овакве расправе знатно су изгубиле на упадљивости, као да више уопште нису биле политички релевантне. Тешко је замислити неку значајнију међународну иницијативу како позива на хуманитарну интервенцију све док се води глобални рат против тероризма. Када је реч о америчкој спољној политици, 11. септембар као да је изразито залагање за међународна људска права потиснуо у сферу носталгије, везујући га за неки једноставнији, питомији свет који више не постоји." (Р. Фолк, 2003, 155-6, 166)

5.3. Хуманитарна интервенција и њена процена

Хуманитарна интервенција НАТО-а је према Повељи УН незаконита акција и политички је неоправдана, чак и када се о њој суди полазећи од начела хуманитарне интервенције које је поставио С. Марфи. У овом смислу, с тачке гледишта заштите људских права косовских Албанаца, може се слободно рећи да је хуманитарна интервенција била потпуни промашај.

Ако оваква акција значи право страних држава да интервенишу у недостатку доказа о тешким и широко распрострањеним повредама међународних људских права, то даје одрешене руке хегемонистичким државама да употребе силу у сврхе које су видно неспојиве са међународним правом (Ц. Чарни: 841). Што се више буде пружала могућност да концепт милита-

ризма у име људских права добије легитимитет, нарастаће и неједнакост између држава-спроводилаца и остатка света. На овај начин ће западним силама предузимање војних акција бити лакше, а оспоравање легалитета војне интервенције мање моћним државама теже. (Д. Чендлер: 191).

Међутим, када је у питању *realpolitik*, или спољна политика САД, она је послужила да се постигне већи број циљева. Д. Џонстон набраја следеће резултате у спољној политици Сједињених држава:

- Афирмисати ауторитет Сједињених држава у одлучивању о томе где и како спровести "хуманитарну интервенцију";
- Рехабилитовати агресивни рат као морално прихватљив и чак нужан продужетак политике, у испуњавању самозваних "хуманитарних" циљева;
- Поставити војну акцију Сједињених Држава и њихових НАТО-савезника изнад постојећег међународног права, захваљујући идеји "хуманитарног рата", најновијег оличења "бремена белог човека";
- Јасно пред целим светом приказати технолошку надмоћ војне опреме САД - како пред НАТО-савезницама које морају да је купују, тако и пред осталима који морају да је се плаше;
- Потврдити, на његов педесетогодишњи јубилеј, виталност једног новог, агресивнијег НАТО-а коме је додељена нова пост-хладноратовска мисија неограничена Споразумом или географским оквирима;
- Афирмисати доминацију Сједињених Држава над тек зачетом "спољном и безбедносном политиком Европске Уније";
- Успоставити примат НАТО-а над Европском унијом у интеграцији држава Средњоисточне Европе, са кључним економским и политичким импликацијама;
- Спречити да само Европа - нарочито Немачка - постане једина хегемона сила на Балкану и тако блокирати много "већу Европу" која се протеже на истоку до словенских држава и средње Азије на рачун Сједињених држава.

Ипак, цена постизања ових циљева плаћена је животима косовских Срба и Албанаца. Пред ваздушним нападима са висине од 15,000 стопа, многи становници Косова и Србије били

су приморани да као избеглице и расељена лица напусте своја насеља. Косовска криза и савезничка војна операција се могу окарактерисати као "Источно питање" данашњице.

Другим речима, велике силе, које се данас зову државе Контакт-групе, ушле су у велику трку за стратешку, политичку и економску хегемонију или вођство на Балкану. Овде се отворила борба за превласт између ОЕБС-а кога Русија сматра водећим ауторитетом за питања мира и безбедности у Европи, ЕУ и њених још увек слабашних покушаја да успостави свој безбедносни идентитет и циља Сједињених Држава и Велике Британије да очувају доминантну улогу НАТО-а.

Литература:

- S. Blumenthal (S. Blumental), *The Clinton Wars: An Insider's Account of the White House Years*, London, Penguin Books Ltd, 2003
- R. Caplan (R. Kaplan), "International Diplomacy and the Crisis in Kosovo", *International Affairs*, 74(4), 1998
- R. Chandler (R. Čendler), *From Kosovo to Kabul: Human Rights and International Intervention*, London, Pluto Press, 2002.
- J. Charney (X. Čarni), "Anticipatory Humanitarian Intervention", *The American Journal of International Law*, Vol. 93, 1999
- C.Chinkin, (Č.Činkin) "Kosovo: A 'Good' War or 'Bad' War", *The American Journal of International Law*, Vol.93, 1999
- N. Chomsky (N. Čomski), *The New Military Humanism: Lessons from Kosovo*, Monroe, Common Courage press, 1999
- L. Cohen (L. Koen), *Serpent in the Bosom: The Rise and Fall of Slobodan Milosevic*, Boulder, Westview Press, 1999
- A. Coll (A.Kol), "Kosovo and the Moral Burdens of Power", in A. Bacevich, E. Cohen eds, *War over Kosovo*, New York, Columbia University Press, 2001
- R. Dannreuther (R. Denrojter), "War in Kosovo: History, Development and Aftermath", in M. Buckley, S. Commings, eds., *Kosovo: Perceptions of War and Its Aftermath*, London, Continuum, 2001.
- Independent International Commission on Kosovo, *Kosovo Report*, New York, Oxford University Press, 2000
- R. Falk (R.Folk), "Kosovo, World Order, and the Future of International Law", *The American Journal of International Law*, Vol.93, 1999
- R. Falk (R.Folk), *The Great Terror War*, Glouchestershire, Ariss Publishing Ltd, 2003
- P. Gowan (P. Gauen), "The War and Its Aftermath", in P. Hammond, E. Herman, eds., *The Media and the Kosovo Crisis*, London, Pluto Press, 2000.

- N. Krisch (N. Krič), "Legality, Morality and Dilemma of Humanitarian Intervention after Kosovo".
- C. Kupchan (Č. Kapčan), "Kosovo and the Future of U.S. Engagement in Europe: Continued Hegemony or Impending Retrenchment?", in P. Martin, M. Brawley, eds., *Alliance Politics, Kosovo, and NATO's War*, New York, Palgrave, 2000.
- J. Kurth (Dž. Kert), "First War of Global Era: Kosovo and U.S. Grand Strategy", in A. Bachevich, E. Cohen, eds, *War over Kosovo*, New York, Columbia University Press, 2001.
- L. Henkin (L. Henkin), "Kosovo and the Law of 'Humanitarian Intervention' ", *The American Journal of International Law*, Vol.93, 1999.
- D. Johnstone (D. Džonston), "Nato and the New World Order: Ideals and Self-Interest" in P. Hammond, E.Herman, eds., *The Media and the Kosovo Crisis*. London. Pluto Press, 2000.
- P. Liotta (P. Liota), "After Kosovo: Terminal Ambiguity", *Problems of Post-Communism*, 49(3), 2002.
- J. Mayall (Dž. Mejol), "The Concept of Humanitarian Intervention Revisited", in M. Buckley, S. Cummings, eds., *Kosovo: Perceptions of War and Its Aftermath*, London, Continuum, 2001
- M. McGwire (M. Mekgvajer), "Why did we bomb Belgrade?", *International Affairs*., 76(1), 2000.
- S. Murphy (S.Marfi), *Humanitarian Intervention: The United States in an Evolving World Order*, Philadelphia, University of Pennsylvania Press, 1996.
- J. Nye (Dž. Naj), *The Paradox of American Power: Why the World's Only Superpower Can't Go It Alone*, New York, University Press, 2002.
- A. Roberts (A.Roberts), "The So-Called 'Right' of Humanitarian Intervention", (presented at Kyushu University, 7 July 2001)
- R. Singh (R.Sing), "American Perceptions", in M. Buckley, S. Cummings, eds., *Kosovo: Perceptions of War and its Aftermath*, London, Continuum, 2001.
- S. Tharoor (S. Tarur), S.Daws (S. Dos), "Humanitarian Intervention", *World Policy Journal*, summer, 2001.
- R. Wedgwood (R.Vedžvud), "NATO's Campaign in Yugoslavia", *The American Journal of International Law*, Vol.93, 1999
- M. Weller (M. Veler), *The Crisis of Kosovo 1989-1999: From the Dissolution of Yugoslavia to Rambouillet and the Outbreak of Hostilities*, Cambridge, Documents & Analysis Publishing Ltd, 1999.
- M. Weller (M. Veler), "The Rambouillet Conference on Kosovo", *International Affairs*, 75(2), 1999

* *

*

У наше време и највећи рајдови и најсавршеније победо рејко и нејојџуно решавају џиџања збоџ којих се рајовало и победило, али заџо ојџварају редовно велик број нових и џешких џиџања.

Иво Андрић, Госџоџица

УДК : 341.234

Примљено:

04.03.2006.

Прихваћено:

03.04.2006

Оригинални научни рад

НАЦИОНАЛНИ ИНТЕРЕС

NATIONAL INTEREST

Година II, vol. 2

Бр. 1 / 2006.

стр. 165-184

*Борис Кривокајић**

МАЊИНСКА ПРАВА: ИНДИВИДУАЛНА И/ИЛИ КОЛЕКТИВНА ПРАВА

Резиме

Рад се бави сложеним и осетљивим питањем које се своди на то да ли су мањинска права (права признања припадницима етничких мањина) по својој природи индивидуална или колективна? Другим речима да ли оно што спада у категорију мањинских права припада мањинцима као појединцима (као посебној категорији грађана односно земље) или, макар у извесној мери, припада мањинским колективитетима као таквима.

У изражању за одговором аутор наводи и анализира релевантне одредбе најважнијих међународних докумената, да би на крају закључио да најважнији међународноправни документи не садрже признавање колективних права мањина. У даљем тексту писац се бави односом колективних права мањина и права на самоопредељење.

У оквиру закључних разматрања аутор констатира да без обзира на то како их квалификује међународно право или унутрашње право неке земље, извесна права из категорије мањинских права су сама по себи колективна. Тако нпр. право на оцртанак мањине; право на очување мањинског идентитета; право на одржавање међусобних контаката; право на непосредну заступљеност у представничким шелима и другим органима власти; право на организовање и одржавање образовних, културних и сличних институција; и др. У ред таквих права спада и право (што где је признао) на

* Научни савешник у Институту за уредно право (Београд) и професор Међународног јавног права на Правном факултету Универзитета Источно Сарајево.

територијалну и сваку другу аутономију. На исти начин у ред колективних права спадају и право на изражавање верских и националних празника мањине, право на истицање националних симбола и знамења, и др. Колективни карактер ових права проистиче из чињенице да се она јамче не појединцима, већ свим члановима мањине као одређене заједнице, док је њихово уживање, с друге стране, најчешће немогуће без конзаката са другим члановима групе.

Оно што, међутим, треба стално имати на уму је чињеница да колективна права не значе (не укључују) право на самоопредељење, а посебно не право на оцетиљење.

Кључне речи: Етничке мањина, људска права, колективна права, самоопредељење, аутономија

Колективна мањинска права?

Међу многим спорним питањима која се тичу заштите етничких и других мањина, јавља се проблем да ли су призната мањинска права, како то многи тврде, индивидуалног или су, и колективног карактера. Другим речима да ли оно што спада у каталог мањинских права припада мањинцима као појединцима (као посебној категорији грађана односно земље) или, макар у извесној мери, припада мањинским колективитетима као таквима.

Ово је занимљиво нарочито због тога што савремено међународно право све више уважава и извесна колективна људска права (тзв. "људска права треће генерације" односно "права солидарности"),¹ па се може поставити питање није ли време да се и мањинама признају одређена колективна права.

Поменута дилема није пуког теоријског значаја. Наиме, ако се стане на становиште да има и извесних мањинских права која припадају мањинама као колективитетима, отвара се низ нових проблема, у првом реду питање ко је онда титулар таквог права (безлична мањинска заједница или неке мањинске организације и које), односно ко у случају кршења таквог права има овлашћење да у име односне мањине иступи у његову заштиту. Посебно је питање шта све спада у тако схваћена права и где су границе вршења тих права.

1 Право на мир; право на економски, социјални у културни развој; право на слободно управљање природним богатствима и ресурсима; право на заштиту средине; и др.

Као један од аргумената опонената тезе о колективним мањинским правима служи чињеница да најважнији савремени међународноправни извори и на универзалном и на регионалном плану не познају ту категорију права.

Наиме, колективна права мањина не помињу се ни у једном релевантном универзалном документу - ни у Међународном пакту о грађанским и политичким правима, ни у Декларацији УН о правима припадника националних или етничких, верских и језичких мањина.

Истини за вољу, Пакт у чл. 27. говори да лица која припадају етничким, верским или језичким мањинама не могу бити лишена права да у *заједници са другим члановима своје зрује* имају свој сопствени културни живот, исповедају своју сопствену вероисповест и обављају верске дужности, или да употребљавају свој сопствени језик.

На исти начин, и Декларација (чл. 3.) говори о томе да се мањинска права могу остваривати појединачно или у *заједници са другим припадницима своје зрује*. Декларација, међутим, у чл. 1/1 налаже државама да "штите егзистенцију и национални или етнички, културни, верски и језички идентитет мањина на њиховим територијама и да подстичу услове за унапређивање тог идентитета." Мада би се у овоме могао тражити некакав основ за проглашење ових обавеза држава правима мањина (дакле, колективитета), исто тако би се могло тврдити да творци Декларације нису имали намеру да признају та (колективна) права, јер да су то хтели, то би врло лако постигли простим уношењем једне недвосмислене формулације.

Оквирна конвенција за заштиту националних мањина, која је у Европи најважнији регионални правни документ у овој материји, без обзира на свој назив (у коме се помињу само "мањине", тј. колективитети, а не и њихови припадници), у основи усваја принцип индивидуалних права мањина, који је, истина, коригован помињањем права која припадници мањина остварују појединачно или у *заједници с другима*.² Конкретно, таква је формулација из чл. 3/2 која на општи начин утврђује да припадници националних мањина могу да врше права и уживају слободе које произлазе из начела садржаних у Конвенцији, појединачно или у *заједници с другима*. И поред тога, чињеница је да Конвенција нигде не помиње изричито колективна права мањина, а да напротив, стално говори о *припадницима*

2 Овде и даље подвукао Б.К.

цима националних мањина, односно сваком припаднику националне мањине (види нпр. чл. 3/1, 4/1-2, 5, 7-11 итд.). Међутим, мора се признати да се у чл. 1 помиње "заштити националних мањина и права и слобода припадника тих мањина",³ дакле поред права припадника мањина говори се и о заштити самих мањина. Ипак, и ту стоје приговори који су истакнути у вези са сличном формулацијом садржаном у Декларацији УН.

Уз то, наведене одредбе изричито говоре о правима "лица која припадају тим мањинама" (чл. 27 Пакта), односно о "припадницима" одговарајућих мањина (Декларација УН и Оквирна конвенција). Мањине као титулари било каквих права се, дакле, нигде не помињу.⁴ Исту логику (права припадника мањина тј. појединаца, с тим да се нека од њих могу вршити у заједници односно удружено са другим таквим припадницима) следили су и неки други међународни документи, па је нпр. налазимо у последњем ставу тачке 32 Копенхашког документа КЕБС (1990),⁵ као и чл. 3/2 Предлога додатног протокола уз

3 Та одредба заправо гласи: "Заштита националних мањина и права и слобода припадника тих мањина саставни је део међународне заштите људских права и као таква спада у област међународне сарадње."

4 У својој познатој студији Франческо Капоторти нуди три разлога за то што мањине као колективитети нису одређене као титулари мањинских права у Међународном пакту о грађанским и политичким правима. Први је историјски и састоји се у томе да су у систему заштите мањина 1919. и 1920. г. права била дата само појединцима, те да и поред тога што је касније развијена теорија о међународној личности мањина (у вези са правом на притужбу које је дато и припадницима мањинских групација и самим таквим групацијама) стоји примедба да су се релевантни споразуми и други међународни инструменти односили на индивидуална права тј. права припадника мањина. Други разлог је неопходност доследног формулисања Пакта који уређује индивидуална права, с тим да као једино колективно право утврђује право на самоопредељење, што је, међутим, потпуно друга тема од права припадника мањина. И, најзад, трећи разлог је политички. Он се огледа у чињеници да би давање мањинама права, а тиме и правног статуса, могло да допринесе порасту тензија између њих и државе, при чему би мањина као један ентитет могла да има ауторитет за заступање интереса одређене заједнице, док би држава заступала интересе целокупног становништва. Да ствар буде гора, при томе би органи ентитета могли, у настојању да очувају јединство и снагу групације, да игноришу слободу сваког појединца, припадника мањине, да бира између добровољне асимилације са већином и очувања сопствених разликовних карактеристика. Капоторти Ф.: *Права припадника етничких, верских и језичких мањина*, Београд 2001, стр. 143-144 (пар. 206-210).

5 "Припадници националних мањина могу остваривати и уживати своја права појединачно, као и у заједници са осталим припадницима своје групе" (подвукао Б. К).

Овај документ такође садржи одредбу о заштити мањина. Она гласи: "Државе учеснице ће штитити етнички, културни, језички и верски идентитет националних мањина на својој територији и створити услове за унапређење тог идентитета" (тачка 33/1).

Конвенцију за заштиту људских права и основних слобода који се односи на лица која припадају националним мањинама (саставни део Препоруке Савета Европе бр. 1201/1993).⁶

Пошто се, на тај начин, у свим наведеним изворима јавља неки облик формулације "у заједници са другима", поставља се питање да ли је она исто што и признавање колективних права или се ради само о констатовању да су нека права таква да се могу остваривати једино у заједници (као скуп појединачних права, али не и неко ново, колективно право?).

Одговор је да то није исто, пошто се у датим примерима заправо прецизира начин уживања односних права (појединачно или у заједници са другима), а не и то коме односно право припада, ко је његов титулар. И када се врши у заједници, право остаје индивидуално. Заправо, ту се, строго узев, јавља истовремено вршење од стране одређеног круга лица истоветног индивидуалног права.

Мада можда на први поглед није уочљива, разлика постаје јасна када се замисли ситуација у којој је односно право прекршено. Ако је његов титулар појединац, он ће бити овлашћен да захтева заштиту тог свог права пред надлежним унутрашњим и међународним органима. Ако је титулар права група тј. колективитет, онда ће њени представници (изабрани органи самоуправе, делегати у парламенту и сл.) моћи да у име читаве групе захтевају предузимање одговарајућих мера. Међутим, када је реч о праву које се остварује "у заједници са другима" заштиту би, у принципу, могли захтевати било конкретни оштећени појединац, било група конкретних појединаца који су оштећени повредом права (тј. више појединаца одједном).

Уосталом, у Општем коментару Комитета за људска права бр. 23(50) поводом члана 27. Пакта (Коментар је усвојен 26.4.1994), истакнуто је (тач. 1) да Комитет сматра да се тим чланом успоставља и признаје право које се односи *на њојединце* (овде и даље подвукао Б.К.), односно да се он односи на права која су *дајта њојединцима* (тач. 3).

На истој линији је и Коментар одредаба *Оквирне конвенције за заштитиу националних мањина*, у којем је изричито утврђено (тачка 37, коментар члана 3/2): да "се признање могућности заједничког вршења ових права и слобода разликује од појма колективних права."

6 "Свако лице које припада националној мањини може остварити и уживати своја права појединачно или удружено са осталима".

Најзад, треба имати у виду да од поменутих докумената само *Пакт* и *Оквирна конвенција* имају правно обавезну снагу.

Према томе, и поред свих могућих контроверзи, могло би се закључити да најважнији вишестрани међународноправни документи не садрже признавање колективних права мањина.

Међутим, посебно у најновије време, све је више билатералних споразума и других инструмената који мање или више јасно признају колективна права мањина. Колективна права мањина се нпр. помињу у преамбули *Декларације о принципима сарадње између Републике Мађарске и Украјинске ССР у јамчењу права националних мањина* (1991).⁷ Истовремено, све већи број двостраних међународних уговора као титуларе односних права односно предмет заштите наводи "мањине", а не "припаднике мањина". У ред таквих докумената спадају и најновији споразуми Југославије односно Србије и Црне Горе са једним бројем суседних држава.⁸

Када је реч о унутрашњим правним порецима, одговор на ово питање, већ по логици ствари, зависи од решења интерног законодавства сваке конкретне земље. Може се, међутим, одмах приметити да је у овом тренутку велики број држава невољан да мањинама призна колективна права, па се у том смислу у уставима и другим релевантним прописима говори о правима "припадника мањина" (дакле, појединача), а не о и правима "мањина" (колективитета). Штавише, још увек је исувише много примера да државе не признају ни пуко постојање на својој територији било каквих мањина (или само одређених мањина), у ком случају је и проблем разликовања индивидуалних и колективних мањинских права беспредметан.

Има, међутим, и земаља које својим законодавством изричито признају колективна права мањина. У ред таквих држава спадају нпр. Латвија, Мађарска, Естонија, Словенија, Србија и Црна Гора и др. Мада треба веровати да ће тим путем

7 Та одредба гласи: "Полазећи од чињенице да територију потписница насељавају националне мањине које уживају одговарајућа права, на индивидуалном и колективном нивоу, као и друга лица из њихових група...".

8 Споразум између Савезне Владе СР Југославије и Владе Румуније о сарадњи у области заштите националних мањина (2002), Споразум између Србије и Црне Горе и Републике Мађарска о заштити права мађарске националне мањине која живи у Србији и Црној Гори и српске националне мањине која живи у Републици Мађарској (2003), Споразум између Србије и Црне Горе и Републике Македоније о заштити српске и црногорске националне мањине у Републици Македонији и македонске националне мањине у Србији и Црној Гори (2004).

пре или касније поћи и друге земље, посебно када се увере да признањем колективних права мањина неће угрозити своје виталне интересе, за сада има примера сваке врсте, тако да се још увек не може рећи да у упоредном праву преовлађује признавање колективних права мањина.

Заправо, све се врти око тога шта се подразумева под садржином тих права.

Колективна права и право на самоопредељење

Много тога указује да је велики број држава и даље лично резервисан у вези са признавањем колективних права мањинама. Зашто је тако?

Ствар је у томе да се у главама многих политичара, али и лидера разних мањина, питање колективних права доживљава као први корак ка захтевима за самоопредељење мањина, при чему се то повезује са могућим захтевима за територијалну аутономију на етничким принципима, што би све у крајњој линији могло да води разбијању територијалног интегритета односне државе и сецесији дела њене територије већински настањеног припадницима одређене мањине.

С тим у вези, одмах је корисно подсетити се да је право на самоопредељење једно од основних начела савременог међународног права. Оно је укључено још у Версајски уговор и друге уговоре о миру закључене после Првог светског рата, а затим потврђено низом важних универзалних и регионалних међународноправних докумената.

Тако Повеља УН у чл. чл. 1/2 прецизира да су циљеви Уједињених нација, поред осталог:

"... развијање међу нацијама пријатељских односа заснованих на поштовању начела равноправности и самоопредељења народа и предузимање других одговарајућих мера ради учвршћивања општег мира."

На истом путу је и Декларација УН о давању независности колонијалним земљама и народима (1960), која у тачки 2 каже:

"Сви народи имају права на самоопредељење; на основу тог права они слободно одлучују о свом политичком уређењу и слободно корачају путем свој економског, друштвеног и културног развоја."

Занимљиво је приметити да *Међународни пакт о грађанским и политичким правима* и *Међународни пакт о еко-*

номским, социјалним и културним правима (оба из 1966.) у свом члану 1, садрже идентичну одредбу према којој:

1. Сви народи имају право на самоопредељење. На основу тог права они слободно одређују свој политички статус и слободно обезбеђују свој економски, социјални и културни развој;
2. Да би постигли своје циљеве, сви народи могу слободно да располажу својим природним богатствима и природним изворима, без штете по обавезе које проистичу из међународне економске сарадње засноване на принципу узајамног интереса и међународног права. Један народ не може ни у ком случају да буде лишан својих сопствених средстава за живот;
3. Државе чланице овог пакта, укључујући ту и оне државе које су одговорне за управљање несамоуправним територијама и територијама под старатељством, дужне су да помажу остварење права народа на самоопредељење и да поштују ово право сходно одредбама Повеље Уједињених нација."

На универзалном плану вреди поменути и *Декларацију УН о начелима међународног права о пријатељским односима и сарадњи држава* (1970.), која, поред осталог, садржи следећу одредбу:

"Принцип равноправности и самоопредељења народа: Према принципу равноправности и самоопредељења народа, принципу утврђеном Повељом, сви народи имају право да одреде политички статус, потпуно слободно и без страног мешања, и да наставе свој привредни, друштвени и културни развој, а свака држава је дужна да поштује ово право у складу са одредбама Повеље."

Најзад, међу регионалним документима вреди истаћи *Афричку повељу о људским правима и правима народа* (1981.), која у чл. 20 утврђује:

1. Сви народи имају право на постојање. Они имају неоспорно и неотуђиво право на самоопредељење. Они су слободни у одређивању сопственог политичког статуса као и у томе да следе сопствени економски и друштвени развој у складу с политиком за коју су се сами определили;
2. Колонизирани и потлачени народи имају право да се ослободе окова и доминације служећи се било којим средством које признаје међународна заједница;

3. Сви народи имају право на помоћ од стране уговорника ове повеље у својој ослободилачкој борби против стране доминације било да је она политичка, економска или културна."

На тај начин, нема сумње да је право на самоопредељење не само зајамчено широком лепезом међународних инструмената,⁹ већ и да се претворило у један од принципа савременог међународног права. То, дакле, није спорно. Проблем, међутим, настаје када се покушава утврдити шта то право тачно значи и коме оно припада. Или још конкретније, да ли је оно признато само народима или се на њега могу позвати и друге групе, пре свих националне мањине?

Када је реч о садржини права на самоопредељење, оно се, најкраће речено, састоји у праву свих народа и нација света да самостално одлучују о својој судбини, тј. да слободно одређују свој политички положај, остварују свој привредни, друштвени и културни развој, располажу својим природним богатствима и изворима и др. Тако схваћено, ово право се огледа у низу конкретних права, као што су право свих народа на слободан избор друштвено-политичког и економског уређења, на ослобођење од стране доминације, на отцепљење и стварање независне државе, на уједињење са другим народима, и др.

Са очигледним ослоном на сличну поделу која постоји у вези са сувереношћу,¹⁰ у литератури се указује на унутрашњу и спољну димензију права на самоопредељење. С тим у вези, истиче се да у свом унутрашњем аспекту право самоопредељења представља право становника односне државе да слободно и на бази једнакости учествују у политичком животу земље (у доношењу свих важнијих политичких одлука). За разлику од тога, спољна страна права на самоопредељење подразумева

9 Овде су наведени само неки најважнији документи. Право на самоопредељење је зајамчено и низом других инструмената, као нпр. Декларацијом УН о недопустивости мешања у унутрашње послове држава и о заштити независности и суверенитета (1965, тачка б), Декларацијом УН о социјалном напретку и развоју (1965, чл. 3/а) и др.

10 Под сувереношћу се подразумева својство државне власти да је на односној територији највиша и независна од свих других власти, што значи да је потпуно слободна у одлучивању и истовремено надређена свим другим властима и лицима на датој територији, тако да може да им наметне своју вољу. С тим у вези, у правној науци говори се о два вида суверености: *унутрашњој*, која означава неотуђиво право државе односно народа да самостално одлучује о свом унутрашњем друштвено-политичком и економском уређењу, и *спољној*, под којом се има у виду право државе односно народа да самостално одлучује о својој спољној политици, тј. приступању међународним уговорима, међународним савезима и сл.

право на независност од туђе, расистичке и колонијалне владавине.

У сваком случају титулар ових права је народ, односно његова држава која га представља и штити његове интересе. Да право на самоопредељење припада управо народима, а не и другим колективитетима несумњиво произлази из напред цитираних одредби релевантних међународних докумената. Одмах се, међутим, јавља питање, шта треба разумети под појмом "народ" - да ли је то већински народ који је створио дату државу као своју националну државу, или је то укупност свих становника те државе. Ово друго решење је свакако једино исправно. Према томе, право на самоопредељење је колективно право становништва односно земље, без обзира на евентуалне међусобне разлике (поред осталог, и према етничкој и сличној припадности). Дакле, реч је о праву које припада становништву као целини.

Да ли то право припада мањинама? Не, у сваком случају не у свој својој ширини која отвара простор за ослобођење од стране доминације, отцепљење и стварање нове државе и сл.¹¹ А управо то су имали у виду представници појединих мањина у Источној и Централној Европи, када су тврдили да ово право припада и мањинама.

Овакво схватање је неприхватљиво из више разлога од којих је довољан само један - оно је у супротности са основним принципима међународног права, посебно онима којима се јамче суверенитет и територијални интегритет држава, немешање у унутрашње послове и др., како је то учињено већ самом Повељом УН, а затим потврђено релевантним међународним документима и то како на универзалном,¹² тако и регионалном плану.¹³

Врло поједностављено, право на самоопредељење је у бити замишљено као право народа који се налазе под страном

11 Уосталом, и у већ помињаној студији Франческа Капотортија посвећеној правима припадника етничких, верских и језичких мањина јасно је констатовано да је право на самоопредељење "потпуно друга тема од права припадника мањина." Види: Капоторти Ф.: *op. cit.*, стр. 144 (пар. 208).

12 Тако нпр. Декларација УН о начелима међународног права о пријатељским односима и сарадњи између држава (1970), за коју би се могло рећи да представља неку врсту кодификације тих начела, разрађујући принцип суверене једнакости држава недвосмислено утврђује: "Територијални интегритет и политичка независност државе су неповредиви."

13 Територијални интегритет држава потврђен је нпр. Декларацијом о принципима којима се државе учеснице руководе у својим међународним односима (Хелсинки 1975) и низом других докумената КЕБС односно ОЕБС.

доминацијом да се изборе за то да преузму своју судбину у своје руке, ако треба и стварањем сопствене државе односно стицањем независности. Оно је, дакле, првенствено намењено становницима колонија као признање и подршка њиховој легитимној борби за национално ослобођење од страног подјармљивања, доминације и експлоатације. Када је реч о другим народима, оно може водити отцепљењу од дате државе само ако је таква могућност изричито предвиђена њеним уставом. Уосталом, и сама Декларација УН о давању независности колонијалним земљама и народима (1960) као што прокламује право свих народа на самоопредељење, тако исто врло јасно утврђује да "сваки покушај да се делимично или у потпуности разбије национално јединство и територијални интегритет земље неспојив је са циљевима и начелима Повеље Уједињених нација."

Даље појашњење дала је Бечка декларација усвојена на Светској конференцији о људским правима (1993). Док је, с једне стране још једном потврдила да сви народи имају право на самоопредељење, те да на основу тог права могу да слободно одређују свој политички положај и слободно остварују свој привредни, друштвени и културни живот, Декларација је (одељак I.2, други параграф), с друге стране, прецизирала коме заправо припадају ова права:

"Имајући у виду посебне околности у којима се налазе народи под колонијалним или другим видом стране доминације или стране окупације, Светска конференција о људским правима признаје право народима да предузму било које легитимне акције, у складу са Повељом Уједињених нација, како би остварили своје неопућиво право на самоопредељење. Светска конференција о људским правима сматра кршењем људских права негирање права на самоопредељење и наглашава значај истинског остваривања овог права."

Уз то, не само да би резонување које би право на самоопредељење (подразумевајући и право на отцепљење) проширило и на мањине, било у супротности са темељима савременог међународног права, већ оно суштински не би решило проблем. Напротив, све и да се допусти мањинама да се позивом на некакво своје самоопредељење прибегну сецесији (свеједно да ли формирајући нову државу или прикључујући територију на којој живе некој већ постојећој држави), тиме би се одмах поставило питање судбине оних становника који на датој територији представљају "мањину у оквиру мањине" или су припадници већинског народа који ту живе. Дакле, тим путем били би решени захтеви једне мањинске заједнице (већинске на датој

територији), али би истовремено у највећем броју случајева било отворено питање оних становника територије која се отцепљује који нису припадници односне мањине. На страну то што поменута лица можда (ако је реч о припадницима већинског народа односне државе, онда скоро сасвим извесно) не желе да промене свој статус, сецесијом би нестала једна мањина, али би се створиле нове, које би опет (бар на појединим деловима територије о којој је реч) са истим правом могле да истакну захтев за сопствено самоопредељење. У етнички мешовитим друштвима односно подручјима каквих је у свету много, овај процес би могао да се одвија практично унедоглед. Када се томе дода да овакав развој догађаја највероватније не би наишао на разумевање укупног већинског становништва у датој земљи, да би о свему томе своје виђење имале суседне државе, да би се тако омогућила атомизација скоро свих савремених држава, што би све изазвало врло бурне реакције, јасно је да би се признавањем мањинама права на самоопредељење до отцепљења, заправо отворио пут трајним међуетничким конфликтима, а врло вероватно и ширим сукобима са несагледивим последицама.

Уместо даље расправе, овде је вероватно довољно навести речи бившег генералног секретара Уједињених нација Бутроса Бутроса Галија из познате Агенде за мир (1992.):¹⁴

"Уједињење нације нису зајвориле своја вратица. Међу њим, ако би свака етничка, верска и језичка група изражила државност, не би било граница поделама, а постојање мира, безбедности и економског благостања било би још теже оствариво... Не сме се дозволити да у периоду који је пред нама дођу у сукоб два принципа од великог значаја и вредности - суверености, територијални интегритет и независности држава у оквиру усвојеног међународног система и принцип самоопредељења народа... Наша сигнална дужност је да очувамо интегритет сваке државе и пронађемо баланс погодан за све."

Но ако је, према томе, јасно да мањинама не припада право на самоопредељење у његовом спољном виду, шта је са унутрашњим аспектом тог права? Ако се под тим има у виду политичка представљеност мањине и њено ефикасно учешће у политичким, економским и другим пословима заједнице, право на самоорганизовање ради задовољења економских, култур-

14 Boutros Boutros-Ghali: *An Agenda for Peace*, United Nations, New York 1992, par. 17. Текст Агенде на енглеском види и на сајту: www.un.org/Docs/SG/agpeace.html. За превод на српски језик види: *Уједињене нације 1945-1995 између признања и покуде*, ур. Б. Милинковић, Београд 1995., стр. 66-89.

них и других потреба мањине, и сл., онда такав вид самоуправе не само да је могућ већ је и пожељан.

У том смислу изјаснио се и известилац Комисије за људска права А. Ејде у својој студији "Могући начини и средства олакшавања мирољубивог и конструктивног решавања проблема који се тичу мањина":¹⁵

"Могуће је да згрује које живе у оквиру суверених држава имају право на самоопредељење блиско сецесији. То зависи од прихватљивости појма "унутрашње самоопредељење". Оно што врло јасно следи из цитиране одредбе Декларације о пријатељским односима је да мора постојати влада која представља читав народ. То значи да народ као целина има право да изабере своју владу. Ошуда јасно следи да је демократија део права на самоопредељење. Мање је јасно да ли згрује имају право на неку врсту локалне самоуправе или аутономију у оквиру државе, на основу права на самоопредељење. Као што ће се касније видети, извесни облици територијалне поделе могу у неким ситуацијама бити практичан начин да се осигура постојање и идентитет једне етничке згрује, ако се обезбеди да они имају демократски, а не етноцентрични карактер. Да ли постоји икакво право много је мање извесно. Могу постојати нека стечена права, као што су раније постојање аутономије у оквиру заједнице република федералне државе која се распадала, која се не могу олако занемарити. Таква разматрања се могу заснивати не на праву на самоопредељење, већ на инструментима који се односе на мањинска права или права урођеничких народа укључујући Декларацију о правима лица која припадају националним или етничким, верским и језичким мањинама из 1992. године или будућу Универзалну декларацију о правима урођеничких народа."

Ако, према изложеном, мањинама на основу постојећег међународног права не припада право на самоопредељење, посебно не у смислу права на отцепљење, занимљиво је видети како стоје ствари са правом на аутономију.

Ту одмах треба рећи да постоји велико шаренило како појмова који се користе, тако исто и разних значења која се под тим појмовима подразумевају. У том смислу понекад се прави разликовање па се говори о персоналној, културној, територијалној, евентуално и некој другој аутономији. С тим у вези, као први проблем јавља се утврђивање шта се заправо има у виду када се помиње некаква аутономија за мањине.

15 E/CN.4sub.2/1993/34 od 10.8.1993, par. 88.

Реч је о доста сложеном и још увек спорном питању које свако види на свој начин. Мада, према томе, постоје и другачија виђења, овде је можда, само илустрације ради, занимљиво приметити да се понекад у вези са питањем аутономије односно колективним правима мањина посебно издвајају:¹⁶

1) слобода организовања на мањинској основи на разним нивоима (локалном, националном, међународном). Ради се о праву на формирање разних мањинских организација, укључујући политичке странке, културна друштва, разна удружења. У сваком случају, реч је о организацијама које теже да на овај или онај начин представљају и задовољавају разне политичке, културне, социјалне и друге интересе конкретне мањине односно мањина (ако је реч о организацијама више мањина);

2) *персонална аутономија* која, бар по неким, представља скуп права којима се обезбеђује једнакост могућности за све држављане без обзира на њихов мањински или већински статус. Тако схваћена она обухвата нарочито: (1) *право самоуправе мањина* (право држављана из редова мањина да бирају своје сопствене политичке, културне и интересне организације и предлажу оснивање нових институција које би биле организоване на мањинској основи); (2) *право употребе мајерњег језика у свим ситуацијама*, (3) *право употребе мајерњег језика на свим нивоима образовања*, (4) *право негована обичаја и традиција*, (5) *позитивну социјалну и културну дискриминацију* (тј. мере афирмативне акције), (6) *уознавање културе већинске нације*;

3) *регионална аутономија* којом се обезбеђује скуп релевантних права унутар географски (и административно) дефинисаних граница. Најпростије речено, овде се заправо има у виду територијална аутономија. Она може функционисати на локалном (општинском) или регионалном нивоу, а састоји се у томе да се одређена права, надлежности и овлашћења државних органа преносе на локалне, регионалне и самоуправне органе.

Још једном ваља подсетити да је овај преглед изложен само као илустрација само једног од могућих приступа. Постоје бројни концепти који се често преклапају, али и разликују, што не дозвољава некакво уопштавање. Оно што не би требало бити спорно је чињеница да савремене државе у принципу признају (или би бар требало то да чине) оне видове аутономи-

16 Glatz F.: Minorities in East-Central Europe - Historical Analysis and a Policy Proposal, Budapest 1993, pp. 27-31.

је (самоуправе) мањина који не спадају у територијалну аутономију.

Мада су многе међу њима увеле и одређене облике територијалне или локалне аутономије (нпр. само у Европи: Србија и Црна Гора, Финска, Италија, Шпанија, Мађарска, Русија и др.) већина држава је и даље невољна да уводи територијалну аутономију, чак и за она подручја која су у знатном броју или проценту настањена мањинама. Разлог томе је, нема сумње, страх да се не изгуби контрола над делом сопствене територије, а посебно да се тиме (давањем права на одговарајућу локалну или аутономну управу, посебно у комбинацији са правом на прекограничне контакте) не учини корак који ће временом подстаћи сецесију.

Стога и не чуди да многе државе нису вољне да својим унутрашњим прописима предвиде територијалну (административну) аутономију чак и онда када то изгледа као сасвим прихватљиво решење. Штавише, опрез је толики да су поједине државе, закључујући међусобно билатералне споразуме о заштити мањина, осетиле потребу да у њих унесу интерпретативне одредбе којима се прецизира да не постоји обавеза давања територијалне аутономије. Тако је нпр. влада Словачке приликом ратификације Уговора између Словачке и Мађарске о добросуседским односима и пријатељској сарадњи (1995.) дала следећу изјаву:

"Влада Републике Словачке изјављује да никада није прихватила или уградила у уговор било какву формулацију засновану на признању принципа колективних права мањина или којом би се дозволило стварање аутономних структура по основу етничке припадности."

На исти начин одговарајућом одредбом мађарско-румунског Уговора о разумевању, сарадњи и добросуседству (1996)¹⁷ прецизирано је да се уговорне стране слажу да се Препорука Парламентарне скупштине Савета Европе бр. 1201. (на коју се Уговор позива) не односи на колективна права, нити да намеће обавезу да се овим лицима (припадницима мањина) додели право на специјални статус територијалне аутономије који би се заснивао на етничком критеријуму.

Према томе, државе, ако то желе, могу увести одређене облике територијалне и сваке друге аутономије. Међутим, међународноправна обавеза у том правцу не постоји. Њу не предвиђа ниједан релевантан међународни документ - ни чл. 27.

17 Тачка 3 Анекса.

Међународног пакта о грађанским и политичким правима, ни Декларација УН о правима припадника националних или етничких, верских и језичких мањина, па ни Оквирна конвенција за заштитију националних мањина.

Територијална аутономија мањина предвиђена је, истинна, у Предлогу додатног протокола уз *Конвенцију о заштити људских права и основних слобода* који се односи на припаднике националних мањина, који је дат као прилог Препоруци бр. 1201. Парламентарне скупштине Савета Европе (1993.). Конкретно, одредба из члана 11. Предлога гласи:

"У областима у којима су у већини, лица која припадају националној мањини имају право да располажу одговарајућим локалним или аутономним у правима или имају право на специјални статус, што одговара специфичном историјском и територијалном положају, а у складу са националним законодавством државе."

Мада предложени протокол ни до данас није усвојен, позивање на његова решења уграђено је у неколико билатералних споразума, док је, истовремено, кренула жучна дебата око значења и домаћаја цитиране одредбе.

С тим у вези, Комитет за правна питања и људска права Парламентарне скупштине Савета Европе затражио је 1995. године од Европске комисије за демократију путем права (тзв. Венецијанска комисија) помоћ у припреми мишљења о тумачењу Нацрта протокола, посебно о поменутом члану 11.

У свом мишљењу, које је изнела марта 1996. године, Венецијанска комисија је, пре свега, истакла да спорна одредба није оперативно правило већ само предлог на који, истина, упућују други међународни уговори. Комисија је, поред осталог, указала и на то да *Оквирна конвенција* (донета две године након Препоруке 1201) није позајмила из члана 11. Предлога идеју о пружању лицима која припадају националним мањинама у областима где чине већину "права да имају на располагању одговарајућу локалну или аутономну власт или специјални статус." Уместо тога "чланом 15. *Оквирне конвенције* гарантује се право на активно учешће лица која припадају националним мањинама у јавним пословима који се њих тичу. Међутим, нема никаквог говора о локалним властима. С аспекта *Оквирне конвенције*, учешће у јавним пословима је пре свега питање персоналне аутономије, а не локалне."

У Мишљењу се, даље, истиче да "ни судска пракса која проистиче из *Европске конвенције о људским правима* не подразумева да се позивом на неке одредбе ове конвенције може

рије чине већину, па и значајну већину) дају некакву посебну самоуправу (аутономију). Ако то чине, државе поступају на основу својих посебних политичких процена и одлука и у складу са сопственим законодавством, а не због тога што их на то обавезује постојеће међународно право.

Закључак

Без обзира на то како их квалификује међународно право или унутрашње право неке земље, извесна права из каталога мањинских права су сама по себи колективна. Тако нпр. право на опстанак мањине; право на очување мањинског идентитета; право на одржавање међусобних контаката; право на непосредну заступљеност у представничким телима и другим органима власти; право на организовање и одржавање образовних, културних и сличних институција; и др. У ред таквих права спада и право (тамо где је признато) на територијалну и сваку другу аутономију. На исти начин у ред колективних права спадају и право на празновање верских и националних празника мањине, право на истицање националних симбола и знамења, и др.

Колективни карактер ових права проистиче из чињенице да се она јамче не појединцима, већ свим члановима мањине као одређене заједнице, док је њихово уживање, с друге стране, најчешће немогуће без контаката са другим члановима групе. Конкретно, ако се мањини призна право на празновање њеног празника (верског, националног), то право, по свом избору, могу у пракси користити сви чланови групе, или само један њихов део. Право је, међутим, зајамчено и мањини као колективитету, и појединцима.

Још бољи пример је образовање за мањине: мада се у крајњој линији увек ради о образовању појединаца из редова мањина, нема сумње да је право на школовање на матерњем језику и на одговарајући наставни план и програм, нешто што се уводи у интересу читаве мањине и представља један од најважнијих услова за њен опстанак и развој. Другим речима, ово право је истовремено и право мањине као такве (као одређене заједнице) и право сваког појединца који јој припада. Обезбеђењем одговарајућег образовног система оно се остварује као колективно право дате мањине, давањем могућности похађања двојезичних школа или образовног програма и/или школског образовног програма и на језику мањине, такво право се

остварује као индивидуално право сваког члана односне мањине.¹⁸

На исти начин, признавање права на истицање националних симбола мањине се не даје појединцу (мада га најчешће управо појединци користе) већ мањини - то је заправо признавање самог симбола као дозвољеног и прихватљивог, а не појединачно право на одређени поступак. Уосталом, ако се у случају када национални симбол истиче појединац (нпр. на својој кући) и може говорити о индивидуалном праву, шта са ситуацијом када се тај исти симбол истиче на објекту у који је смештена самоуправа мањине, мањинска школа и сл. Ту је бар јасно да се не ради о праву појединца.

Коначно, ваљда је по себи разумљиво да и када се признаје право службене употребе језика мањине (нпр. у вођењу поступка пред судом и другим државним органима; у исписивању назива места, улица и других топографских ознака намењених јавности; и сл.), то се чини не у интересу појединаца, већ са намером да се изађе у сусрет мањини као таквој.

Посебно је питање ко је заправо титулар колективних права. Наравно, то је мањина као целина, али ту се одмах пита ко је овлашћен да с тим у вези иступа у њено име (захтева проширење листе зајамчених права, покреће поступке за заштиту повређених права, и сл.). Пракса сваке државе се разликује, али то би у сваком случају требало да буде репрезентативна организација мањине (у првом реду њена самоуправа, тамо где је то предвиђено)

Према изложеном, колективна права мањина су данас све мање спорна, и поред чињенице да још увек нису универзално прихваћена категорија. Оно што, међутим, треба стално имати на уму је чињеница да колективна права не значе (не укључују) право на самоопредељење, а посебно не право на отцепљење.

18 Zagar M.: Nationality, Citizenship and Protection of Ethnic Minorities: the Case of the Republic of Slovenia, *Nationalité, minorités et succession d'États en Europe de l'Est*, Actes du colloque de Prague des 22-24 septembre 1994, Cedim Paris X Nanterre Cahiers Internationaux 10, Montchrestien 1996, p. 261, footnote 41.

Boris Krivokapic

MINORITY RIGHTS:
INDIVIDUAL AND/OR COLLECTIVE RIGHTS

Summary

In this article author deals with a complex and sensitive issue of minority right (the right acknowledged to members of ethnic minority) - whether its feature is of individual or collective nature. In other words, the question is whether the catalogue of minority rights covers minority subjects as individuals (as a particular category of citizens, or the country), or, at least partially, it is related to minority collectives as such they are.

In search for the answer, the author pointed out and analyzed relevant provisions in most important international agreements and came to conclusion that they don't contain recognition of collective rights of minorities. In successive lines, the author dealt with the issue of relation of collective rights of the minorities with the right for self-determination.

In final lines of the text the author came to conclusion that particular rights from the catalogue of minority rights are related to notion "collective" by their nature, regardless of their classification by international law or internal law of some country. These are, for example, minority survival right, minority identity preservation right, maintenance of mutual contacts right, indirect representation right in representative bodies and other governing bodies, right for organization and founding of educational, cultural and other institutions, etc. Within the rights, there is also the right (there where it is recognized) for territorial and any other kind of autonomy. In the same way, under the collective rights there are also included the rights for celebration of religious and national minority holidays, the right for hoisting national symbols and emblems, etc. Collective trait of these rights is reflected in the fact that they are guaranteed to all members of minority as distinguished communities, not as individuals. On the other side, in most cases they cannot be enjoyed without contacts with other members of the group.

However, it should be always kept in mind that the collective rights don't mean (or don't include) the right for self-determination, particularly not the right for secession.

Key Words: *Ethnic minority, human rights, collective rights, self-determination, autonomy*

**НАЦИОНАЛНИ ИНТЕРЕС
NATIONAL INTEREST**

ВИЂЕЊА И КОМЕНТАРИ

**"НОВИ ЗЛОЧИНАЦ" ИЛИ ТРАГОВИ
СТАРИХ ПРЕДРАСУДА**

187-198

УДК : 323.12(=163:41)

Примљено:
08.03.2006.
Прихваћено:
03.04.2006.

НАЦИОНАЛНИ ИНТЕРЕС

NATIONAL INTEREST

Година II, vol. 2

Бр. 1 / 2006.

стр. 187-198

"НОВИ ЗЛОЧИНАЦ" ИЛИ ТРАГОВИ СТАРИХ ПРЕДРАСУДА

У новогодишњем троброју *Политике* појавио се изузетно занимљив чланак Дејвида Бајндера, угледника светског новинарства, који је као дописник *Њујорк Тајмса* деценијама извештавао из централне и источне Европе, а са седиштем у Београду од 1963. до 1967. године. Изврсни зналац прилика и збивања у Титовој Југославији, узрока њеног убрзаног распада, али и међународних политичких токова, у свом напису евоцира многе минуле догађаје, па и оне који су од великог значаја за дубље разумевање данашње српске ситуације. Са саосећајне дистанце, не без симпатија за Србију и њена продужена страдања, Бајндер казује о пригушавању српског националног идентитета у Титовом режиму, расположењима и мимикријама обичних људи, уклањању А. Ранковића и следственим уставним променама на штету Србије, амбицијама и заблудама С. Милошевића, конверзијама српских политичара од којих су неки и данас на положајима, као и о низу других тема које за садашњу Србију нису само прошлост или историја.

Из Бајндеровог сведочења посебну пажњу привлачи онај део који говори о великом таласу антисрпских предрасуда и мржњи, који се током распада Југославије узвитлао широм западног света. Подсећајући на нереалност Милошевићевих претензија да постане други, односно "српски Тито", јер претендент "није схватио Титову амбицију да буде *хрвајско-словеначки* Југословен", Бајндер даље пише о непосредним последицама ове "немогуће мисије". Дословно, он их описује на овај начин: "У међувремену, Србија је гротескно постала предмет одвратности међународне заједнице, па чак и мржње. На политичко-интелектуалној глобалној оси, које иде од Париза до Лондона, до Вашингтона и Њујорка и све до Холивуда, ан-

тирпски сентимент једнак је или већи од онога који је постојао према нацистичкој Немачкој, фашистичкој Италији, империјалистичком Јапану или стаљинистичкој Русији. И све то и поред тога што Србија није напала ниједну страну државу, нити је починила било какав систематски ратни злочин. Зашто? Један од разлога могао би да буде тај што су уочи краја хладног рата стари зликовци почели да "бледе" - свету је био потребан бар један нови зликовац. Коцка је пала на Србију као последњу компоненту умируће Југославије, од које су Сједињене државе и њени европски сатрапи дигли руке до пролећа 1991. Штавише, ова акција водила се у Европи, на континенту на коме је то била прва битка после скоро пола века. Србија је, такође, била сигурно највећа југословенска компонента и њен политичко-географски центар, који је аутоматски укључивао у сва бојна поља. Поред тога, према Титовом дизајну, Срби су преовладавали у Југословенској народној армији. Тако је било природно лакше да окривљени буду Срби, а не неко други".

Оно што из Бајндровог описа најпре пада у очи су огромне и застрашујуће размере мржње која се током распада Југославије сручила на Србију и која је надмашила тешке одијуме према Хитлеру, Мусолинију, Стаљину и другим водећим светским злотворима XX века. Тој мржњи сасвим је адекватна и изузетно велика војна сила подигнута против Срба у Хрватској, БиХ, а посебно у ратном походу на Србију, односно Космет, са 19 богатих и моћних западних држава, већим делом европских, о чијој се кожи и будућности овде, у крајњем случају, заправо и ради. Шта је могло покренути тај готово незамисливи цунами митоманских предрасуда и медијских манипулација, мржње и оружаног насиља над малом балканском земљом, које у својој историји никад није освајала туђе територије, ни покрштавала и дискриминисала припаднике других народа и вероисповести, нити је, како и сам Бајндер истиче "починила било какав систематски злочин"? А уз то и вековима приносила огромне жртве за одбрану европске цивилизације и слободе против разних освајача, укључујући и оне које је поднела на страни демократских западних држава током два светска рата у минулом столећу. Чак и да су буквално сви од пар милиона одраслих Срба чинили претпостављена злодела, тешко да би их могли починити у мери која би оправдавала поређење са најцрњим непријатељима човечанства у прохујалом веку и тиме заслужити оне казнене експедиције и колективне одмазде које су над њима изведене и које се, у политичком смислу и до данас продужују. Европа и свет као да су заборавили да

је данашња Србија једина земља бивше Југославије у којој с муком преживљава пола милиона српских изгнаника, жртава и живих сведока етничких погрома над српским народом у Хрватској, БиХ и на Косову и Метохији. Заборавља се и још више смишљено прећуткује дуго историјско трајање и периодично обнављање истребљивања и изгона српског народа са његових етничких простора од истих починилаца тих злочинастава. Историја бележи да су она у Босни започела још у XIV веку, да би се на стравичан начин обновила у масовним покољима Срба, Јевреја и Рома у Павелићевој фашистичкој Хрватској током Другог светског рата, а потом и у последњој деценији протеклог века. То злонамерно поништавање памћења, које су стари Римљани називали *damnatio memoriae*, односи се и на готово три века албанског насиља и затирања Срба и других неалбанских становника на Косову и Метохији. Ово се, познато је, са различитим интензитетом понавља још од времена турске владавине на Балкану, разбуктавајући се под окупацијским фашистичким штитом у време Другог светског рата и допирући све до последње деценије протеклог и првих година овог века. У најновијој фази, на жалост, уз очиту благонаклоност и директну помоћ демократских западних држава, међу којима су и неки стари српски савезници. Сви они су не само заобишли драгоцене истине и поуке прошлости, већ на њиховом потискивању и заборавау најављују и неуобичајено високе награде за поклонице тероризма, ликвидација и протеривања, односно за наоружано етничко, верско и културно насиље. Чак и могућним анахроним прекрајањем територије суверених и демократски легитимних држава, у овом случају Србије, и то отвореним и безобзирним гажењем општеприхваћених начела међународног права. Да овако погубне одмазде нису плод само ретроградне амнезије Европе и западних држава, већ и претећа антероградна амнезија, која би у перспективи могла изазвати нове мржње и сукобе на тлу Европе, па и неко ново и по цео континент кобно отварање источног питања, опомињу и позната искуства историјског циклизма: ко прошлост заборавља, осуђен је да је понови. Шта то за Европу може значити, остаје на савести вођстава данашњих европских држава, међу којима су и они који због недавног учешћа у рату против Србије "желе да остану доследни", иако их је после интервенције на Балкану рат у Ираку упозорио на сопствене заблуде и грешке почињене у име измишљених злочина и кривица.

У сваком случају, гротескна и патолошки разбуктана мржња која је по Бајндеровим увидима у случају Србије обузе-

ла цивилизоване земље западног света, тешко је објашњива само једним њеним фактором: потребом за проналажењем и маркирањем новог кривца, померањем мржње са ранијег на неког другог. Поготово ако толика мржња поприми упадљива обележја психолошке регресије праћене изливима деструктивности, која подсећа на сумрачно снижавање колективне /под/свести у дифузним људским скупинама захваћеним френезијама и масовним екстазама. Оне о којима уверљивим језиком опомињу студије Г. Ле Бона, Е. Фрома, Е. Касирера и других ходочасника тамних вилајета људских страсти и њихових необузданих ерупција. Неоспорно је да у дилувијалним кодovima људске врсте све до данас постоје ловачки атавизми хајкачких порива, мржњи и разарања и да у њима дејствују ирационалне и стихијске силе које могу покренути и крајње неправедне, незаконите и деструктивне сукобе и погроме међу људима и народима. У конкретном случају, међутим, видљиви су и многи трагови оних мање ирационалних, психолошки и политички вештачки индукованих и кондиционираних преусмеравања колективне мржње и нетрпелјивости ради остваривања конкретних циљева политичких митотвораца и манипулатора. У енормном распламсавању нетрпелјивости и мржње на Србију и српски народ, које споља остављају утисак масовне психичке опседнутости, има, као и у случају Шекспировог краља Лира, "подоста система". Суштина неконтролисаног гнева је у политичкој инструментализацији и употреби мржње, која је од давнина позната у односима међу племенима и народима. Та врста мржње нарочито је потребна оним заједницама које су изнутра крхке или потресане унутрашњим незадовољствима, сукобима и фрустрацијама. Пројекција мржње на друге у таквим заједницама (етничким, националним или међународним), обично служи као громобран за абреговање, односно одушак и олакшање од ендогених, међусобних напетости, тако што се унутрашњи "рат свих против свију", преобраћа у свеопшту "слогу" ради хајке и кажњавања обележеног и проказаног "кривца". Мотиви прогоњеног и жртвеног јарца, описани су још у Ешиловој *Орестији* у којој богиња Атина поручује завађеним Атињанима да потисну међусобице и унутрашње омразе и да заједничку мржњу окрену према суседној држави, како би их учинила богатим и срећним. У овој античкој драми хор (симбол целог народа) на такву поруку богиње-заштитнице отпева рефреном: "Човек са човеком и држава са државом треба да се обавежу на заједничку освету и пријатељство". Трансфер унутрашњих раздора на другог, био је, дакле, током

давне историје својеврсна покретна трака за извожење конфликта споља, за постизање унутрашњих консензуса и уклањање разних друштвених проблема, али и за претходно или накнадно покриће и оправдање освајачких ратова, опаких планова и пројекцију сопствених кривица на другог, односно на обежене и непожељне народе и државе.

У случају "српског кривца", који је врло брзо и здушно идентификован и као "главни злочинац" (уз заборав свих других криваца за најтежа злодела током распада Југославије), има и многих других разлога који, поред оних који цитира Бајндер, дубље и потпуније објашњавају провалу осветничког беснила према Србији у последњој деценији прошлог века. У бившој Југославији је било превише одбојних и сепаратистичких снага, а премало позитивних и привлачних, спремних да своје тековине искрено и без примисли уложе у југословенско заједништво. Можда је једна од "кривица" Срба било и то, што су у лаковерном уздању у доброхотност ближњих били и остали без "заједничке мржње према другима", коју су ти други према Србима не само тајили, већ и политички инструментализовали, да би током распада Југославије све то веома уносно искористили. Светски моћници и освајачи, уз то, од Стаљина до Клинтона, увек се приклањају већини и себи сличнима, пре него мањини или изолованом потенцијалном "кривцу", макар колико овај био у праву.

Има, међутим, доста старијих и новијих докумената и извора који откривају те дубље узроке и дуже трагове предрасуда и нетрпељивости према Србији и српском народу. Због великог значаја ове теме за актуелну српску ситуацију, на овом месту и у границама расположивог простора, ваља укратко поменути барем неке од њих. Једно од најчешћих гледишта о пореклу србомржње је оно које истиче да је она само један од бочних рукаваца русофобије, односно, један огранак словенофобије, о којој у опсежној студији *Русија и Европа* објављеној још у другој половини XIX века, говори руски историјски писац и филозоф Н. Данилевски. Бранећи идеју о плодном укрштању и равноправној улози различитих културноисторијских групација, односно типова у развоју светске цивилизације међу којима и словенске, овај писац указује на узроке и манифестације западно-европске одбојности према Русији, која се са ове проширује и на њој сродне земље и народе. На првом месту је представа и доживљавање Русије као "тамног облака" или непрозирне "масе", пространства које својом величином застире видике и "гуши Запад". Уз ту представу о громадној фи-

зичкој величини, иду и страховања чији је извор непознавање Русије, бојазан од незнаног и неизвесног, претеће и неукротиве стихије која изазива несигурност, нечег дивљег и туђег, "варварског" и чак "нижег". Данилевски помиње и охоло самољубље Европе, навикнуто на илузију сопствене супериорности и свемоћи која је ипак збуњена и стрепи пред земљом која у себи носи довољно снаге да се одупре освајању, израбљивању и свеопштем "уравњавању" под палицом само једне стране света. И у свему томе о оној највећој бојазни: да се испод површине те велике земље и народа, макар ови били "меки као глина" налази чврсто језгро самосвојног идентитета, културне самобитности и државне самостојности, која је неподложно спољашњем потчињавању. О тескобном страху да баш тим унутрашњим својствима самобитности, Русија у будућности не наткрили и преузме од Запада мисију предводника у светској историји. Данилевски у овом примарном комплексу негативног психолошког доживљавања Русије на Западу види главно извориште спонтаних или измишљених предрасуда о највећој словенској земљи као "тамној источној сабласти", колевци самодржавља и неслободе, стихијној сили која угрожава водећу улогу европске и западне цивилизације у свету. Он о тим представама и ставовима Запада према Русији даје обиље илустрација из историје XIX века, посебно из времена Кримског рата и односа великих сила у решавању источног питања. Занимљиво је да у својим разматрањима Данилевски (гл. II) изричито наглашава да никакав "либерализам Русије не смањује непријатељски однос према њој" (та констатација важи све до данас, посебно према Србији), да слобода и напредак неким народима напросто "нису дати", и сл. Једном речју, намеће се да само потчињени и безусловно послушни словенски народи могу рачунати на опстанак и одређено место у заједници са западним земљама. У ширењу оваквих предубеђења велику улогу имају и вештачки сковани обрасци и "налази", различитих струја *лажне науке*, од оне о неисторијским народима, до оних о нижим и вишим расама и културама. Укратко, поновно ишчитавање анализа Н. Данилевског указује да није реч само о надахнутој студији минулих времена, већ о веродостојној историјској антиципацији збивања на крају XX и на почетку XXI века, када на отвореној историјској сцени, под дејством победничке миленаристичке еуфорије и западног "пијанства моћи", долази до новог разбуктавања предрасуда и мржњи према Русији, али и према другим народима света, а нарочито Србији и српском народу.

Уистину, није превише тешко уочити аналогије између русофобије и србомржње, посебно чињеницу да је због своје идеје самобитности, раног државног конституисања у XIX веку и географског положаја, Србија у прошлости била својеврсни стожер ослобађања и уједињавања малих словенских и других народа на Балкану. Отпори таквој улози Србије, са аустрогерманског правца, али и са неких других страна, уз сијасет митова и смишљених предрасуда против Србије од XVIII века до данас ("велика Србија", "дивља ратоборност и белицизам", "митоманске фиксације, "освајачки дух", "етничка чишћења", "ратни злочини" који се Србима приписују чак и у I светском рату!), су у суштини они облици менталног наоружавања и нахушкавања европског и светског јавног мњења против Србије, без којих би освајачка политика попут *Drang nach Osten* и њој сличне остале разголићене, проказане и практично неизводљиве. Уосталом, изјаве самог Адолфа Хитлера уочи Другог светског рата о томе најбоље сведоче. Он у једној прилици каже: "нас је пропаганда довела на власт и она ће нам омогућити да освојимо цео свет", а у другој да се "не може допустити да на Балкану превагу стекне један народ који има мисију", мислећи директно на српски народ и његово одупирање нацистичкој освајачкој мисији. А о размерама и карактеру најновије антисрпске пропаганде којима је била праћена интервенција западних сила на Балкану у деведесетим годинама, довољно је погледати интервју са америчким новинаром Питером Броком под насловом *Прљаво извештавање* који је објављен у дневном листу *Полиѝика*, 22. јануара 2006. године.

На трагу антируске парадигме србофобије су, међутим, и неке стратешке анализе и извештаји којима је припремана војна интервенција НАТО пакта на Балкану. Почетком деведесетих година Џ. Кенан, један од водећих стратега америчке спољне политике у свом извештају Карнеѝјевој задужбини између осталог сугерише да српска огрешења према Западу досежу чак до 1903. године, односно до династичке смене у Србији, која је, наводно, окренула Србе од Аустрије према Русији. Писац тог извештаја као да је заборавио да је кратко време после тога она иста Русија о којој у извештају говори нестала у вихору револуције, а да је уместо ње настала једна сасвим друкчија Русија коју је Запад именовао као "црвену авет", и о чијем је обуздавању управо сам Кенан у највећем жару писао. Али, та иста бољшевичка опасност је у свом проширеном облику Коминтерне, била и остала видно ненаклоњена Србији, јер је већ на својим почецима, 1924., а затим 1928. године у ставовима

о Југославији озаконила борбу против "највећег", односно "хегемонистичког" српског народа. Оног истог народа, који је улажући све своје националне и државне тековине у заједничку јужнословенску државу, ишчупао хрватски и словеначки народ из вековних понора у којима су чамили под туђинском влашћу. На тој истој основи је Титова Југославија постала и коминтерновско "породилиште нових народа" који су затим, уз албанску и друге мањине политичким декретима уздизани до ранга државности и окретани против српског народа.

Историчар М. Екмечић у великој студији о србофобији и антисемитизму указује и на друге коридоре којима је придолазила србофобија, као издана русофобије. Он сматра да се русофобија, и с овом повезана србофобија развила у сукобима интереса великих сила током решавања источног питања, посебно за време Кримског рата. Основа негативних пулзија према словенским народима у то време била су британска страховања да ће предстојећи распад Отоманске империје омогућити руски излазак на Медитеран и преузимање тог кључног простора светске моћи који је В. Британија као "господарица мора" држала у својим рукама. Овом ситуационом преусмерењу фобије, међутим, претходило је њено раније историјско припремање у *џајофобији*, која је у В. Британији служила за мобилизацију масовних антипатија и негативних сентимената према универзалистичким претензијама Римске курије. На сличан начин је русофобија у континенталној Европи, Немачкој напосе, настајала на дужем наслеђу антисемитизма. Овај писац отуда сматра да је у коренима колективних фобија религијски чинилац, премда је очито да су и остали културни фактори, као и расно порекло, а посебно реални политички интереси, сачињавали шири спектар чинилаца који су распламсавали мржње и историјске сукобе међу народима. Он цитира лорда Солсберија, који је на Цариградској конференцији 1877., уочи Берлинског конгреса, објашњавао зашто његова земља не може бити попустљива према Русима и Србима који су победили Турску. "Нажалост, у Енглеској су још на традиционални стари многоструко збуњени око значаја који Турска има за британске интересе. Тамо постоји национална потреба за неком аветињом. У старо време то је било папство, а данас влада русофобија, па никако није "једноставно да се савладају те предрасуде". Амбивалентност В. Британије према словенским народима наставила се и касније, тако да је 1917., А. Х. Тејлор писао да су трагови србофобије у британском друштву остали дубоки. Кад је 1876. године Гледстон будио јавно мњење против турских насиља у Бугарској, иста та насиља над

Србима у Босни није било могуће ни помињати. Тако је британски конзул Холмс доказивао да турска зверства над босанским Србима не постоје, иако је његов сународник, научник Артур Еванс документовано утврдио да је у Босанској Крајини 1876, побијено 29.000 српских етника, од чега шест хиљада стараца, жена и деце. М. Екмечић наводи и налазе историчарке Дороти Андерсон која у својој студији о балканским добровољцима крајем XIX века каже да је у време кад је европски демократски свет (у ратовима против Турске) слао добровољце против Турака, Британија ове слала више да бране Турску. Три деценије касније, у Анексионој кризи 1908. године, британски историчар Брејлсфорт је писао да Срби нису од користи за људску цивилизацију и да "њихово политичко умирање не би био озбиљан губитак за Европу". Очито је да се у овом случају британски и аустроугарски интереси потпуно подударају, а и сам начин одношења према Србима " *von oben herab*" (с висине), добија одређене призвукe господарског супериоризма "више и цивилизованије расе" према "варварима".

Одједи ових дуготрајних ресантимана према Србији, чују се најалост и у продуженим походима и хајкама на Србе крајем XX и почетком XXI века. Метафора о Србима и Србији као некаквој "малој Русији на Балкану" делује и после свих историјских збивања, сазнања и истина, са несмањеном снагом, далеко преко граница логике и обичног људског разума, да и не помињемо бројне историјске и друге чињенице које су свима доступне и које сведоче о стварности која одудара од укорењених предрасуда и мржњи. У истину, има неког прелогичког, магијског ритуализма у омразама, предрасудама и казнама које се резервишу и примењују на Србију. Све што није доступно или могућно урадити на Русији, остварује се на "мањем двојнику", премда се ради о неутемељеној идентификацији потпуно различитих "објеката", дакле, о ирационалној психолошкој пројекцији. Ево шта о томе каже један од темељних истраживача косметске кризе и путева регионалне стабилности на Балкану, Јан Еберг: "Проалбански лобисти, као Ричард Холбрук и други, првенствено амерички политичари и лобисти, често користе аргумент о Србији као традиционалном руском савезнику, тражећи да се Запад стави на страну српских противника. Ова 'метафора Русије' мора да се одбаци. Србија заиста поштује Русију у односу на историјске, религијске и словенске везе, али Србија је далеко од Русије и кажњавање Србије не значи кажњавање Русије" (в. у час. *Национални интерес*, бр. 1/2005., стр. 148.)

Аналогна проширења српских кривица и колективне ревандикације према Србима "због прошлих сагрешења", препознају се и у иступањима неких европских и америчких званичника и стручњака, већ на почетку преговора о будућем статусу Космета. Недавно су на страницама *Полишике* објављене изјаве Дорис Пак, шефа делегације ЕП за југоисточну Европу и БиХ, Дејвида Гауена, амбасадора В. Британије у Београду и Сузан Вудворд, професора Њујоршког универзитета и стручњака за Балкан. Готово једногласно, сва ова три угледна представника својих земаља унапред истурају тезу о могућем и оправданом признању независности Космета, првенствено због кривица Милошевићевог режима, или чак "потребе да се заврши са Милошевићевом Србијом". Вишегодишња борба српског народа за смену ауторитарног режима, као и петогодишње промене у демократској Србији, уопште се и не помињу. Готово невероватан став јавних званичника и стручњака, који засигурно добро знају за дубоке разлике између народа и државе с једне и режима с друге стране, као и за разлике индивидуалних кривица и одговорности, од колективног кажњавања читаве једне земље и њеног народа, које прилично подсећају на казнене експедиције и колективне одмазде из злокобних деценија европске прошлости. И за чињеницу да ниједна фашистичка земља после Другог светског рата није била кажњена одузимањем једног дела своје државне територије. Уз наведену тезу која сама по себи добро илуструје да аргументи за признање независности Космета нису довољно и солидно утемељени, додаје се и напомена да у овом случају поред начела међународног права и Повеље ОУН, треба узети у обзир "реалности" и "фактичко стање на терену", односно Космету. Али те две стране, односно право и сила, тешко се могу међусобно помирити, јер се узајамно искључују. Притом се ниједног тренутка не сме губити из вида како се дошло до садашњег "фактичког стања на терену", не само у време Другог светског рата, већ и касније, а посебно током и после интервенције НАТО на Космету, када је на стотине хиљада Срба у етничким чишћењима, ликвидацијама и под убилачким претњама прогнано из ове српске покрајине. А незастаривим ратним злочинима и етничким насиљима свакако се не могу стицати никаква колективна права, поготово некакво право на самоопредељење, маколико бројне националне мањине, која у Албанији већ има своју националну државу. Уосталом, ако је Космет *de iure* још увек у саставу Србије, што је неоспорно, онда ни тако створена "већина" на Космету није никаква већина, већ само значајна

мањина. Отуда и референдум о коначном статусу Космета може бити правно ваљан само ако се о њему изјасне сви грађани Србије.

Велико је питање да ли су учестале сугестије о независности Космета "стварно завршавање посла" и реално разрешење проблема, или се ту ради о наметању решења, које са становишта непосредне будућности не може бити сређивање стања у региону, већ фаза у новом ширењу нестабилности, са тежим последицама по Европу и односе у свету. Нагађања о попуштању и прећутним компромисима са заинтересованим исламским земљама, премештања поља напетости или наметању превласти у стратегијским подручјима или о неопходним брзим, макар и привидним и привременим "успехом" или "завршетком посла" и нису толико битна, колико је то затварање очију пред истинском реалношћу и "токовима ствари на терену", који су већ на делу. Званични сусрети око решавања статуса Космета још нису ни почели, а већ се отворено доносе декларације о могућем прикључењу јужних делова Србије "будућем независном Космету". Сутра ће то бити Западна Македонија, делови Црне Горе и Северног Епира, са тенденцијама ширења аналогног обрасца и на друге делове континента и целог света. А шта све то значи и куда води, показују и предвиђања из чланка Дејвида Бајндера. О свему томе Европа, треба да добро промисли због своје безбедности, стабилности и будућности, који ће се у случају исхитрене одлуке у догледно време за сигурно наћи на великим искушењима.

НАЦИОНАЛНИ ИНТЕРЕС
NATIONAL INTEREST

ИНТЕРВЈУ

АЛЕКСАНДАР ГЕЉЕВИЧ ДУГИН

201-210

АЛЕКСАНДАР ГЕЉЕВИЧ ДУГИН*

- *Алекса̀ндре Гељевичу, изгледа да савремени светӣ улази у тачку бифуркације, њосле чега може доћи до његовог развѣјка, стабилности, реда или хаоса, нестабилности, нерѣда?*

Ја посматрам садашњу међународну ситуацију као крајње логичну и крајње разумљиву. Тачка бифуркације, то је могућност одвијања процеса у два правца. Стварно се ти процеси одлично прорачунавају савременим математичким методологијама. То је један од модела схватања стварности. У свакодневной свести хаос представља нешто што је непредвидиво, али с тачке гледишта егзактних наука хаос се може предвидети, описати. Али у ком правцу ће поћи развѣјак када пређе тачку бифуркације, да ли ће доћи до решења или самоорганизације система, тешко је рећи.

- *Шта се то догађа у савременом свету с тачке гледишта теорије енергѣјике?*

Свет је дошао до тачке бифуркације, али на хаос уопште изгледа и не мирише. Постоје две варијанте друштвеног развѣјка светског друштва. Развѣјак биполарног света у другој половини XX века одредио је структуру међународних институција, блокова и групе земаља. Јалтски светски поредак одржао се до почетка деведесетих година. Затим се једна од носећих конструкција тог двополарног света у лицу Совјетског Савеза порушила притиском споља и труљењем изнутра. Тај систем је постао нефункционалан. То што се сада догађа у Ираку, Авганистану, то је наредна етапа дисоцијације, одрицање

* *Истакнути светӣски геополитичар, председник Међународног Евроазијског пакта, писац низа студија о геополитичким проблемима.*

од старог света. Отуда су основне међународне институције тог претходног светског поретка ОУН, НАТО, УНЕСКО, као и многе регионалне организације, престале да буду стабилизациони фактор међународне политике.

Сада свет иде по два једнако могућна сценарија. У том свету ће бити или један пол, и све међународне институције ће бити провајдери америчке светске хегемоније. Такав развитак би довео до тога да би се цео свет претворио у Сједињене државе света, а амерички систем вредности био пројектован за цео остали свет, а сви који то не прихватају били би подвргнути уништењу.

Али, постоји и друга варијанта светског развитка. После преласка тачке бифуркације може настати вишеполарни свет, на пример, Европа, Евроазија, Азија, Арапски свет, Трансхарска Африка. Тај вишеполарни свет, подељен на већа пространства, то је друга подједнако реална могућност развитка човечанства.

У садашњем светском систему није могућан развитак у "старом кључу". ОУН сада не може да извршава функције које јој налаже Повеља. Налазимо се на прагу избора. Сада није могућно одржавање суверених држава јер је то елемент претходне етапе социјалног развитка, а у савременом свету опстају: или глобални свет без државе, или државе које су обједињене у неке веће блокове у оквирима вишеполарног. Са суверенитетом и свим традиционалним вредностима треба се растати.

Ти колективни идентитети, који су себе одређивали као државе, сада подлежу одређеној еволуцији, а шире-растварању и нестанку у сутрашњем свету. И по првом и по другом сценарију, неће бити ни државе Русије, ни државе Француске, ни државе Украјине, ни државе Немачке. Биће цивилизацијских блокова који су засновани на другим принципима, али ти блокови ће бити способни да заштите своје суверене принципе.

- *Да ли узрок тих процеса лежи у објективној равни, или се одређују субјективним принципима, где се једна воља намеће другој? Да ли ће "злаћна милијарда" одређивати будућности, приморавати остали свет да ради за њих?*

Логика светске историје се креће од традиционалног ка савременом друштву, од религиозног погледа на свет ка светским материјалистичким, тачније, прагматистичким погледима. Смена различитих формација, парадигма човечанства, има

јасну усмереност и зато оно што се сада догађа не може да се сведе ни на злу вољу ни на експлозију информационих комуникација.

□ *Ни на заверу циониста?*

Знате, ја сам проучавао конспирологију. То је један од упрошћених облика објашњења сложених појмова. Она је интересантна с гледишта социјалне теорије, али то је посебна тема разговора. Логика развитка историје је у другом. Човек као морално, етичко биће може се односити према таквој логици развитка од традиционалног ка савременом друштву на разне начине. Када је он на страни прогресиста, онда се у свету одвијају позитивни процеси, човек може усвојити многе технологије, растати се са стереотипима, навикама. Тада се одобрава људско клонирање, када долази до ослобађања од суштине онога што је чинило основу човека и његове егзистенције. Али ако се одлучи за ту страну савремености, човек поставља питање како да то уради боље, брже. Овде се намеће још дубље питање. А, да ли је савременост добра? Да ли је добро одрицање од традиција? Да ли је човек обавезан да се ослободи од својих корена, идентитета, језика, културе? То је лоше и ми почињемо да примамо догађаје у свету у далеко дубљој перспективи, и у том смислу преосмишљавамо ново време, просвећеност.

□ *Али њешко је одрећи се етничких традиција. Држава је била увек највећа вредности самоорганизације друштва. Сада постоје огромне државе које не желе хегемонију једне, чак веома моћне земље.*

Безусловни симбол и феномен светског развитка су САД, које не само да представљају успешну државу или некакав спретни народ, већ врхунац развитка савременог света, основу "златне милијарде". Али, огроман број становништва земље наставља да живи у традиционалним вредностима. Индијска, словенска цивилизација, као и кинеска и евроазијска, фактички цео свет, нису спремне да ковертирају свој потенцијал у тај систем ултра савремености који оличавају САД и њихов "нови светски поредак".

Ствар није у томе ко ће бити заобиђен, већ у томе ко ће доспети у "златну милијарду". Пошто се услови, квалитет у животни стандард одреде од стране земаља "златне милијарде" онда се морална оцена, етика тог процеса идентификује са сопственим интересима Сиромашни не желе да буду сиромашни, али они богатство не цене као апсолутни критери-

јум. Управо тиме они одржавају везу с традиционалним друштвом.

Савремено америчко друштво изједначава (на основи англо-саксонске етике) богатство са светошћу или грехом. Та етика лежи у основи "златне милијарде" и либерализма и то се исписује као систем вредности света. Онај из традиционалног друштва ко се с тим слаже, постаје "агент утицаја" таквог историјског развитака, по америчким критеријумима. Али огромна већина човечанства за то уопште није спремна.

Зато изазов САД не чине ни ислам, ни фундаментализам, већ традиционално човечанство које не жели да прихвати тај темпо, те моделе којима иде "прогресивно" човечанство - америчко, клонирано, секуларизовано.

- *Можда је њправилније: не сџавља ислам изазов САД, већ обрнуџо?*

Ја сам баш то и нагласио. У свету не постоји фундаментални исламизам. Председник САД мисли да је наметање америчких вредности по целом свету - чињеница која се сама по себи разуме. Амерички аутизам изједначава своје вредности с општечовечанским вредностима. То је синдром америчког месијанства. Буш код мене не изазива симпатије, али он поседује умеће да разголићује зло, он нам помаже да схватимо у чему је ствар. Буш у себи оличује разголићеност америчког зла. Ако он мобилише цело човечанство на борбу са САД, он ће се чак спасити од пакла.

- *У савременом свеџу нико не може бити конкуренџија америчком лидерсџиву?*

Појединачно сада нико не може представљати изазов САД. Ни Кина сама, ни Европа сама, још мање Русија, или исламски свет. Ако ми предложимо хипотетичку биполарност у ранијем класичном кључу, ништа се неће десити. Америка користи регионалне противречности. Кина ће бити у конфликту с Индијом и Вијетнамом, Европа ће се сукобити с Русијом и исламским светом. Принцип је прост: подели и владај. Америку може зауставити консолидовано човечанство уједињеног света, човечанство које се залаже за вишеполарност. Против САД се може водити само заједничка борба, ни једним другим начином се не може супротставити САД.

Русија треба да учини покушај регионалне глобализације. И у једнополарном, и у вишеполарном свету држава просто неће бити. Елементи тога ће бити, али националне админи-

страције неће бити. Против САД се може водити борба ако дође до уједињења у цивилизацијске блокове. Само се тако могу локализовати хегемонистичке тежње САД. Америчка цивилизација има право на егзистенцију, на процват, на лидерску позицију у свету, али упоредо с другим цивилизацијама. Зато је садашњи задатак да се америчка експанзија врати у оквире атланско-тихоокеанског простора, да се САД ограничи океанима, да се врате Монроевој доктрини. То није само наш стратешки задатак, то је задатак и Кине, и Европе, и исламског света.

- *Ако амерички вектор свејског развѝика победи и буде одређивао све, онда ће се разрушити систем националних држава, националних култура, националних језика?*

Знате, Америка је настајала као земља у којој нема националних култура, или оне нису регулисане правним нормама. САД су изграђиване на признању одсуства колективног идентитета. То је логика либерализма, то је логика развѝтка англосаксонске номиналистичке филозофије, англосаксонског духа. Та логика лежи у основи савременог развѝтка. У том смислу Американци чак и не схватају да се при томе нешто може изменити. Они мисле да ако неко не прихвати њихов систем вредности и њихова правила, да је тај једноставно недовољно развијен. Американци не виде друго, алтернативно уређење.

Зато сами Американци не стоје пред моралним избором или питањем да ли ми нешто треба да угушимо, разоримо, уништимо. Они говоре: цивилизовати, развити, укључити у савремени свет, унети демократију, дати слободу информација. То је традиционални амерички расизам. САД искрено себе сматрају врхунцем развѝтка човечанства, његовим највишим врхом. Све остало је - неразвијени Запад.

При таквом светском поретку рађа се опасност не само за националне културе, језике, религије, етике. То је пре свега опасност за човека. Човек без квалитета није прави човек. Житељ будућег америчког једнополарног света - то је човек без свести, он је неприродан. Тада долази до нужности клонирања људи, оно што је у своје време немачки писац филозоф Роберт Музил назвао "човеком без својстава". Реални човек без својстава, без подсвесног, без савести и историјске свести је клон. Зато, будући да је створен вештачки, он бива програмиран споља.

То није нова идеја. Још је Џон Лок разматрао суштину човека као "tabula rasa". Али "tabula rasa" се у стварности стал-

но попуњава културом, знањима, генима. Генетички инжењеринг је и позван да прекине ту везу са културом и човековом антрополошком матрицом. Амерички поредак, у великим прорачунима, будући да је глобализован, у најскорије време ће захтевати неки преокрет антропологије, долазак новог човека. Нови човек у глобалном свету ће бити клонирани човек, без подсвести и без својстава. Иза малих и јевтиних америчких шунки, мекдоналдса, америчке телевизије, филмова, мас-културе, стоји идеја стварања киберга, вештачког човека. Постоји интересантна карикатура када један телевизор гледа други телевизор. О томе говоре многи теоретичари постиндустријског друштва, на пример, Данијел Бел. Развој технологије омета култура. Култура је резервоар националног традиционалног, душевног. Право технолошко друштво настаје онда када култура, у том кругу и национална, буде ликвидирана, буде подвргнута својеврсном геноциду.

Од свега тога се не страхује. То се говори потпуно мирним тоном: култура смета, ми смо обавезни да рационализујемо друштвени живот. На пример, разноврсност језика, то је нетехнолошко. Људима је компликованије да један другога разумеју, компликованије је куповати и продавати, градити.

- *Али јединство у разноврсности, како је говорио Аристотел...*

Јединство разноликости, то је вишеполарни свет. Човечанство је дужно да одбрани себе пред лицем новог светског поретка и његовим клонирањем. Многи наши савременици су већ преклони, већ је бачен изазов човечанству као јединству у разноликости. Америчка парадигма једноличности у јединству, када се одвија потпуна унификација индивидуалног сведена је до атомног нивоа. То и јесте јединство једноликости.

- *А како се Русија, Украјина могу ујединити у вишеполарни или једнополарни свет? Класичним путем друштво ће се самоорганизовати само у оквирима државности, а култура добиће развијак.*

Разматрати Русију и Украјину ван вишеполарног или једнополарног света није могуће, јер је сада све узајамно повезано. Русија нема алтернативе, она треба да изврши избор у садашњој тачки бифуркације. Или примамо америчку претњу, претњу глобализма и ишчезнемо као национална држава, или ће се Русија развијати у вишеполарном свету. У таквом свету Русија има своје место, има степен слободе, постоји могућност да одбрани свој сопствени избор.

Вишеполарни свет је неопходан услов постојања развика Русије. У једнополарном свету, најутицајнији идеолог једнополарног света Збигњев Бжежински је то показао, за Русију нема места. С његове тачке гледишта рационалније и технолошичније би било када Русија не би била једна целина.

Вишеполарни свет, то није само питање, већ и одговор. Главни задатак данашње Русије је да одбрани такав свет. Решењу тог задатка треба подредити све - ресурсе, идеологије, реформу. Не можемо се бавити реформом административног система, ако се нисмо определили у односу на тачку бифуркације.. Од тог фундаменталног избора зависи да ли ћемо бити у алијанси с Европом, с Кином. Или ће опет носиоци разних утицаја, противници цивилизације - протоклони, у лицу наших западњака америкофила убедити нашег председника да је нужно признати лидерство Америке. Понављам, у једнополарном свету Русије просто неће бити, нас ће просто раздвојити и разрушити. Избор пак вишеполарности као вектора светског развика, води ка нужности да се иде на интеграцију постсовјетског простора. Разговор који Русија почиње да води с позиција силе час с Грузијом, час с Украјином, просто је искључен. Ми смо од свих више заинтересовани за тај многополарни свет и дужни смо да демонстрирамо своју добру вољу према земљама ЗНД.

- *Али ако немају државу, еѣноси се брзо распадају, асимилирају.*

У империјама етноси живе вековима, миленијумима. Примери су царска, као и совјетска империја. У Француској је пре триста година живело 120 народности, а сада нема ни трага од етнографских и етничких група. У Русији, извините, хиљадама година живе многобројни етноси. То је национална политика великих простора. На пример, Украјинци треба да схвате да интеграциони процеси с Русијом нису русификација, не воде губљењу националних вредности, већ обрнуто. То је једина могућност да се сачува Украјина као особена и специфична етнокултура и религиозна цивилизација. То је сложено за објашњење, али треба објаснити.

- *Традиционално аѣомско оружје је одржавало светски сѣаѣус - било је гаранција мира на земљи. Да ли је сада аѣомско оружје инструменти мира?*

Атомско оружје може сачувати свет, али не само по себи. Атомско оружје је само средство, само продужење полити-

ке. Суштина рата остаје неуздрана, како је то формулисао Клаузевиц. Атомско оружје је настало као продужење "хладног рата" и само је продужење политике. Атомско оружје је и сада продужење политике порушеног двополарног света.

Међутим, ако изградимо једнополарни свет, атомско оружје ће имати само САД, преостале ракете и атомске војне резерве ће уклонити под видом хуманитарне помоћи или емитовањем на МТВ песама Бориса Мојсејева. Тада ће атомско оружје бити продужење политике једнополарног света, а ми треба да говоримо о атомској вишеполарности. Атомском потенцијалу САД супротставља се светски атомски потенцијал.

Дакле, Русија не само да треба да сачува свој атомски потенцијал, већ и да повећава своју атомску моћ. За Русију је неопходно да се укључи у процес полификације атомског оружја у другим евроазијским државама. Наша гаранција је атомска многополарност, када ће низ већих држава поседовати атомско оружје да би водиле самосталну спољну и унутрашњу политику, обуздавајући потенцијалну агресију. Атомска Европа, атомска Азија, атомска Кина, слободан атомски Јапан, то је гаранција нове атомске политике и очувања вишеполарног света. Атомско оружје је продужетак нашег вредносног политичког система. Ми ћемо одбранити наше духовне, сакралне вредности, искључиво атомским оружјем или оружјем нове генерације. Онај ко се не брине о својој атомској безбедности и расипа средства у критичном моменту за народ, тај ће бити роб. Треба умети бранити себе. Ако хоћеш мир, спремај се за рат.

- *Али ново мишљење Горбачова, сџавља у фокус уџраво немогућности да се политички проблеми решавају атомским оружјем?*

Горбачов је отпадник, он је разрушио велику државу. Репрезентативније идеје и вредносне позиције имају Баркашов, Новодворски и њима слични.

- *Русија не треба да учествује у глобалним процесима и да се придружи антиглобалистима?*

Око нас су границе света. Ми треба да постанемо субјект, а не објект светске политике јер ће нам иначе поставити циљеве које ми не можемо да не прихватимо. Русија сада треба да учествује у глобалним процесима. То је могуће само у оквирима вишеполарног света. Вишеполарни свет такође претпоставља глобализацију, у том оквиру и регионалну. Понављам:

у глобалном свету нема ни Русије, ни Украјине, ни Белорусије. У вишеполарном свету постоји само Евроазијски Савез. У свету су промене неизбежне. Бруталне, сурове, оштре, неодложне и веома драматичне. Ја понављам - неизбежне. Русија мора да прихвати или један или други модел промена. У вишеполарном свету ми задржавамо наслеђе, у једнополарном свету смо осуђени на распад.

- *Колико социјално̄ времена̄ треба да би дошло до ѝих̄ промена о којима̄ зовориѝе?*

Геополитички циклуси су дуги. Они се протежу на векове. Оно што је за мене било јуче, за друге је незапамћена прошлост. Човечанство нема геополитичког времена које би трајало једну-две деценије. Догађаји о којима смо говорили одвијају се сада, овог момента. То видимо, осећамо на себи. С тачке гледишта геополитике сада или јуче не игра никакву улогу. Када се догодио слом двополарног света 1989. или 2003. године? Сада или када је пао Берлински зид? То јест: немамо никаквог времена. Што дуже одлажемо решење глобалних проблема, то за Русију настаје више тешкоћа.

**НАЦИОНАЛНИ ИНТЕРЕС
NATIONAL INTEREST**

ОСВРТИ И РЕЦЕНЗИЈЕ

Збиџњев Бжежински

АМЕРИКА У ДИЛЕМАМА

213-217

Славенко Терзић

НОВА ПОДЕЛА СВЕТА: СРПСКИ
ЕКСПЕРИМЕНТ

217-224

ОСВРТИ И РЕЦЕНЗИЈЕ

Збигњев Бжежински*

АМЕРИКА У ДИЛЕМАМА

Пре шездесет година Арнолд Тојнби (Arnold Toynbee) у свом фундаменталном раду *Испраживање историје* (*Study of History*) формулисао је овај закључак: узрок распадања сваке империје у крајњем резултату је самоуништавајуће деловање њених лидера. Ма колико сурово звучало, управо тај приговор с тачке гледишта историјских резултата деловања Џорџа Буша, па и будућности Америке, се чини најумеснијим за политички курс којег се придржава руководство САД од времена великог потреса 11. септембра 2001. године.

Премда по неким знацима Бушова администрација ипак почиње да преиспитује своје циљеве повезане са неуспелом војном интервенцијом у Ираку који су до сада у основи имали обележја "лозинке", сам председник, иступајући говором прошлог четвртка, поновно је покушао да оправ-

да рат, који је започео уз помоћ демагошких формулација које су карактеристичне за његову предизборну кампању 2004. године.

Тај рат који по мотивима није потпуно јасан ни до данашњег дана, замислио је уски круг виших руководилаца земље у којој су се они, прибегавајући пропагандној реторици, ослонили на лажна предвиђања с тачке гледишта људских губитака и финансијских трошкова, који су испали неупоредиво скупљи него што се претпостављало. Из тих разлога САД су подвргнуте критичности у целом свету. На Блиском истоку САД се доживљавају као наследник британског империјализма и савезник Израела у његовој политици оружаных репресија против Арапа. Било то мишљење оправдано или неоправдано, оно се проширило по целом исламском свету.

Сада се ипак тражи нешто више него преиспитивање циљева САД у Ираку. Упорно одсуство жеље администрације да узме у обзир корене терористичких претњи, само по-

* Збигњев Бжежински је бивши саветник председника Џими Картера за националну безбедност и један од водећих америчких геополитичких стручњака.

маже благонаклоном односу муслимана према тероризму. Покушај да се Американци убеде да је главни мотив терориста апстрактна "мржња према слободи", а да њихове акције покреће непријатељство према западној цивилизацији - није ништа друго него самообмана. Ако би то било тако, Стокхолм или Рио де Жанеиро били би подвргнути не мањој опасности него Њујорк. Ипак, ако се наведу најзначајнији терористички акти у последње време, постаће јасно да су осим Њујорчана, њихове главне жртве постали Аустралијанци (летовалиште на Балију), Шпанци (Мадрид), Израелци (Тел Авив), Египћани (Синајско полуострво), и Британци (Лондон).

Сви ти напади несумњиво су повезани с политичком законитошћу: њихови објекти постају савезници и "клијенти" САД који су учествовали у проширеној војној интервенцији на Блиском Истоку. Терористи се не рађају већ постају, под дејством конкретних догађаја, личног искуства, представа, хобија, националних митова, историјског памћења, религиозног фанатизма и свесног "испирања мозга". Терористи постају под утицајем телевизијске слике и посебног узбуђења људи када виде да до зуба наоружани странци, како то они доживљавају, газе достојанство

њихових истоверника. Оштро осећање политичког непријатељства у односу према Америци, Британији или Израелу побуђује не само житеље Блиског истока, већ и становнике земаља које су веома удаљене од њих као што су Етиопија, Мароко, Пакистан, Индонезија и чак државе Карипског базена, попуњавајући редове терориста.

Од садашње политике страдају и напори Америке у борби против ширења оружја за масовно уништење. Видећи да је против у војном погледу слабог Ирака Вашингтон применио оружану силу, док се у односу према Северној, Кореји која има атомско оружје држи опрезније, Иранци су се учврстили у убеђењу да своју безбедност могу осигурати само ако се претворе у атомску државу. Штавише, после одлуке коју је Вашингтон недавно донео о помоћи Индији у остварењу нуклеарног програма која је у основи условљена настојањем да се добије подршка чудном рату у Ираку и да се она претвори у "бастион" против Кине, Америка је почела да изгледа као заступник оружја "за изабране". Слично испољавање "дуплих стандарда", несумњиво ће бити препрека конструктивном регулисању атомског потенцијала Ирана.

Ове политичке дилеме повећавају се срозавањем мо-

ралног угледа САД у свету. Испоставило се да земља која деценијама громогласно иступа против политичких репресалија, мучења и других нарушавања права човека, сама користи методе који су очигледно неспојиви с поштовањем људског достојанства. Још више је за осуду чињеница, што срамне случајеве исмевања и мучења затвореника у Гвантанаму и Абу Грайбу, није разобличила сама администрација, узрујана због тих појава, него америчке војне обавештајне службе. Карактеристична је и реакција администрације: казнама су подвргнути само неки од непосредних извршилаца, али нико од виших руководилаца Министарства одбране и Савета за националну безбедност, који су дозволили "саслушање под притиском" (тј. мучења), не подлежући јавној осуди, да се и не говори о оставкама или кривичном поступку. Добија се утисак да је негативан однос администрације према Међународном кривичном суду, условљен искључиво себичним мотивима.

Најзад, незавидни резултати оваквог спољнополитичког курса, увећавају се економским тенденцијама повезаним са ирачким ратом. Средства која су намењена министарствима одбране и националне безбедности, надмашују државни буџет било које

друге земље у свету, а она ће и даље убрзано расти, док ће се Америка због огромног буџетског дефицита и негативног спољнотрговинског биланса, претворити у дужничку земљу број један. Такође расту непосредни и посредни издаци на рату Ираку; они су већ надмашили првобитна предвиђања противника интервенције, да се и не рачунају трошкови администрације. А управо средства која се троше на те циљеве, спречавају увећавање средстава за инвестиције, научна истраживања или образовање, од којих у дугорочној перспективи зависи очување америчке позиције водеће економске силе у савременом свету, са његовом високом међународном конкуренцијом.

Посебну забринутост мислећих Американаца мора изазвати чињеница да земље које су са Америком повезане традиционалним пријатељством, данас отворено критикују њену политику. Резултат је да многе земље у низу светских региона, Источне Азије, Европе, Латинске Америке, већ теже стварању регионалних савеза, мање повезаних постојећим шемама сарадње са САД. Геополитичка отуђеност у односима са САД може се преобратити у трајну и опасно обележје будућег светског поретка.

Оваква тенденција нарочито погодује традиционално недобронамерним и будућим супарницима Америке. На промашаје САД са стране злурадо гледају Русија и Кина: Москву сасвим задовољава то што непријатељства муслимана не изазивају њени сопствени преступи у Авганистану и Чеченији, већ акције Америке, а поред тога она би хтела да Америку увуче у некакву антиисламску алијансу. Пекинг, пак, доследно следи препоруке старог мудраца Сун Ција, који је поучавао да је најбољи начин достизања победе - чекати док противник сам себи не нанесе порез.

Током последње четири године Бушово вођство је сасвим реално и на веома опасан начин поткопало оно што је изгледало као гарантовано: америчко првенство на међународној арени, претварајући управљиву, макар и озбиљну претњу која је у основи регионалног порекла, у извориште катастрофичног међународног конфликта. Због своје огромне моћи и богатства, Америка ће још неко време бити у стању да спроводи политику која настаје помоћу високопарне реторике и без уважавања историјског искуства. Али, то ће пре свега изазвати изолацију и непријатељство света, појачати опасност терористичких аката на њеној територији и постепено под-

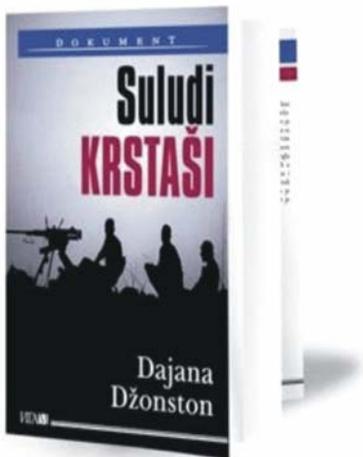
рити њен конструктивни међународни утицај. Претити палицом осиаку, громко повикујући "Ја нећу скренути с пута!", типичан је пример катастрофалне неспособности државног вођства.

Али, могућан је и друкчији излаз. Време за реалистичко исправљање политичког курса није истекло и њега треба започети одмереном и разумном иницијативом председника на привлачењу вођа демократске фракције у Конгресу, ради озбиљних напора у изради "двопартијског" спољнополитичког курса земље, све више захваћене расколима и узбуном. Уз постојање међупартијског консензуса било би не само лакше да се одмере критеријуми успеха у Ираку, него и да се из те земље повуче војска, што би се можда могло урадити већ у следећој (2006. пр. прев.) години. Што пре Сједињене државе буду изашле из Ирака, тим пре ће Шиити, Курди и Сунити стићи до политичког компромиса око управљања земљом, или ће се нова власт одредити борбом снага.

Пошто изградимо спољнополитички курс путем подршке обе партије и ослободимо се ирачког проблема, ми без сметњи можемо приступити разради концепције конструктивних активности на Блиском истоку, усредсређених на решење иранског пита-

ња и проблема израелско-палестинског мировног процеса, а такође повратити и легитимност америчке позиције на међународној арени.

(Овај осврт преносимо из листа *Los Angeles Times* од 11. октобра 2005. године).

Славенко Терзић

НОВА ПОДЕЛА СВЕТА: СРПСКИ ЕКСПЕРИМЕНТ

Дајана Џонстон,
СУЛУДИ КРСТАШИ.
Југославија, НАТО и
обмане Запада, Београд
2005., 348.

Последњих петнаестак година многи странци покушавали су да објасне и разумеју корене југословенске драме и суштину грађанских ратова тих година. У поплавилитературе само мали број књига преживеће време и политичке потребе тренутка у коме су настали. Књига Дајане Џонстон *Сулуди крсташи* припада управо овом реду књига, које ће, захваљујући својој истраживачкој темелности, дубоком разумевању ствари и за западне ауторе необично реткој и непристрасној научној објективности, бити путоказ за дубља и шира научна истраживања. У таква дела спадају и књиге пољског аутора Марек Валденберга, или аустријског Ханеса Хофбауера. Ова књига враћа наду у стварно независну интелектуалну мисао, у сумраку политике која гледано историјски силази са водећег места у историји света.

Дајана Џонстон је рођена у Минесоти, а највећи део детињства је провела у Вашингтону, где су њени родитељи радили за владу САД. Отац јој је радио као економски стручњак у Индији и Кини, и као саветник Пентагона. Дајана Џонстон је завршила студије руског језика, али је докторирала на француској књижевности и радила као универзитетски професор у Минесоти. Њена каријера прекинута је због противљења америчком

рату у Вијетнаму, услед чега је 1971. г. емигрирала у Париз и посветила се журналистици. Радећи седам година за АФП, и бројне друге листове и часописе, укључујући и *Le Monde Diplomatique*, бавила се политичким међународним темама. Њена књига *Политика европројектила: Европа у америчкој индустријској сфери*, објављена у Лондону 1984. г. изазвала је пажњу међународне јавности.

Књигом *Сулуди крсташки - Југославија, НАТО и обмане Запада*, Дајана Џонстон је на бриљантан начин осветлила међународну позадину југословенске кризе током деведесетих година XX и почетком овог века. Она је дала изванредну анализу карактера међународних односа, добрим делом и преко антрополошких портрета вођа земаља које данас намећу своју вољу целом свету. У историји је битно дознати и осветлити мотиве учесника историјских збивања. Након читања књиге Дајане Џонстон читалац ће несумњиво имати јасну представу о томе ко је, због чега и на који начин учествовао у разбијању југословенске државе и у потоњим ратним збивањима, закључно са 2000-том годином.

Како сама ауторка каже, одлучила се за метод који није стриктно хронолошки, имају-

ћи у виду да се на Балкану прошлост и садашњост стално преплићу и прожимају. Књигу чини пет основних поглавља. У првој глави насловљеној *Југословенско заморче* говори се о одговорности за ратове дезинтеграције (наслов једног поглавља гласи: *Индустријација Европе, дезинтеграција Југославије*). Друга глава *Повратак империја* бави се превасходно улогом Немачке, коју Дајана Џонстон оцењује као посебно значајну у процесу разбијања југословенске државе. У трећој глави *Морални дуализам у мултикултурном свету* реч је о суштинским питањима међународног права као што су Хашки трибунал и његова улога у "инкриминасању ратних хуља". Четврта глава *Компаративни национализми* посвећена је анализи разлика у облицима национализма у бившој Југославији, док је пета глава *Нови империјални модел* посвећена косовско-метохијском проблему, односно сарадњи националистичког покрета на Косову и Метохији са западним силама, што је на крају довело до агресије НАТО алијансе на Србију и СР Југославију. На крају књиге, у виду постскриптума *Вечни рат*, догађаји на југословенском простору смештени су у шири међународни контекст, нарочито осталих конфликата у савременом свету.

Већ у уводу књиге Дајана Џонстон је истакла да је агресија на Југославију 24. марта 1999. године означила велику прекретницу у историји савремене Европе и света. На првом месту тај напад је означио прекретницу у експанзији америчке војне хегемоније, јер је први пут једна европска држава подвргнута америчком типу интервенције, који је обично резервисан за средњу Америку. Затим, та агресија је обележила крај "инхибиције" послератне Немачке од учешћа у иностраним војним интервенцијама и повратак Немаца на просторе нацистичких злочина - без бриге савести. НАТО је први пут у својој историји напустио дефанзивну позицију и без тражења дозволе Савета безбедности Уједињених нација напао једну земљу изван подручја НАТО пакта која, при томе, није представљала претњу за земље чланице Пакта. Међународно право је заобиђено у име вишег моралног императива, односно "хуманитарне интервенције". Дајана Џонстон истиче: "У једном свету без законских баријера, против моћи која себе проглашава за право, ништа не може да спречи америчког председника да се не послужи војном силом, да би сломио сваког потенцијалног противника". Нови поредак света донео је *рехабилитацију раија*, уместо

деценијама обећаваног света без рата: рат није само неизбежан, кажу они, он је и благодворан; када се њиме служе просвећене силе Запада може чак и постати "право средство за заштиту људских права и кажњавање злих".

На први поглед се може учинити да наслов ове књиге звучи прејасно. Кад се књига прочита, онда постаје јасно да наслов одговора суштини њеног садржаја, карактеру политичке идеологије и симболима идеолошког обрачуна. Први крсташки рат 1096-1099. прокламовала је римокатоличка црква. Крсташки рат 1999. против Срба пише Дајана Џонстон прокламован је са најсветијег места данашњег света, Музеја Холокауста у Вашингтону. Извршни директор Савета за акцију на Балкану Џејмс Хупер одржао је 23. фебруара 1999. године говор пред трустом мозга у Вашингтону као што су истакнути јастребови Збигњев Бжежински, Френк Карлучи, Џим Киркпатрик и Пол Волфовиц. Хупер је говорио на позив *Комисије за савести* Музеја Холокауста. Објаснио је да је "Балкан подручје од стратешког интереса за Сједињене Државе, нови Берлин, ако хоћете пробни камен решености НАТО и водеће улоге Сједињених Држава". "Администрација би требало да буде на нивоу америчког на-

рода и да им каже да ћемо ми вероватно бити војно присутни на Балкану на неодређено време, у најмању руку док се не постави демократска влада у Београду. Није добро пусти Милошевића чак и да изгуби на изборима. Он мора да буде "збачен од народног устанка", да се јасно види да је реч о "диктатору".

Феномен глобализације прожима ову књигу. Глобализација је према Дајани Џонстон манифестни облик хегемоније САД, као једине супер силе, а суштина глобализације је у непрекидном истицању модела либералног капитализма, какав фаворизују САД, као једино допустивог модела будућег развоја, уз истовремену елиминацију сваког животно способног алтернативног модела економског развоја. Аутор истиче да мимо америчких председника и њихових администрација које долазе и одлазе, континуитет политике САД обезбеђује једна мала елита креатора политике који остају ван политике странака и често изван јавности. Један од утицајних људи тог естаблишмента је, овде добро познати албански лобиста Мортон Абрамовић. Његова делатност се креће од авганистанских муџахедина до албанских терориста. Као помоћник министра иностраних послова за шпијунажу и истраживање у Регановој адми-

нистрацији, Абрамовић је 1986. г. помогао да се муџахединима испоруче стингер ракете. Као председник Карнегијеве задужбине за међународни мир, он је почетком деведесетих година био на челу пројекта за развој нове спољне политике САД после "хладног рата". Године 1992. објављена је публикација *Самоопредељење у новом светском порећку* у којој се, између осталог, каже да суверена нација може да буде изнутра подривена домаћим побунама: "Групе унутар држава могу да постављају захтев за независност, већу аутономију или збацивање постојеће владе, позивајући се на право самоопредељења". Међу експертима који су радили на оваквој политици били су и Ричард Холбрук и Мадлен Олбрајт, који су водили САД и НАТО у рат на Балкану.

Ово је истовремено књига о технологији манипулације јавним мњењем, о новом, наводно демократском тоталитаризму. Дајана Џонстон је осветлила на који начин су западне силе путем моћних медија и на друге начине стварале фиктивну слику, на пример, о Југославији деведесетих година. Та слика отприлике гласи: "Југославија је била тамница народа у којој су Срби "гладчили све друге". Она је разорена владавином Слободана Милошевића, који је

хтео да створи велику Србију, елиминацијом других народа путем етничког чишћења. Други народи су настојали да то избегну стварајући сопствене државе. Југословенска армија, заправо српска, извршила је агресију на њих. Српски освајачи у Босни покушали су да протерају муслимане, који су желели да очувају мултиетничко друштво. У српском етничком чишћењу ликвидирано је 200.000 ненаоружаних муслимана, што је међународна заједница не само равнодушно посматрала, већ и спречавала муслимане да се наоружају ради одбране. Међународна заједница је, такође, пропустила да спасе албанску већину на Косову од апартхејда. Мадлен Олбрајт је 1998. г. упозорила да НАТО мора да интервенише како би спречио Милошевића "да постигне на Косову оно што му више није (због бомбардовања РС) пошло за руком у Босни. У јануару 1999. г. српске снаге безбедности су масакрирале беспомоћне цивиле у косовском селу Рачак, што је навело владе земаља чланица НАТО-а на закључак да је нужно интервенисати да се спречи геноцид. Након прекретнице у Рачку, Срби су позвани на мировне преговоре у Рамбујеу у Француској. Милошевић је тврдоглаво одбијао да преговара. НАТО није имао другог избора до да почне да

бомбардује Србију и СР Југославију. Албанци су намерно протеривани, у складу са претходно припреманим тајним планом "Операција потковица". Милошевић је, најзад, пустио и НАТО је "ослободио Косоваре" од њихових мучитеља. Закључак из целе кризе је следећи: "Од сад па убудуће хуманитарна интервенција сачињава основну мисију НАТО као продужене руке међународне заједнице, која је на себе преузела обавезу да штити људска права".

Овом приликом немамо простора за детаљније излагање приказа моралног дуализма западног света, начина креирања јавног мњења, тумачења питања "нових нациста", затим употребе силовања у сврху политичких циљева (на чему се нарочито "прославио" Рој Гутман, са наводно најмање 20.000 муслиманки силованих у току српског освајања) како у Босни, тако и на Косову и Метохији. Да пропаганда може превазићи чак и најбујнију машту, показује и текст "Српски систем силовања" објављен за време бомбардовања Косова и Метохије и целе Србије у листу *Philadelphia Inquirer*: "У другим случајевима, масовна силовања се организују на градским трговима. Градско становништво се сакупи да посматра те ужасне призоре; страх и гнушање понекад подстакну ста-

новништво да добровољно бежи". Још монструознија је била изјава немачког министра одбране Рудолфа Шарпинга, од 16. априла 1999. године, о томе да су Срби наводно извадили фетус из мртве трудне жене да би га испекли, а онда вратили у расечену утробу.

Џонстонова је, такође, врло уверљиво и аргументовано осветлила феномен "инкриминисања ратних хуља". Једно од средстава инкриминације јесте и оснивање Хашког трибунала. За Џонстонову, декларисани циљеви Хашког трибунала су крајње дубиозни, трибунал је употребљен у политичке сврхе које стоје у вези с влашћу, а не са правом и правдом. Подизање оптужнице у политичке сврхе показало се као снажно оружје. Да се неки човек стигматизује, а тиме и удаљи са међународне политичке сцене, довољно је само рећи да је "оптужен за ратне злочине". Ова стигматизујућа функција оптужбе употребљена је први пут против Радована Караџића који је 24. јула 1995. г. оптужен "за геноцид", што је искоришћено да му се одмах забрани приступ на светску сцену. Тадашњи председавајући Хашког трибунала Антонио Касезе је изјавио: "Да видимо ко ће сад хтети да седне за преговарачки сто са човеком оптуженим за геноцид. Тај господин неће моћи да учествује у мировним

преговорима". "Трибунал је", пише Џонстонова, "константно служио политици САД да се одређени противници третирају као обични криминалци са којима нема преговора".

Захваљујући југословенској кризи деведесетих година, уједињена Немачка појавила се поновно на међународној европској сцени као велика сила. "Немачка сатанизација Срба и Србије", истиче Дајана Џонстон, "била је ехо нацистичке пропаганде из 1941., која је са своје стране била ехо и 1914. г. када су Немачка и Аустроугарска започеле Први светски рат окупацијом Србије". "У оба случаја", пише Џонстонова, "та мала балканска земља стигматизована је као реметилачки фактор који мора да се елиминира". Овај став је сажет у паролу из 1914. "Serbien muss sterben" ("Србија мора да умре").

Иако се Дајана Џонстон бави брижљиво збивањима и у Словенији, и у Босни, и у Хрватској, скренуо бих посебну пажњу на изванредно и врло документовано осветљење проблема Косова и Метохије. Историјски део овог приказа могао би бити и продубљенији (рецимо питање термина "стара Србија" или помињање Косова као покрајине османског царства у време албанске лиге у Призрену). У оквиру овог приказа пада у очи део текста "Мит о Мемо-

рандому САНУ", у коме аутор истиче да је овај недовршени документ по целом свету представљен као програм стварања велике Србије путем етничког чишћења, нека врста нацрта агресивног освајања, сличног Хитлеровом *Mein Kampf*-у. Та заблуда се појавила и у једном француском уџбенику за више разреде средњих школа (1993. г.).

Једно од поглавља пете главе ове књиге носи наслов *Тријумф мржње*. После месец дана бомбардовања, амерички сенатор Џо Либерман је изјавио: "Надам се да ће ваздушни удари, ако и не убеде Милошевића да повуче своје трупе са Косова, тако да девастирају његову привреду, што они сад и чине, да ће тако да униште живот његовог народа, да ће народ да устане и да га збаци". Нешто касније овај сенатор је тврдио да "САД и ОВК заступају исте људске вредности и принципе (...) Битка за ОВК јесте битка за људска права и америчке вредности". Клинтон је на Дан сећања упоредио Милошевићеву владу са владом нацистичке Немачке. Харвардски професор Голдхаген се залагао за освајање и окупацију Србије, упоређујући бекство косовских цивила са геноцидом Јевреја, Милошевића са Хитлером, а српски народ са Хитлеровим "добровољним егзекуторима". Поредиши на-

водно протеривање албанског становништво са геноцидом над Јеврејима, Голдхаген је закључио: због тога једини лек јесте исти онај који је важио за нацистичку Немачку - Запад мора да заузме Србију, да је денацификује и преваспита.

Ово су само нека од бројних важних питања којима се бави књига Дајане Џонстон. Она је по мом мишљењу до сада најпотпунија анатомија међународних оквира југословенске драме, анатомија политичке идеологије и морала политичких вођа западног света. Због тога је треба препоручити за читање и то свима који не би желели и смели да живе са великим илузијама и великим обманама.

УПУТСТВО ЗА ПРЕДАЈУ РУКОПИСА

Рукописи се шаљу на адресу редакције у два штампана примерка, са дискетом, CD-ом, или на E-mail=sni@eunet.yu. На засебној одвојеној страни дати резиме од око 200 речи на једном светском језику, као и листу кључних термина за индекс. Рукописе, по могућности, треба послати и на диску (PC- формат). При писању рукописа, аутори треба да поштују редакцијска правила о писању и опреми радова за *Национални инџерес* као и опште научно опредељење и тематски фокус часописа. Рукописи се бирају за публикацију тако што сви пролазе процес тзв. *безимене рецензије* - при читању и оцењивању радова рецензенти не знају имена аутора рукописа. Кад предају рукописе за публикацију у *Национални инџерес*, аутори се обавезују да исте радове не шаљу на адресе других часописа. Редакција се труди да рукописе обрађује и шаље на рецензију одмах по приспећу и да у најкраћем могућем року ауторе обавести о коначној одлуци. Рукописи се не враћају. Објављени радови се хонораришу према могућности издавача.

ИЗВОДИ ИЗ РЕДАКЦИЈСКИХ ПРАВИЛА О ПИСАЊУ ЗА

Национални инџерес

Рукопис се пише у двоструком прореду тако да на једној страници буде 26-30 редова (1800 словних знакова или 300 речи). Ширина свих маргина је 2,5 цм. Максимални обим текста је два ауторска табака.

Страна имена у тексту могу се писати у оригиналу или транскрибовати на српски језик, с тим што је при првом навођењу пожељно у загради ставити име у оригиналу.

Фусноте користити како за пропратне напомене и објашњења, тако и за обележавање цитата или позивања на нечије дело. Обликују се у складу са стандардом који је прописала САНУ.

Приликом позивања на књигу следећим редоследом се наводе: иницијал имена и презиме аутора, наслов дела, издавач, место и година издања, а ако се наводе одређене речи или позива на одређено место у књизи и број стране. При томе се делови фусноте одвајају зарезом. Наслов дела се подвлачи или штампа промењеним слогом, а ако се унутар њега налази текст под наводницима, они се мењају у полунаводнике. При поновном позивању на исто дело довољно је ставити име аутора, наслов и број стране, или пак напомену "нав. дело", "ibid.", "op. cit." и број стране. У колико се више пута узастопно позива на исто дело, довољно је ставити само напомену "исто", "ibid", "нав. дело" или слично и број стране. На пример:

а) Н. Макијавели, *Владалац*, Рад, Београд, 1968, стр. 54

б) Н. Макијавели, нав. дело, стр. 62

в) Исто, стр. 40

Приликом позивања на текст у књизи његов наслов се ставља под наводнике, а даљи библиографски подаци се наводе у складу са претходно наведеним стандардом. На пример:

* М. Стојковић, "Утврђивање елемената (не)постојања 'новог светског поретка'", зборник *Нови свејски поредок и ђолићика одбране СР Јуџославије*, Војни издавачки завод, Београд, 1993, стр. 112

Приликом навођења текстова објављених у новинама и часописима библиографски подаци о публикацијама се наводе по нешто измењеном стандарду. У колико је текст објављен у новинама, после имена аутора, наслова текста и назива новина, наводи се њихов број (факултативно), датум и број странице. На пример:

* Д. Рибникар, "Бела кућа забранила трговину САД и Авганистана", *Политика*, 30785, 08. 06. 1999, стр. 9

Приликом навођења текстова објављених у часопису најпожељнији је следећи стандард: име аутора, наслов текста, назив часописа, место издавања (факултативно - само ако постоји више часописа са истим називом), годиште обележено римским бројем (факултативно), година излажења, број и број странице. При томе се наслов текста ставља под наводнике, назив часописа подвлачи или штампа промењеним слогом, а вишечлани називи часописа се могу скраћивати ако је назив опште познат или више пута навођен (*Срјски књижевни гласник - СКГ*, *Срјска ђолићика мисао - СПМ* и сл.) На пример:

* А. Кери, "Експанзија пропаганде седамдесетих година", *Срјска ђолићика мисао*, 1997, 3-4, стр. 168

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

323.1(=163.41)

НАЦИОНАЛНИ интерес: часопис за
национална и државна питања = National Interest:
Magazine for National and State Issues / главни
уредник Милан Матић ; одговорни уредник
Живојин Ђурић. - год. 2, бр. 1 (2005) - Београд
(Савски трг 7а) : Институт за политичке студије,
2005 - (Београд: Чигоја штампа). - 24 см

Три пута годишње. - Другачије повезане
серијске публикације: Национални интерес
(CD-ROM)=ISSN 1452-2152
ISSN 1820-4996 = Национални интерес
(Штампано изд.)
COBISS.SR-DR 125448460

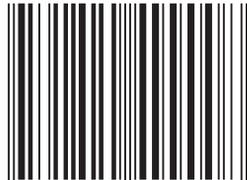
NATIONAL INTEREST

JOURNAL FOR NATIONAL AND STATE ISSUES

ЧАСОПИС ЗА НАЦИОНАЛНА И ДРЖАВНА ПИТАЊА

Национални интерес

ISSN 1820-4996

9 771820 499008